

TARTU ÜLIKOOL
SOTSIAALTEADUSTE VALDKOND
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse osakond

Ralf Turman

**KINDLUSTUSANDJA TÄITMISE KOHUSTUS KINDLUSTUSRISKI
SUURENEMISE VÕI KINDLUSTUSVÕTJA HOOLSUSKOHUSTUSE RIKKUMISE
KORRAL KAHLUKINDLUSTUSES**

Magistritöö

Juhendaja
Prof Janno Lahe

Tartu
2018

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
1. Kindlustusjuhtum ja kindlustusrisk kahjukindlustuses.....	10
1.1. Kahjukindlustuse üldiseloostus.....	10
1.2. Kindlustusjuhtumi mõiste.....	14
1.3. Kindlustusrisk.....	15
1.3.1. Kindlustusrisi mõiste.....	15
1.3.2. Kindlustusrisi piiritlemine.....	17
1.4. Kindlustusjuhtumi määratlemise erinevad viisid kindlustuslepingutes.....	18
2. Kindlustusandja täitmise kohustus kindlustusrisi võimalikkuse suurenemise korral.....	24
2.1. Kindlustusrisi suurenemine.....	24
2.2. Kindlustusrisi suurendamise keeld ja selle rikkumise tagajärjed.....	27
2.3. Kindlustusandja täitmise kohustusest vabanemise piirangud.....	28
3. Kindlustusandja täitmise kohustus kindlustusvõtja hoolsuskohustuse rikkumise korral.....	36
3.1. Üldtingimustega sätestatud kindlustusvõtja hoolsuskohustused.....	36
3.2. Üldtingimustest tuleneva kindlustusvõtja kohustuse rikkumisele tuginemise piirangud.....	39
3.3. Hoolsuskohustuse rikkumise mõju kindlustusjuhtumi toimumisele.....	46
3.3.1. Põhjusliku seose puudumine kindlustusvõtja kohustuse rikkumise ja kindlustusjuhtumi toimumise vahel.....	46
3.3.2. Kindlustusvõtja kohustuse rikkumine kui ainus ja otsene kindlustusjuhtumi põhjus.....	53
3.3.3. Kindlustusvõtja kohustuse rikkumise osaline mõju kindlustusjuhtumi toimumisele.....	60
3.3.4. Tõendamiskoormis.....	63
3.4. Kindlustusvõtja varjatud kohustused kindlustuse üldtingimustes.....	67
Kokkuvõte.....	71
Summary.....	76
Kasutatud allikad.....	82
Kasutatud kirjandus.....	82

Kasutatud õigusaktid.....	83
Kasutatud kohtupraktika.....	83
Kasutatud tüüptingimused.....	85
Kasutatud muud materjalid.....	85

Sissejuhatus

Tänapäeva kiires ja muutuv maailmas on üha enam inimesi mõjutavaid ohte ja riske, mille hajutamise ning ühiskonna kindlustunde loomise vahendiks on muutunud kindlustusandjad. Kindlustusandjate tähtsuse suurenemisega ühiskonnas muutub olulisemaks kahjukindlustust reguleeriv kindlustusõigus. Kindlustusõigus reguleerib erinevaid kindlustuse liike ning kindlustusandja ja kindlustusvõtja vahelisi suhteid. Kindlustuslepingu sõlmimine oma sõiduki või eluaseme kindlustamiseks on praktikas laialt levinud. Kindlustusvõtjate huvi on saavutada kindlustunne, et kõikvõimalike õnnetus- või muude ebameeldivate juhtumite korral on nendepoolne kahju minimaalne ning kahjud katab kindlustusandja. Kindlustusvõtja jaoks on kindlustuslepingu sõlmimisel oluline riskide kindlustamine. Kindlustusvõtja eesmärk kindlustuslepingu sõlmimisel on, et kindlustusjuhtumi toimumise korral kindlustusandja poolt tasutav kahjuhüvitis looks samasuguse olukorra, milles kindlustusvõtja oleks olnud siis, kui kindlustusjuhtumit poleks üldse toimunud. Ehk teisisõnu, kindlustusvõtja varalises sfääris säiliks sama olukord. Seega on kindlustusvõtjal ootus, et kindlustusandja hüvitaks kindlustusjuhtumi tagajärjel tekkinud kahju.

Kindlustuslepingu sõlmimisel ei ole üldiselt keskmisel kindlustusvõtjal võimalik muuta kindlustuslepingu sisu ja tingimusi, vaid ta peab neid etteantud tingimusi aktsepteerima. Kuna kindlustusleping sõlmitakse vastavalt kindlustusandja tüüptingimustele ja need ei ole üldjuhul individuaalselt läbiräägitavad, siis tingimuste sisu mõjutamise võimaluse puudumise tõttu on kindlustusvõtja üldjuhul nõrgemas positsioonis.¹ Kindlustusõigust reguleerivad võlaõigusseadus² (edaspidi: VÕS) ja PEICL³ teevad küll reeglite kehtestamisel vahet, kas kindlustusvõtjaks on tarbija või majandus- ja kutsetegevuses tegutsev isik. See on oluline, sest kindlustuslepingu sõlmimise situatsioonis on üldjuhul läbirääkimispositsiooni ebavõrdsus kindlustusvõtja kahjuks.

Lepingu sõlmimise järgselt tasub kindlustusvõtja kindlustusandjaga kokkulepitud kindlustusmakseid heas usus, olles samal ajal pakutavas kindlustuskaitstes veendunud. Kindlustusjuhtumi toimumise järgselt võib tulla kindlustusvõtjale suureks üllatuseks olukord, kus kindlustusandja teatab, et vastavalt mõnele kindlustuslepingu tüüptingimusele keeldub ta kindlustushüvitise väljamaksmisest täielikult või hüvitab tekkinud kahju vaid osaliselt. Ilmselt

¹ M. Kingisepp. – Tüüptingimuste õigusliku reguleerimise vajadus ja põhimõtted lepinguteoorias. *Juridica* 1998/IX, lk 464.

² Võlaõigusseadus. – RT I, 31.12.2017, 8.

³ Principles of European Contract Law (PEICL) on osa Euroopa Ühtse Lepinguõiguse tugiraamistikust (Common Frame of Reference, CFR), mille käigus soovib Euroopa Komisjon ühtlustada Euroopa Liidu lepinguõigust. PEICL hõlmab Euroopa Liidu ühtseid kindlustusõiguse printsiipe.

ei oska enamik kindlustusvõtjaid arvestada kindlustusjuhtumi välistusega. Olukord võib olla kindlustusvõtja jaoks ebaõiglane, kui ta on kindlustusmakseid heas usus tasunud, kuid kindlustuskaitse tal sisuliselt konkreetse kahjujuhtumi jaoks puudus. Samuti võib see tekitada vastuolulisi tundeid ja küsimisi – mis läks kindlustuslepingu sõlmimisel valesti ning kas üldse on taolisel juhul mõtet oma vara kindlustada. Ajakirjanduses on ilmunud mitmeid artikleid, mille sisust tuleneb, et kindlustusandja täitmiskohustuse piiramise küsimus on kindlustusvõtjate hulgas aktuaalne.⁴

Vastupidiselt kindlustusvõtjate huvile on kindlustusandjad huvitatud tasumast võimalikult vähe kindlustushüvitisi. Majandus- ja kutsetegevuses on üheks peamiseks põhieesmärgiks kasumi teenimine.⁵ Seega on igati mõisteta, et ka kindlustusandjate huvi on koguda võimalikult palju kindlustusmakseid ning tasuda võimalikult vähe kindlustushüvitisi kasumi maksimeerimise eesmärgil. Kindlustusvõtjale peab olema selgelt teada, milliste kindlustusjuhtumite korral on tal õigus kindlustushüvitisele ja millal nõudeõigus puudub. Võlaõigusseadus on sätestanud ühe eeldusena, et kõik kindlustusjuhtumiga seotud kulud on juba kindlustuslepinguga kaetud.⁶ Samas on kindlustusandjal õigus kindlustuslepingus sätestada juhud, mil kindlustusandjal puudub kohustus kindlustushüvitise tasumiseks, kuid taolised tingimused peavad olema sõnaselgelt sätestatud.⁷

Võlaõigusseadus jõustus 1. juulil 2002 ning mõistetavalt pärineb ka samast ajast VÕS-is sisalduv kindlustuslepinguid reguleeriv osa. Kindlustuslepinguid puudutav osa põhineb suurel määral Saksamaa kindlustuslepinguõigusel, mida on muudetud uue Saksamaa kindlustuslepinguseadusega⁸ olulisel määral tarbijasõbralikumaks.

Iseloomustades kindlustuslepinguid, võib väita, et kindlustuslepingute regulatsioon on võrreldes teiste võlaõigusseaduses reguleeritud lepinguliikidega oluliselt imperatiivsem. Suurema imperatiivsuse eesmärk on kaitsta kindlustusvõtjaid.⁹

⁴ Ajakiri Maakodu.- Kas kodu tasub üldse kindlustada ja kui kitsi on kindlustus tegelikult?

Kättesaadav: <http://maakodu.delfi.ee/news/maakodu/kodu/kas-kodu-tasub-uldse-kindlustada-ja-kui-kitsi-on-kindlustus-tegelikult?id=81126065> 14.04.2018.

M. Valdmaa. Kuidas tõrjuda kindlustusandja katset vähendada hüvitist? Äripäeva portaali põllumajandus.ee. Kättesaadav: <http://www.pollumajandus.ee/uudised/2013/04/24/kuidas-torjuda-kindlustusandja-katset-vahendada-huvitist> 14.04.2018.

⁵ M.T.Schraper. Competition regulation, open markets and small business. European Competition Law Review. 2012, 33(8). Page 333.

⁶ RKTk 06.02.2013, 3-2-1-178-12 p 17.

⁷ RKTk 06.02.2013, 3-2-1-178-12 p 17.

⁸ Gesetz über den Versicherungsvertrag (VVG). 23.11.2007 – BGBl. I S. 2631. Kättesaadav: http://www.gesetze-im-internet.de/vvg_2008/index.html 29.03.2018.

⁹ J. Lahe. Kindlustusõigus. Tallinn, Juura 2007, lk 26.

Euroopa Liidu lepinguõiguse ühtlustamise on oma õlule võtnud Euroopa Komisjon. Euroopa ühtse lepinguõiguse tugiraamistiku (Common Frame of Reference) hulgas on välja töötatud lisaks Euroopa lepinguõiguse printsiipidele (Principles of European Contract Law) ka Euroopa Liidu ühtsed kindlustuslepinguõiguse printsiibid (Principles of European Insurance Contract Law). Eelpool nimetatud õigusaktide väljatöötamist ajendasid majanduslikud eesmärgid. Ühiskonna huvides on mitte paigalseis, vaid majandustegevuse aktiivne toimimine.¹⁰ Regulatsiooni väljatöötamisel kasutas Euroopa kindlustusõiguse ümberformuleerimise töörühm õiguse võrdlevat uurimist ning püüdis leida kõiki osapooli rahuldavat varianti erinevate siseriiklike regulatsioonide vahel, eesmärgiga luua õiguslik alus kindlustusandjatele, kes soovivad oma teenuseid pakkuda ka piiriüleselt, nagu seda näeb ette Euroopa Liidu avatud turu põhimõte.¹¹ Kindlustusõiguses valitses siseriiklike regulatsioonide rohkus ning imperatiivsus, mis tähendas, et kui kindlustusandja soovis oma teenuseid pakkuda piiriüleselt, pidi ta kindlustustooted iga kord vastava riigi jaoks ümber kohandama, see omakorda tähendas suuri kulusid ja barjääri uuele turule sisenemisel.¹² Kindlustusandjad pigem hoidusid piiriüleselt teenuseid pakkumast, kuna kindlustustooted olid spetsiaalselt väljatöötatud kooskõlas kohaliku õigusega.¹³ Seega ongi PEICL-i ühe suurima eelisena välja toodud piiriüleste kindlustuslepingute sõlmimise efektiivsuse kasvu.¹⁴ PEICL annab kindlustuslepingu pooltele avaramad võimalused kindlustuslepingule kohalduva õiguse valikuks – nimelt on pooltel võimalik valida, kas nad soovivad lepingule kohaldada PEICL-i regulatsiooni või peavad nad endale sobivamaks siseriiklikku õigust.¹⁵ Valikulise lähenemise suurimaks eeliseks on asjaolu, et liikmesriikidel on võimalus säilitada oma seni kehtiv siseriiklik kindlustusõigust puudutav regulatsioon ja seega on selline valikuvõimalus

¹⁰ Principles of European Insurance Contract Law (PEICL). Prepared by the Project Group Restatement of European Insurance Contract Law; established by F. Reichert-Facilides; Chairman: H. Heiss. Edited by the Drafting Committee: J. Basedow, J. Birds, M. Clarke, H. Cousy, H. Heiss in Cooperation with L. D. Loacker. Munich: Sellier European Law Publishers, 2009, lk 181.

¹¹ T. Kontautas. Principles of European Insurance Contract Law: Law and Economic Insights. Economic Analysis of the DCFR. The work of the Economic Impact Group within CoPECL Network of excellence. Munich: Sellier European Law Publishers, 2010, lk 227.

¹² M.A. Clarke, H.Heiss. Towards a European insurance contract law? Recent developments in Brussels. – Journal of Business Law, September 2006, lk 601-602.

¹³ H. Heiss. The Common Frame of Reference of European Insurance Contract Law. ERA-Forum, September 2008, Vol 9, lk 97.

¹⁴ J. Basedow. Insurance Law as part of an optional European Contract Act. ERA-Forum, June 2003, Vol 4, No 2, lk 57.

¹⁵ O.-J. Luik, M. Poola, M. Braun. Poolte teavitamiskohustus enne kahjukindlustuslepingu sõlmimist. – Juridica 2011/II, lk 109.

aktsepteeritav kõikidele liikmesriikidele.¹⁶ Usutakse, et just PEICL aitaks kindlustusteenuste raames kaasa Euroopa Liidu ühele põhivabadusele – teenuste osutamise vabadusele.¹⁷

PEICL-i hõlmamine käesolevasse töösse on olulise tähtsusega eelkõige seetõttu, et tegemist on võrdlemisi uue regulatsiooni ja lähenemisega võrreldes Eestis hetkel kehtiva VÕS-iga, mis teatavasti põhineb Saksamaa vanal kindlustuslepinguseadusel (uus Saksamaa kindlustuslepinguseadus hakkas kehtima 2008. aastal). PEICL puhul tuleb ära märkida, et nimetatud seadustikus on selgelt võetud suund eelkõige kindlustusvõtja kui (tarbijast) nõrgema lepingu poole kaitsele.¹⁸ Samasuguse kindlustusvõtja kaitse suuna on võtnud endale ka Saksamaa uus kindlustuslepinguseadus. Lisaks on PEICL-i regulatsiooni suureks eeliseks peetud asjaolu, et regulatsiooni koostamisel on kasutatud eelkõige võrdlevat õigust, mis peaks leidma parima tasakaalustatuse erinevate reeglite vahel.¹⁹

Käesoleva töö eesmärgiks on leida vastus küsimusele, kas Eestis kehtiv regulatsioon kindlustusrisiki suurenemise mõjust kindlustusandja täitmiskohustusele kaitseb mõlema poole õigusi tasakaalustatult ning arvestab muuhulgas ka piisavalt kindlustusvõtjate huvidega juhtumil, kus kindlustuslepingu üldtingimuste järgi oli kindlustusvõtja üheks kohustuseks ka kindlustusrisiki vähendamine või selle suurenemise vältimine. Samuti otsitakse töös vastust küsimusele, kas Eesti kindlustusseltsides kasutatavad üldtingimused on VÕS-iga kooskõlas või esineb sageli tingimusi, mis tegelikult on (osaliselt) tühised, kuna kindlustusandjate täitmiskohustust välistavate tingimuste alla on ära peidetud tegelikult kindlustusvõtjate kohustused. Töös uuritakse ka kohtupraktika pinnalt, millistel juhtudel on kindlustuslepingutes kasutatud tüüptingimused kohtute poolte teisendatud kindlustusvõtja kohustuseks. Autori arvates on teema mõistmiseks oluline praktiliste näidete toomine kohtulahenditest, kuidas on kohtud tüüptingimusi tõlgendanud ning millist mõju on omanud kindlustusvõtjatepoolsed kindlustuslepingu tingimuste rikkumised kahjuhüvitise suurusele.

Käesolevas magistritöös on täpsemalt analüüsitud valikut maakohtute, ringkonnakohtute kui ka Riigikohtu lahendeid. Magistritöö piiratud mahust tulenevalt ei ole käesoleva töö raames analüüsitud välismaa kohtute praktikat, vaid on keskendunud vastavasisulise Eesti kohtute praktika uurimisele ja analüüsimisele.

¹⁶ Clarke, Heiss. Op. cit, lk 605.

¹⁷ J. Basedow. The Optional Application of the Principles of European Insurance Law. ERA-Forum, September 2008, Vol 9, lk 117.

¹⁸ M. Fontaine. An Academic View. – Edited by H. Heiss in cooperation with M. Lakhan on behalf of the Project Group Restatement of European Insurance Contract Law. Principles of Fritz Reichert-Facilides. Munich: Sellier European Law Publishers 2011, lk 35-39.

¹⁹ Kontautas. Op. cit, lk 234.

Autor vaatleb, kuidas on välismaa õiguskirjanduses teoreetiliselt antud probleemile lähenetud, eelkõige on põhifookuses Euroopa Komisjoni initsiatiivil väljatöötatud PEICL. Teatud küsimuste juures on tehtud viiteid ka Saksa, Inglise ja Soome õigusele.

Samuti on autori hinnangul oluline lisaks õigusaktidele ja kohtupraktikale analüüsida ka kindlustusandjate poolt kasutatavates üldtingimustes kindlustusjuhtumi välistuste osa. Kindlustusseltside tingimuste uurimiseks on käesolevas magistritöös välja valitud erinevate kahjukindlustusteenuste üldtingimused, sealhulgas teemakohases kohtupraktikas kõige sagedamini esineva kindlustusteenuse, vabatahtliku sõidukikindlustuse (kaskokindlustuse), tingimused. Vabatahtliku sõidukikindlustuse lepingu sõlmimine on näiteks kohustuslik sõiduki soetamisel liisingulepinguga.

Kindlustusandjate võimalusest kindlustuslepingu täitmiskohustusest vabaneda on ka varasemalt magistritöid kirjutatud, kuid mitte käesoleva töö vaatenurgast. Käesolevas töös on suurt rõhku pööratud antud teemat puudutavale kohtupraktikale ning kohtuotsuste põhjendava osa analüüsile. Kadi Aavik on oma 2009. aastal kirjutatud töös üldises plaanis uurinud kindlustusandja täitmiskohustuse piiranguid vabatahtlikus kahjukindlustuses. Sarnastel teemadel on kirjutanud ka Magnus Braun 2010. aastal koostatud magistritöös kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse sisu ning kindlustusrisiki suurendamisest ning Moonika Möller on analüüsinud oma 2013. aastal kirjutatud töös kindlustusrisiki suurenemist ja selle mõju kindlustusandja täitmiskohustusele.

Töö autor seadis hüpoteesi, et mitmed kindlustusjuhtumi nn välistusi tuleb sisustada kui kindlustusvõtja kohustusi, kuigi neid ei ole kindlustuslepingus sõnaselgelt kindlustusvõtja kohustusena sätestatud. Autor uurib, kas Eesti kindlustusõigus pakub piisavat kaitset kindlustusvõtjatele sellisteks puhkudeks. Nimetatud küsimustele vastuste saamiseks analüüsib autor kindlustusseltside hetkel kehtivaid tüüptingimusi ning selgitab sealjuures välja, kuidas Eesti kohtud on neid kindlustuslepingutingimusi tõlgendanud.

Esimese peatükis uurib autor, kuidas on kindlustusjuhtumi mõiste sisustatud kahjukindlustuses ning sealjuures analüüsib kindlustusrisiki ning selle võimalikku mõju kindlustusjuhtumi toimumisele. Esimese peatüki all on eraldi välja toodud, mida üldse käsitletakse kindlustusjuhtumina ning sellega seonduva kindlustusriskina. Samuti otsib autor vastust küsimusele, millised on kindlustusjuhtumi määratlemise erinevad viisid kahjukindlustuslepingutes ning millised on kindlustustingimuste kohaselt kindlustusandjate poolt välistatud kindlustusjuhtumid.

Teises peatükis analüüsib autor põhjalikult kindlustusjuhtumit välistavate lepingutingimuste tühisust VÕS § 445 lg 3 p 2 alusel. Autor on oma töö ülesehitusel lähtunud sellest, et kindlustusandja täitmiskohustus on selgelt seotud kindlustusvõtja kohustustega, sealhulgas kohustustega kindlustusriski vähendamiseks või kindlustusriski suurenemise vältimiseks.

Kolmandas peatükis uuritakse, kuidas mõjutab kindlustusandja kindlustuslepingu täitmiskohustust kindlustusvõtja kohustuse rikkumine, mille sisuks oli kohustus vähendada või vähemalt vältida kindlustusriski suurenemist. Töö käigus tuuakse välja Eesti õiguses, kindlustusandjate tüüptingimustes ja kohtupraktikas sätestatud tagajärjed kindlustusvõtja kohustuste rikkumisele ning võrreldakse vastavaid sätteid asjakohaste PEICL-i kindlustuslepinguseaduse sätetega.

Kolmanda peatüki olulise osa moodustab ka kõigi kolme kohtuastme kohtupraktika, mis on grupeeritud järgnevalt: põhjusliku seose puudumine kindlustusvõtja kohustuste rikkumise ja kindlustusjuhtumi toimumise vahel; kindlustusvõtja kohustuse rikkumine kui ainus ja otsene kindlustusjuhtumi põhjus; kindlustusvõtja kohustuse rikkumise osaline mõju kindlustusjuhtumi toimumisele; kindlustuslepingu poolte tõendamiskoormis; ja viimaseks kindlustusvõtja varjatud kohustused kindlustuse üldtingimustes.

Autor kasutab töö käigus põhiliselt analüüsiv-võrdlevat meetodit. Lisaks asjakohasele maakohtu, ringkonnakohtu ja Riigikohtu praktikale ning kindlustusandjate tüüptingimuste analüüsile on Eestis kehtivat VÕS regulatsiooni võrreldud ka PEICL-i ja osaliselt Saksamaa VVG-ga. Käesolevas magistritöös on Eesti regulatsiooni uurimisel kasutatud peamisi kättesaadavaid materjale, millest võib välja tuua võlaõigusseaduse teise osa kommentaarid ning õigusajakirja *Juridica* kindlustusõigust puudutavad artiklid. Eesti kindlustusõiguse regulatsiooni võrdlemisel Euroopa regulatsiooniga on kasutatud võõrkeelsetest allikatest peamiselt PEICL-i kommentaare, erialateoseid ning õigusajakirjades avaldatud artikleid.

1. Kindlustusjuhtum ja kindlustusrisk kahjukindlustuses

1.1. Kahjukindlustuse üldiseloostus

Kahjukindlustus on üks enam sõlmitavaid kindlustuslepinguid, millega puutub kokku suurem osa inimesi. Kindlustus on kindlustusvõtjale puhver, mis on loodud eesmärgil taastada isiku varaline olukord samasuguseks nagu see oli enne kahju tekkimist kindlustushüvitise maksmise kaudu. Kahjukindlustusega saab kindlustada näiteks koduse vara, hoone või ka sõiduki (vabatahtlik sõidukikindlustus ehk kasko) jne.

Kahjukindlustuse korral on kindlustusandjal kohustus hüvitada kindlustusvõtjale kindlustusjuhtumi tagajärjel tekkinud kahju. Antud kohtustus tuleneb kindlustusandjale VÕS § 476 lg-st 1. Nimetatud paragrahvis on läbi kindlustusandja kohustuste avatud muu hulgas ka kahjukindlustuse mõiste sisuliselt. Sätte kohaselt on kindlustusandja kohustuseks kindlustatud isikule kindlustusjuhtumi tõttu tekkinud kahju hüvitamine. Sama sätte kohaselt kuulub hüvitamisele kahju, mis on tekkinud kindlustatud isikule. Ehk kokkuvõtlikult, kui peaks realiseeruma kindlustusrisk, mille vastu on kindlustusvõtja end kindlustanud, ja selle tagajärjel tekib talle kahju, siis kompenseeritakse tekkinud kahjud kindlustuslepingu alusel. Kindlustuslepingut võib piltlikult võrrelda sillaga, mille kaudu kantakse kindlustatud asjale kahju tekkimise risk kindlustusvõtjalt üle kindlustusandjale, kes kannab kahjude hüvitamise kohustust riski realiseerumisel.²⁰

PEICL-i artiklis 1:201 on sätestatud, et kahjukindlustus on kindlustus, mille alusel on kindlustusandja kohustatud hüvitama kindlustusjuhtumi toimumise tõttu tekkinud kahjud. Seega võib siinkohal nentida, et nimetatud käsitlus kahjukindlustusest PEICL-is on samasugune Eesti võlaõigusseaduses sätestatud kahjukindlustuse legaaldefiniitsiooniga.

Kahjukindlustuses on tavaks hüvitada ainult otsene varaline kahju. Nimetatud otsese varalise kahju suurus ja kindlustushüvitis määratakse iga konkreetse kindlustusjuhtumi korral eraldi. Näiteks kindlustatud eseme kahjustumise korral hüvitatakse reaalsed parandamiskulud mõistlikus ulatuses. Kindlustushüvitise saamise õigus on VÕS § 476 lg 1 alusel kindlustatud isikul. Kindlustatud isikuks VÕS § 424 lg 1 järgi on kindlustusvõtja või nimeliselt määratletud või määratlemata kolmas isik, kellega seotud kindlustusriski on kindlustatud.

VÕS § 476 lg 1 alusel kuuluvad kindlustusandja hüvitamise kohustuse hulka ka juhtumid, mil kahju tekib kindlustatud asjade kaotsiminekul või kindlustusjuhtumi tagajärgede

²⁰ K. Richardson. The principle of indemnity in valued marine policies. Kättesaadav: http://www.academia.edu/2762592/Marine_Insurance_Law_Principle_of_Indemnity_in_Valued_Marine_Policies. 17.03.2018

likvideerimisega seotud kahju (nt koristus- ja lammutuskulud). VÕS § 476 lg 4 kohaselt võib kahjukindlustusega olla hõlmatud ka saamata jäänud tulu, kuid nimetatud kahju hüvitamine tuleb pooltel kindlustuslepingus eraldi kokku leppida. Antud hüvitamiskohustus ei tulene otsesõnu seadusest, vaid pooled on privaatautonomias tulenevalt vabad kokku leppima hüvitamisele kuuluvad kahjud.²¹

Kahjukindlustuses on samuti oluline, et kindlustusvõtjal peab eksisteerima kindlustavate esemete suhtes kindlustushuvi. VÕS § 478 lg 1 sätestab, et kindlustushuvi on kindlustusvõtja huvi kindlustada end kindla kindlustusriski vastu. Kindlustuslepingu sõlmimise eelduseks ja ühtlasi ka aluseks on kindlustushuvi. Ehk teisiti väljendades, kindlustusvõtja peab olema huvitatud kindlustatava asja heaolust.²² Kindlustusvõtjapoolset kindlustushuvi näitab eelkõige see, kui kindlustusriski realiseerumisel ja kindlustusjuhtumi toimumisel kindlustusvõtja varaline olukord muutub. Seega peab toimuma muutus diferentsihüpoteesi kohaselt – kindlustusvõtja varaline seisund on kindlustusjuhtumi tõttu negatiivselt mõjutatud. Siit järeldub, et oluline on kindlustusvõtja majanduslik seisund, mistõttu on kindlustusvõtjal eelkõige majanduslik huvi asja (asjade kogumi) kindlustamiseks. Kui kindlustusvõtjal, kelle omandis on sõiduk, tekib kindlustusjuhtum, siis on ilmselge, et sõiduki kahjustumisel või hävimisel muutub kindlustusvõtja varaline olukord. Kuna kindlustusvõtja peaks sõiduki hävimise või kahjustumise korral kandma kulutusi taastamiseks kindlustusjuhtumieelne olukord, siis siinkohal saab eeldada kindlustusvõtja kindlustushuvi olemasolu. Ka PEICL art 1:201 sätestab, et kindlustusjuhtumi tagajärjed kahjukindlustuses peavad olema mõõdetavad rahaliselt. Sellega kinnitatakse eelpool kirjeldatud käsitlust, et kindlustushuvi olulisim aspekt on objektiivne mõõdetavus rahaliselt.

Siinkohal saab tuua vastupidise lähenemise kindlustushuvile välisriigist, kus kindlustushuvi ei tehta kindlaks vaid majanduslikust huvist lähtudes. Inglise õiguses on kindlustushuvi määramisel oluline lisaks majanduslikule huvile ka õiguslik suhe kindlustatud isiku ja vara vahel.²³ Ka Eesti õiguses on nii, et majanduslikku huvi ei saa üldjuhul olla ilma õigusliku suhteta, kuid kindlustushuvi on võimalik võõrandamisel üle kanda. Taoline nõue tekkis Inglise õigusesse Põhja-Iirimaa apellatsioonikohtu *Macaura* kaasuse alusel. Kaasuse asjaoludel oli isik kindlustanud oma kinnistul asuva puidu, misjärel müüs selle edasi äriühingule. Samas äriühingus oli ta ise suuraktionär. Pärast puitmaterjali müügitehingut toimus tulekahju, milles edasimüüdud puitmaterjal hävines täielikult. Isikul ei õnnestunud füüsilise isikuna saada kindlustushüvitist, kuigi ta oli seotud puidu soetanud äriühinguga ja oli

²¹ Lahe, Op. cit, lk 106.

²² Lahe, Op. cit, lk 109

²³ M. Clarke. *Policies and Perceptions of Insurance*. Clarendon Press. Oxford, 1997, lk 29.

seega ka isik, kes kandis kindlustusjuhtumiga seoses ka suurimat kahju. Kahju hüvitamisest keelduti, kuna kindlustusleping oli sõlmitud temaga kui füüsilise isikuga, kuid kahju kandis äriühing juriidilise isikuna, kes oli puitmaterjali varem soetanud. Seega hoolimata asjaolust, et ta oli ettevõtte suuraksionär, puudus tal õiguslik suhe puiduga.²⁴

Eesti võlaõigusseaduse alusel oleks analoogses olukorras VÕS § 494 lg 1 kohaselt kindlustatud asja võõrandamisega üle läinud ka kõik kindlustusvõtja kindlustuslepingust tekkinud õigused ja kohustused. Nõue oleks seega olnud puitmaterjali ostnud juriidilisel isikul, see poleks jäänud materjali müünud füüsilisele isikule. Sama põhimõtet jagab ka Saksamaa VVG § 95. Seega Eesti ja Saksamaa regulatsioon oleks kindlustusvõtja seisukohast soodsam, kuna antud regulatsioonid tagavad kindlustuslepingust tulenevate õiguste ja kohustuste ehk tegelikkuses terve kindlustuslepingu ülemineku vara omandajale. Sellega tagatakse, et kindlustatud asi ei jää võõrandamisel kindlustuskaitseta ning kindlustushüvitise väljamaksmine siiski toimuks. Eesti kindlustusõigus seab siin lisatingimuseks, et omandaja või võõrandaja peab teavitama kindlustusandjat toimunud omaniku vahetumisest. VÕS § 496 lg 2 sätestab, et kui kindlustusandjale ei ole asja võõrandamisest õigeaegselt teatatud, siis on kindlustusandja vabanenud oma täitmise kohustusest juhul, kui kindlustusjuhtum toimub hiljem kui ühe kalendrikuu möödumisel ajast, mil kindlustusandja oleks vastavasisulise teate pidanud kätte saama. Seega on antud kaasuse kontekstis Eesti kindlustusõigus tarbijasõbralikum, kuna vara omandajale läheks üle ka varaga seotud kindlustusleping.

Kahjukindlustuse põhimõtteid on peetud kindlustusõiguses domineerivaks. Selline käsitlus tulenes Inglismaa ja Walesi apellatsioonikohtu kohtuotsusest *Castellain v. Preston*.²⁵ Kuigi antud kahjukindlustuse põhimõtete alusel saab hõlpsalt lahendada mitmeid kindlustusõiguses tekkivaid probleeme, on seda peetud ka liigseks lihtsustuseks. Kahjukindlustuses makstakse kahjuhüvitist kindlustusvõtjale selles ulatuses, milles isik tegelikult kindlustusjuhtumi tõttu kahju kandis. Sealjuures on oluline, et mingil juhul ei tohiks isik kindlustusjuhtumist kasu teenida.²⁶ Vastupidiselt sellisele seisukohale on välja toodud Inglise õiguspraktikast kaasus

²⁴ Macaura v. Northern Assurance (1925) AC 619. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://login-westlaw-co-uk.ezproxy.utlib.ut.ee/maf/wluk/app/document?&suppsrguid=i0ad832f10000016271530e23d84e6515&docguid=IE8FA0D90E42711DA8FC2A0F0355337E9&hitguid=IE8F9BF71E42711DA8FC2A0F0355337E9&rank=1&spos=1&epos=1&td=110&crumb-action=append&context=27&resolvein=true>. 29.03.2018

²⁵ Castellain v. Preston. Q.B.D. 380, 386. Inglismaa ja Walesi apellatsioonikohtus. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://login-westlaw-co-uk.ezproxy.utlib.ut.ee/maf/wluk/app/document?&suppsrguid=i0ad6ada7000001627121036c731565ba&docguid=I8329E7B0E42711DA8FC2A0F0355337E9&hitguid=I8329C0A0E42711DA8FC2A0F0355337E9&rank=1&spos=1&epos=1&td=123&crumb-action=append&context=20&resolvein=true>. 29.03.2018.

²⁶ R. Merkin. Colinvaux's Law of Insurance. Sweet & Maxwell limited. London 1998, lk 18.

Irving v. Manning,²⁷ kus asuti seisukohale, et kindlustusleping on ka siis kehtiv, kui selle alusel saab kindlustusvõtja tegelikku kahju ületava kindlustusvähivutise.

Inglismaal on võetud seisukoht, et kahjukindlustuses on pooltel õigus leppida kokku suuremas kahjuhüvitise väljamaksmises, leppides kokku suurema kindlustusväärtuse. Eesti võlaõigusseaduses on ka niisugune kokkulepe lubatud, kuid piiranguga. VÕS § 480 lg 3 sätestab, et kokkuleppeline kindlustusväärtus on lubatud juhul, kui see ei erine oluliselt tegelikust kindlustusväärtusest. Kui kokkuleppeline kindlustusväärtus peaks erinevama oluliselt tegelikust kindlustusväärtusest, siis kuulub hüvitamisele tegelik kindlustusväärtus.²⁸ Autori arvates võib siinkohal pidada lubatud kindlustusväärtuste erinevuseks kindlasti kuni 10% väärtuste erinevust. VÕS § 477 sätestab, et kindlustusandja ei ole kohustatud täitma kindlustusvõtjale rohkem, kui on kahju tegelik suurus, isegi kui kindlustussumma on kindlustusjuhtumi toimumise ajal kindlustusväärtusest suurem. Sarnaselt eespool käsitletud Inglismaa kindlustusõigusele on ka Eesti võlaõigusseaduses sätestatud kindlustusandja vastutuse piirangu abil kinnitust leidnud kahjukindlustuse põhialused ning sellega välistatud olukorrad, kus kindlustusvõtja võiks kindlustusjuhtumi toimumisel rikastuda.²⁹

Kindlustusi liigitatakse erinevatel alustel. VÕS-i kommentaaride kohaselt on liigitamise üheks lihtsaimaks aluseks kahju- ja summakindlustuse eristamine. Kahjukindlustuse puhul on kindlustusandjal kohustus hüvitada kindlustusjuhtumi korral kahju. Hüvitise suurus määratakse iga konkreetse kindlustusjuhtumi puhul eraldi. Seega on hüvitamise kohustus seotud sellega, kui suur on tekkinud kahju ning kas kindlustuslepingus kokku lepitud kindlustussumma katab kahju. Summakindlustuses seevastu ei lähtuta kindlustusjuhtumi korral mitte tegelikust tekkinud kahjust, vaid ainult lepingus poolte vahel kokkulepitud kindlustussummast, mis ei sõltu konkreetsest tekkinud kahjust. Seega võib kokkuvõttes rääkida kahjukindlustuse puhul kui konkreetse vajaduse kindlustamisest ja summakindlustusest kui abstraktse vajaduse kindlustusest.³⁰

VÕS kommentaaride järgi on oluline eristada kahjukindlustust isikukindlustusest. Kahjukindlustuse korral on kindlustusjuhtumiks kindlustatud esemega seotud kindlustusrisi realiseerumine. Oluline on veel asjaolu, et kindlustatud ese peab olema isiku varalises sfääris. Isikukindlustuses on kõik kindlustusriskid seotud konkreetse isiku endaga. Kahjukindlustuse

²⁷ *Irving v. Manning* 1847. Inglismaa ja Walesi Ülemkohus. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://login-westlaw-co-uk.ezproxy.utlib.ut.ee/maf/wluk/app/document?&suppsrguid=i0ad832f2000001627151f554b7181def&docguid=I204ED5F161B311DCAE2ACA9795A4A3D7&hitguid=IBDCD7A301D8811DC81EE86361337D9EA&rank=1&spose=1&epos=1&td=80&crumb-action=append&context=16&resolvein=true>. 29.03.2018

²⁸ Lahe. VÕS II, lk 518. – Varul jt (koost). Op. cit.

²⁹ Lahe. VÕS II, lk 518. – Varul jt (koost). Op. cit.

³⁰ Lahe. VÕS II, lk 443. – Varul jt (koost). Op. cit.

juhtumi näiteks võib tuua tulekahju kindlustusvõtja poolt kindlustatud hoones, isikukindlustuse puhul kindlustatud isiku surma.³¹

Niisiis kahjukindlustus on üks enam levinud kindlustuse liik, mis omab meie igapäevases elus märkimisväärset rolli. Ilma kahjukindlustuseta oleks näiteks krediitiasutuste pakutavate laenude või liisingute tingimused teistsugused ning tõenäoliselt tarbijate suhtes ebasoodsamad. Kahjukindlustus on oluline, sest sellega kantakse riskid kindlustusandjale üle ning kindlustusjuhtumi korral taastatakse kindlustatud isiku varaline olukord.

1.2. Kindlustusjuhtumi mõiste

Kindlustusjuhtum ja kindlustusrisk on kindlustuslepingu kesksed mõisted. Mõlema mõiste legaaldefiniitsioon on antud VÕS §-s 423, mis paikneb võlaõigusseaduses kindlustuslepinguid reguleeriva 4. osa (23. peatükk) alguses. Kindlustusjuhtum ja kindlustusrisk on olulised mõisted kindlustusõiguses, sest neist oleneb, kas konkreetse kahjujuhtumi korral on kindlustusandja kohustatud täitma kindlustuslepingust tulenevaid kohustusi.

VÕS § 423 lg-s 1 on sätestatud, et kindlustusjuhtumi näol on tegemist eelnevalt kokkulepitud sündmusega, mille toimumise korral peab kindlustusandja täitma oma lepingust tuleneva kohustuse. Seega tuleneb sättest, et kindlustusandja ja kindlustusvõtja peavad kokku leppima, milliste sündmuste korral peab kindlustusandja oma kohustused täitma ja millistel juhtudel mitte.³² PEICL art 1:201 sätestab, et kindlustusjuhtum on lepingus kokkulepitud kindlustusrisi realiseerumine. Risk materialiseerub siis, kui kindlustuslepingus määratud ebakindel sündmus leiab aset.

Kokku lepitud sündmust nimetatakse kindlustusjuhtumiks. Oluline on siinjuures, et kindlustusandja ja kindlustusvõtja oleksid võimalikult täpselt määratlenud lepingus need juhtumid, millal tekib kindlustusandjal kahju hüvitamise kohustus. Klassikaliste näidetena kindlustusjuhtumistest võib tuua hoones toimunud tulekahju või veeuputuse. Kui kindlustuslepingu kehtivuse ajal poolte vahel kokku lepitud sündmust ei esine, puudub ka kindlustusandjal täitmiskohustus. Siinjuures tuleb tähele panna, et kindlustusjuhtumeid võib määratleda ka negatiivse kirjelduse abil.

³¹ Lahe. VÕS II, lk 443. – Varul jt (koost). Op. cit.

³² Kindlustusjuhtumit on võimalik kindlustuslepingus avada nii positiivse kirjelduse teel (näiteks „Kindlustusjuhtumiga on tegemist, kui ...“, „Me hüvitame, kui ...“), kuid ka negatiivse kirjelduse ehk välistuste teel („Kindlustusjuhtumiks ei ole ...“, „Me ei hüvita ...“).

Lepinguvabadusest tulenevalt võivad pooled kokku leppida ka tingimused, mille esinemisel ei ole tegemist kindlustusjuhtumiga ning millal puudub kindlustusandjal kahju hüvitamise kohustus. Kindlustusjuhtumite negatiivne määratlemine (kindlustusjuhtumi välistamine) on üheks võimalikuks variandiks, mille abil püüavad kindlustusandjad enda poolset täitmiskohustust välistada. Igal konkreetsel juhul tuleb kontrollida nimetatud välistavaid tingimusi, et need ei oleks vastuolus hea usu põhimõttega ning liialt ei kitsendaks kindlustusvõtja õigust saada kahjuhüvitist.

1.3. Kindlustusrisk

1.3.1. Kindlustusrisi mõiste

Kindlustuslepingu esemeks on kindlustusrisk, mille vastu kindlustusvõtja soovib end kindlustada. Kindlustusrisk võib seisneda näiteks kindlustusvõtja majandusliku olukorra halvenemises (kahjukindlustusega kaetakse võimalikud tekkivad kahjud), kindlustusvõtja vastu esitatavas nõudes (advokaadi ametialane vastutuskindlustus) või muus kindlustusvõtjale negatiivses tagajärjes (kindlustusvõtja õnnetusjuhtum, surm vms).³³

VÕS § 423 lg 2 järgi on kindlustusrisk oht, mille vastu kindlustatakse. Näited ohtudest, mille vastu saab kindlustada, võivad olla tulekahju, veeuputus, tormikahjustused, vargused jne. Kuna kindlustusjuhtumiks saab olla vaid selline sündmus, mis leidis aset kindlustusrisi realiseerumise tõttu, on oluline määratleda kindlustusriskid kindlustuslepingus. Ehk teisisõnu, kindlustusjuhtum on realiseerunud kindlustusrisk.

Kahjukindlustuse puhul on oluline, et kindlustusrisi realiseerumine peab olema ebaselge. Seega on võimalik, et kindlustusrisk ei realiseeru kunagi. Näiteks hoone, mis on kindlustatud tulekahju vastu, ei lähe põlema kindlustuskaitse kehtivuse ajal. Erinevalt kahjukindlustusest on lisaks olemas kindlustusi, kus kindlustusjuhtumi toimumine on kindel, kuid pole teada, millal see toimub.³⁴ Üheks sellise kindluse näiteks võib tuua elukindlustuse, kus kindlustusjuhtumiks on kindlustatud isiku surm. Kindlustusriskid määratakse kindlustusjuhtumi kirjelduses. Kindlustusrisi puhul on tavaks, et kindlustusrisk on sündmus (nt tulekahju), millest tulenevate kahjude vastu kindlustusvõtja end kindlustab.

Õiguskirjanduses on kindlustusrisi mõistet sisustatud erinevalt. Näiteks Janno Lahe on võtnud seisukoha, et kindlustusrisk on oht, mille vastu kindlustatakse ning kõnealune oht võib

³³ O.J.Luik, K. Haavasalu, Kindlustusrisi mõiste sisustamine ja kasutamine kindlustuslepingute tüüpitingimustes. *Juridica III/2008*, lk 164.

³⁴ Lahe. *Op. cit.*, lk 35.

seisneda vara hävimises tulekahju, varguse või tormikahjustuste tõttu.³⁵ Sama kindlustusriski mõistet on läbivalt kasutatud ka VÕS kommenteeritud väljaandes.³⁶ Teistsugusele seisukohale on asunud Karl Haavasalu ja Olavi-Jüri Luik oma artiklis, leides, et kindlustusrisk ei ole sündmus, vaid VÕS § 423 lõikest 2 tuleneb üheselt, et kindlustusrisk on oht ning seetõttu tuleks korrektsuse huvides käsitleda kindlustusriski kui tulekahjuohtu, varguseohtu jne.³⁷ Konkreetne ohu realiseerumine on sündmus, mis ongi kindlustusjuhtum.

Kindlustusandja kahju hüvitamise kohustus sõltub asjaolust, kas kahju on tekkinud kindlustatud riski tõttu ehk kas on realiseerunud lepingus kokku lepitud kindlustusjuhtum. Siinkohal on oluline põhjuslik seos kindlustatud riski ja tekkinud kahju vahel, mis tuleb määrata iga kindlustusjuhtumi puhul eraldi.

Kindlustusõigusealases kirjanduses on kindlustusriski määramise juures tähtsal kohal riski taseme (ehk riskantsuse astme) mõiste. See seondub kahjuliku sündmuse tõenäosuse ja kahjulike tagajärgede ulatusega. Riski taset mõjutavad omakorda riskifaktorid (nt veeuputuse riski vastu kindlustades on oluliseks riskifaktoriks hoone lähedus veekogule).³⁸ Riski taset hinnates määrab kindlustusandja ka kindlustusvõtja poolt makstava kindlustusmakse. Ka Riigikohus on tsiviilasjas nr 3-2-1-152-14³⁹ punktis 11 märkinud, et kindlustusriskide määramine on üheks oluliseks teguriks kindlustusmaksete suuruse kujunemisel.

VÕS kommentaarid on märgitud, et kahjukindlustuse puhul kindlustavad kindlustusandjad vaid kindlustusriski, mille suhtes on kindlustusvõtjal kindlustushuvi, mille toimumine on juhuslik, riski realiseerumine on matemaatiliselt arvatav, millega sarnaseid on palju ja mis on üksteisest sõltumatud, kahju on rahaliselt hinnatav ning puudub vastuolu seaduste ja heade kommetega.⁴⁰

Finantsinspeksioon on Eestis väljaandnud juhendi „Nõuded kindlustuslepingu kohta teabe esitamisele“.⁴¹ Nimetatud dokumendis on sätestatud, et kindlustuspoliisil tuleb esitada kõik kindlustuslepinguga kaetud kindlustusriskid koos täpse viitega kindlustuslepingu tingimuste punktile, kus on esitatud kindlustusriskide definitsioon ning täpse viitega kindlustuslepingu tingimuste punktile, kus on esitatud välistused. Poliisil esitatud kindlustusriski mõiste peab olema vastavuses kaetud kindlustusriski sisuga ega tohi olla eksitav kindlustuskaitse tegeliku

³⁵ Lahe. Op. cit, lk 38.

³⁶ Lahe. VÕS II, lk 448. – Varul jt (koost). Op. cit.

³⁷ Luik, Haavasalu. Op. cit, lk 166.

³⁸ Lahe. Op. cit, lk 39.

³⁹ RKTk 19.03.2015, 3-2-1-152-14.

⁴⁰ Lahe. VÕS II, lk 449. – Varul jt (koost). Op. cit.

⁴¹ Finantsinspeksioon. Nõuded kindlustuslepingu kohta teabe esitamisele. Lk 4-6. 30.01.2013.

ulatuse osas. Siinkohal tuleb märkida kahte asjaolu. Esiteks on tegemist soovitusliku juhendiga, seega kindlustusandjatel puudub selle dokumendi järgimise kohustus. Teiseks on eelpool viidatud sättes kirjas, et nimetatud kindlustusriskid tuleb esitada kindlustuspoliisil, seega esitatakse need alles peale kindlustuslepingu sõlmimist.

Kindlustusrisk on üks põhiline osa kindlustuslepingust. Tegemist on ohuga, mille vastu kindlustusvõtja soovib end kindlustada, see tähendab kanda enda riskid üle kindlustusandjale. Kindlustusandja omakorda kaalub riski ning selle esinemise tõenäosust, mille alusel otsustab ta kindlustusmakse suuruse.

1.3.2. Kindlustusriski piiritlemine

Kindlustusriski võimalikult täpne määratlemine kindlustuslepingu sõlmimisel on väga oluline mõlemale lepingu poolele – nii kindlustusandjale kui ka kindlustusvõtjale. Täpselt ja mõlemale poolele arusaadavalt määratletud kindlustusriski puhul on selge, milliste ohtude realiseerumise korral on kindlustusvõtjal õigus kindlustushüvitisele. Kindlustusandja saab seeläbi ka hõlpsamalt välja arvutada kindlustusmakse suuruse. See tuleneb omakorda sellest, et mida suurem on kindlustusandja tõenäosus kahju hüvitamiseks või mida suurem on tõenäoline kahju, seda suurem on ka vastavalt kindlustusvõtja makstav kindlustusmakse. Kindlustusandja peab olema teadlik kindlustatud eseme riskitasemest, et hinnata oma kohustuste ja kindlustusmaksete vastavust sellele.

Kindlustusriskide välistamisel määratakse kindlustuslepingus sündmused (kindlustusjuhtumid), mis ei kuulu kindlustuskaitse alla. Seega vabaneb kindlustusandja kindlustusriskide hulgast välistatud sündmuse esinemise korral kahju hüvitamisest ehk kindlustushüvitise maksmise kohustusest. Kohustusest vabaneb kindlustusandja sõltumata sellest, kas riskivälistuse aluseks olev asjaolu oli põhjuslikus seoses kahju tekkimisega või mitte (*causa qua sine non* põhimõte).⁴²

Praktikas loetakse üksikasjalikult üles kõik kindlustusriskid, mille suhtes kindlustusvõtja end kindlustab (nt murdvarguse oht). Selline kindlustusriskide kindlaksmääramine on tegelikkuses kindlustusriskide piiritlemine. Kindlustusriskide piiritlemine on üldjuhul alati soodsam kindlustusandjale ja ebasoodsam kindlustusvõtjale. Kindlustusandjal on sel juhul võimalik täpselt kindlaks määrata, milliste kindlustusriskide kohta ta kindlustuslepingu sõlmib. See võimaldab kindlustusandjal kõik muud kindlustusvõtja jaoks negatiivse tagajärje saabumise

⁴² Luik, Haavasalu. Op. cit, lk 170.

ohud kindlustuskaitse alt välistada.⁴³ Ka Eestis on taoline praktika levinud ning enamiku kindlustusandjate kasutatavad kindlustustingimused on piiritletud kindlustusriskid.

Levinud tava kohaselt ei tohi lepingutes levinud terminitele anda üllatuslikke või ootamatuid tähendusi, sealhulgas peab olema tekst mõistetav keskmiste võimetega isikule.⁴⁴ Sellest tulenevalt tuleb ka kindlustusrisiki mõiste sisustamisel lähtuda teksti arusaadavusest keskmiste võimetega isikule ning kindlustusandja ei tohi anda tavapärasele keeleliste terminitele uut ja üllatuslikku sisu. Vastasel juhul oleks autori hinnangul tegemist kindlustusrisiki definitsiooni mõiste tavapärase sisu muutmisega ning varjatud kujul kindlustusriskide välistamisega.

Kindlustusrisiki on võimalik fikseerida kas kindlustusrisiki piiritlemise või koguriskikindlustuse kaudu. Kindlustusrisiki piiritlemisel fikseeritakse kindlustuslepingus võimalikult täpselt kindlustusrisk ning kõik muud olukorrad/ohud, mida ei ole nimetatud, ei ole kindlustuskaitsega hõlmatud ega mahu kindlustusrisiki alla. Koguriskikindlustus toimib vastupidise loogika alusel. Sel juhul on hõlmatud kindlustuskaitsega kõik kindlustusriskid, välja arvatud need ohud, mida on sõnaselgelt kindlustusriskide alt välistatud.⁴⁵

Kokkuvõtlikult võib tõdeda, et nii kindlustusandja kui ka kindlustusvõtja jaoks on oluline, et oleks selgelt teada, millised kindlustusriskid on kindlustuskaitsega hõlmatud ja millised mitte. Autori hinnangul on kindlustusvõtja seisukohast lihtsam lahendus kindlustusrisiki piiritlemise meetod, mil on konkreetselt üles loetletud kaetavad kindlustusriskid. Samas on selline meetod kindlustusvõtjale kahjulikum ja soodsam kindlustusandjale. Kindlustusandjal on võimalik täpselt üles loetleda, milliste kindlustusriskide vastu ta kindlustuskaitse annab ning kõik muud kindlustusriskid välistada.

1.4. Kindlustusjuhtumi määratlemise erinevad viisid kindlustuslepingutes

VÕS § 423 lg 1 sätestab, et kindlustusjuhtum on eelnevalt kokkulepitud sündmus, mille toimumise korral peab kindlustusandja täitma oma lepingust tuleneva täitmise kohustuse. Eelnevalt sai märgitud, et kindlustusandja täitmise kohustus on kindlustusjuhtumiga vahetult seotud – kindlustusandja peab kindlustuslepinguga võetud hüvitamiskohustused täitma vaid kindlustusjuhtumi saabumise korral. Muudel juhtudel puudub kindlustusvõtjal õigus nõuda kahjude hüvitamist.

⁴³ Luik, Haavasalu. Op. cit, lk 166.

⁴⁴ TlnRnK 20.04.2010, 2-07-31792, p 27.

⁴⁵ Luik, Haavasalu. Op. cit, lk 170.

Seega on poolte huvides pöörata suurt rõhku kindlustusjuhtumi kirjeldamisele ning arusaadavalt ja selgelt kirjeldada kindlustusjuhtumit kindlustuslepingus ja kindlustuse üldtingimustes. Kindlustuslepingu osaks on ka kindlustusandjapoolsed kindlustuse üldtingimused, kus pole reguleeritud kindlustusjuhtumi välistused mitte konkreetse kindlustusteenuse eripära arvestades, vaid tingimused, mis välistavad ükskõik millise kindlustusteenuse puhul kahjuhüvitise välja maksmise. Järelikult on ka mõistetav, miks on kindlustusjuhtumit välistavate tingimuste nimekirjad pikad.

Kindlustusjuhtumit saab määratleda positiivselt (millistel juhtudel on kindlustusandja kohustatud kahju hüvitama) ja negatiivselt (mis juhtumite korral on kindlustushüvitis välistatud). See tähendab, et kindlustusjuhtumite määratlemisel ei ole keelatud nimetada ka tingimusi, millal ei ole tegemist kindlustusjuhtumiga ehk sõlmida välistavaid kokkuleppeid.⁴⁶ Samas kindlustusandjate puhul ei ole niisugune õigus piiramatult. Riigikohus on oma lahendis märkinud, et hea usu põhimõttega (VÕS § 6) võib olla vastuolus kindlustusandja tuginemine sellisele tüüptingimusele, mis võrreldes poliisis kokkulepitud kindlustusriskiga kitsendab oluliselt kindlustusjuhtumi mõistet kindlustusvõtjale ebasoodsal viisil.⁴⁷

Kindlustusandjad sätestavad kindlustusjuhtumite kirjeldused enda poolt välja töötatud kindlustustingimustes (tegemist on tüüptingimustega) ning nende abil välistatakse teatud sündmused kindlustusjuhtumite hulgast. Kindlustuslepingute sõlmimisel kasutavad kindlustusandjad kahte tüüpi kindlustustingimusi korraga. Nendest esimene on kindlustuse üldtingimused (näiteks If kindlustuse üldtingimused)⁴⁸ ja teiseks on konkreetsest kindlustusteenusest sõltuvad kindlustustingimused (näiteks If sõidukikindlustuse tingimused).⁴⁹ If kindlustuse sõidukikindlustuse tingimuste punktis 1 on sätestatud, et sõidukikindlustuse tingimusi kasutatakse sõidukite kindlustamisel koos kindlustuse üldtingimustega, mis tähendab, et sõidukikindlustuses välja toodud õigused ja kohustused kehtivad täiendavalt kindlustuse üldtingimustele ning need kasutatavad tingimused ei välista teineteist.⁵⁰ Kuna kindlustuse üldtingimused on kehtivad kõigile kindlustustoodetele, siis võib siinkohal liigitada kindlustusjuhtumite välistamise tingimusi primaarseteks ja sekundaarseteks.

Primaarsed kindlustusjuhtumit välistavad tingimused tulevad konkreetset kindlustusteenust reguleerivatest tingimustest ja kehtivad ainult näiteks vabatahtliku sõiduki kindlustuse puhul.

⁴⁶ Lahe. Op. cit, lk 38.

⁴⁷ RKTk 18.06.2007, 3-2-1-76-07, p 10.

⁴⁸ If P&C Insurance AS.- Kindlustuse üldtingimused TG-20131.

⁴⁹ If P&C Insurance AS.- Sõidukikindlustuse tingimused TK-20171

⁵⁰ If P&C Insurance AS.- Sõidukikindlustuse tingimused TK-20171, p 1.

Tegemist on spetsiifiliste tingimustega, näiteks If sõidukikindlustuse tingimused välistavad kõik kindlustatud sõidukiga seotud juhtumid, kus kindlustusvõtja või temaga seotud isik kahjustas tahtlikult kindlustusobjekti, sõidukit juhiti joobeseisundis, õnnetusjuhtumi sündmuskohalt lahkuti seaduse vastaselt, sõidukit kasutati võidusõidul või veega kaetud teel (näiteks suurte vihmasadude korral Tallinna kesklinnas esinevate veeuputuste korral), samuti ebakvaliteetse kütuse kasutamisest tingitud kahjud või sõiduki üldine kulumine ja roostetamine.⁵¹

Sekundaarseteks kindlustusjuhtumite välistamise on olukorrad, kus kindlustusjuhtumini viinud sündmuste ahela tõttu puudub võrdväärne kindlustatud riski realiseerumise ja tasutud kindlustusmaksete vahel.⁵² Näiteks on If P&C Insurance AS kindlustuse üldtingimustes⁵³ sätestanud, et üldiste välistuste alla kuuluvad juhtumid, mille puhul kindlustusjuhtumi põhjustas tuumarelv või radioaktiivsus, sõda, ülestõus, massiline korratus, streik või töökatkestus, vara sundvõõrandamine, vara konfiskeerimine, terrorism või juhtumid, mil kindlustusjuhtumi põhjustas tahtlikult või raskest hooletusest kindlustusvõtja ise või temaga seotud isik, kelle eest ta vastutab. Eelpool loetletud kindlustusjuhtumi välistused tähendavad seda, et näiteks kui kindlustusvõtja vara sai kahjustada sõjategevuse tagajärjel, siis on kindlustusandja, olenemata kindlustuskaitse olemasolust, oma kohustuste täitmisest vabanenud, sest sõjategevust tuleb vaadelda sekundaarse riskivälistusena.

Seesam kindlustuse üldtingimuste⁵⁴ järgi on välistatud juhtudeks veel revolutsioon, poliitiline relvakokkupõrge, invasioon, vara konfiskeerimine. Erinevalt teistest kindlustusandjatest on Seesamil kolm erilist kindlustusjuhtumit välistavat tingimust. Nendest esimene on kahju, mille põhjuseks on elektrooniliste andmete kustutamise, hävimise, kahjustamise või esialgse struktuuri vigastamise tõttu tekkinud mistahes muutus andmetes, tarkvaras või arvutiprogrammides. Teine välistav tingimus on andmete, tarkvarale või arvutiprogrammidele süsteemi funktsionaalsuse puudulikkusest, puudulikust kättesaadavusest või kasutuse ulatusest või juurdepääsust tekkinud kahju. Ja kolmas, kõige erilisem, on tegelik või väidetav kahju, mis on põhjustatud otseselt või kaudselt asbestist. Eelpool nimetatud kahjujuhtumit välistavaid tingimusi ei leidu mitte ühegi teise Eestis tegutseva kindlustusandja tingimuste hulgas. Üheks uueks ja huvitavaks piiravaks tingimuseks⁵⁵ on seoses rahvusvaheliste finantssanktsioonidega ka kindlustushüvitise maksmisest keeldumine või

⁵¹ If P&C Insurance AS.- Sõidukikindlustuse tingimused TK-20171. Lk 10-11.

⁵² K. Aavik. Kindlustusandja täitmiskohustuse piirangud vabatahtlikus kahjukindlustuses. Tartu Ülikool 2009, lk 11.

⁵³ If P&C Insurance AS. Kindlustuse üldtingimused TG-20131

⁵⁴ Seesam Insurance AS. Üldised lepingutingimused 1/2018.

⁵⁵ If P&C Insurance AS. Kindlustuse üldtingimused TG-20131.

selle vähendamine, kui kindlustushüvitise saamiseks õigustatud isik on rahvusvahelise finantssanktsiooni subjekt.

Huvitavate eripäradega paistab silma kahjujuhtumi välistamise osas ka Gjensidige kindlustus oma üldtingimustes.⁵⁶ Täpsemalt sätestab Gjensidige muude välistuste hulgas, et kahju ei hüvitata juhtudel, kui see on tekkinud vääramatu jõu tagajärjel; kahju on tekkinud epideemiast, looduskatastroofist (sh maavärin, maalihe, pinnase vajumine), keskkonnareostusest (sh selle likvideerimisest) või episootiast. Selguse huvides olgu lisatud, et mõiste episootia näol on tegemist loomataudiga, mida iseloomustavad suured levikualad. Lisaks eelpool nimetatud välistustele tasub lisada juurde ka veel kindlustusjuhtumi välistamise juhul, kui kahju on tekkinud arheoloogiliste väljakaevamiste tagajärjel või on sellega seotud; kahju tuleneb avalik-õiguslikust sanktsioonist; kahju tuleneb tasu avalikust lubamisest, asja ettenäitamisest, aluseta tehtud kuulutusest, käsundita asjaajamisest või ühe ja sama kindlustuslepinguga kindlustatud isikute ja nendega võrdsustatud isikute omavahelistes suhetes tekkinud nõuetest; kahju tuleneb kindlustatud isiku lepingulisest vastutusest või lepingus sätestatud kõrgendatud vastutusest või kahju on tekkinud väljapressimise tagajärjel. Sekundaarsete kindlustusjuhtumite välistuste juures on kõigil kindlustusandjatel põhilised välistused (näiteks kahju tahtlik põhjustamine või valeandmete esitamine) ning lähtuvalt kindlustusandjast endast veel hulk eriilmelisi välistusi, mis on tüüpitingimustesse kirja pandud lähtuvalt sellest, mida on kindlustusandja pidanud oluliseks ja vajalikuks.

Autor leiab, et kindlustusandjate täitmiskohustusest vabanemine suuri kahjusid põhjustavate sündmuste tagajärjel (sõjaolukord, tuumakatastroof) on põhjendatud, kuna sel juhul on kahju tekkimine enam kui tõenäoline (kahjukindlustuse üldpõhimõtte kohaselt peab kahju tekkimine ehk kindlustusjuhtumi esinemine olema ebakindel) ning kuna nende sündmuste tõttu tekib kahjusid väga paljudel kindlustusvõtjatel, siis paneks hüvitamiskohustus kindlustusandja ebamõistlikkusse ja (majanduslikult) ebasoodsasse olukorda. Samas sõjaolukord või tuumakatastroof ise väga tõenäoline ei ole. Selliste laiahaardeliste tagajärgedega riskide kindlustamiseks pakutakse erilisi kindlustustooteid, näiteks võib välja tuua sõjariskikindlustuse või kaubalaevade kindlustuse, mis on aktuaalseks muutunud seoses eriti Aafrika rannikuvetes aktiveerunud piraatlusega. Üldprintsipiina ei ole võimalik kindlustada tuumakatastroofi tagajärjel tekkivate kahjude vastu, kuna need kahjud on hoomamatult suured ning kahjude suurust võib vaid ette ennustada.⁵⁷

⁵⁶ ADB Gjensidige Eesti filiaal. Kindlustuse üldtingimused Ü101-2016-1.

⁵⁷ A. McGee. The modern law of insurance. London, 2006, p 148-149.

Huvitava näitena välismaalt võib välja tuua QBE European Operations poolt äriühingutele pakutava spetsiaalse kindlustusteenuse, millega kaetavateks riskideks on sõja, konfiskeerimise ja sundvõõrandamise, poliitilise vägivalla ja terrorismiga seotud kahjud.⁵⁸ Kuna tegemist on väga erilise ja spetsiifilise kindlustusega, mis sõltub tugevalt kaetavatest kindlustusriskidest ja äriühingu tegutsemispiirkonnast, siis täpsemaid kindlustustingimusi ja ka ligikaudseid kindlustusmaksete suuruseid ei ole kahjuks võimalik välja tuua. Iga kindlustusvõtjaga sõlmitakse just spetsiaalselt temaga kokkulepitud tingimustega kahjukindlustusleping, vastupidiselt tavapärastele kahjukindlustuslepingutele, kus kindlustusandjad kasutavad tüüptingimusi. Siinkohal on mõistetav, et taolise kindlustusteenuse eest nõutakse ülimalt kõrgete riskide tõttu ka väga kõrgeid kindlustusmakseid.

Tsiviilkohtumenetluses kehtib üldtuntud põhimõte, et lepingupool peab ise tõendama neid asjaolusid, millele tuginevad tema argumendid (välja arvatud juhul, kui pole tegemist überpööratud tõendamiskoormisega).⁵⁹ Sellest järeldub, et kindlustusvõtja eesmärk on näidata, et antud kindlustusjuhtum on toimunud, ning kindlustusandja, kes soovib kindlustushüvitise väljamaksmise kohustusest vabaneda, peab ära tõendama, et antud sündmus on kindlustuskaitse alt välistatud ning tegemist ei ole kindlustusjuhtumiga. Praktikas võidakse kasutada ka selliseid kindlustusjuhtumit välistavaid tingimusi, mille tulemusel redutseerub kindlustuskaitse nulli lähedaseks, mis tähendab omakorda, et kindlustuslepingus sätestatud kindlustuskaitse kaotab oma reaalse sisu. Antud asjaoludel on Tallinna ringkonnakohus olnud seisukohal⁶⁰, et hea usu põhimõttega ei ole kooskõlas kindlustusandja tegutsemine viisil, kus poliisis on kokku lepitud kindlustusriskiks vargus, kuid lepingu tüüptingimused kitsendavad kindlustusvõtjale ebasoodsal viisil oluliselt riski. Riigikohus leidis samadel asjaoludel lahendi 3-2-1-76-07⁶¹ punktis 24, et Ringkonnakohtu seisukoht on väär ning isegi kui lepingu tüüptingimused kitsendavad kindlustusandjale soodsal viisil oluliselt riski, ei ole taolised tingimused vastuolus hea usu põhimõttega. Nimetatud lahendis lisas Riigikohtu tsiviilkolleegium, et välistava kokkuleppe sisu ei ole iseenesest vastuolus hea usu põhimõttega.

Autor leiab siinkohal, et igal juhul tuleb kindlasti kontrollida, kas kindlustuslepingu tingimused on kooskõlas hea usu põhimõttega. Olukorras, kus kindlustusandja sätestatud

⁵⁸ QBE European Operations plc. Kättesaadav: <https://qbееurope.com/products/political-risk-political-violence-and-terrorism/>. 29.03.2018.

⁵⁹ Tsiviilkohtumenetluse seadustik § 230 lg 1 sätestab, et kumbki pool peab hagemenetluses tõendama neid asjaolusid, millele tuginevad tema nõuded ja vastuväited, kui seadusest ei tulene teisiti. Pooled võivad kokku leppida tõendamiskoormise jaotuse erinevalt seaduses sätestatust ja selle, millised on tõendid, millega mingit asjaolu võib tõendada, kui seadusest ei tulene teisiti.

⁶⁰ TlnRnK 06.03.2007, 2-05-17012.

⁶¹ RKTk 18.06.2007, 3-2-1-76-07.

kindlustusjuhtumi välistused vähendavad kindlustuskaitset olulises ulatuses, mistõttu kindlustuskaitse ja kindlustusjuhtumina sätestatu muutub tegelikult sisutühjaks ning kindlustushüvitise saamine peaaegu realiseerimatuks, siis ei saa selliseid välistavaid tingimusi pidada hea usu põhimõttega kooskõlas olevateks, sest tegelikkuses pole kindlustusandja reaalselt üle võtnud kindlustusvõtjalt kindlustusriski, mille eest maksab kindlustusvõtja ka kindlustusmakseid. Siinkohal võib välja tuua Inglismaa praktika, mille kohaselt võib sellised vastuolulised tüüptingimused tühiseks tunnistada. Antud printsiipi kasutatakse küll harvadel juhtudel.⁶²

Kokkuvõttena võib öelda, et kuigi kindlustusjuhtumi määratlemine kindlustuslepingus on poolte huve arvestades oluline, pööravad kindlustusandjad, kes töötavad välja ka vastavad tüüptingimused, rohkem rõhku kindlustusjuhtumit välistavatele tingimustele. Kindlustustingimustega tutvudes jääb kohati mulje, et riskivälistused moodustavad kindlustuslepingute tüüptingimustest väga suure osa. Nimetatud käitumine kindlustusandjate poolt tähendab peaaesjalikult seda, et oma riske püütakse minimeerida ning võimalusel vabaneda oma kohutuste täitmisest ning kindlustushüvitise väljamaksmisest. Kuivõrd see pole kindlustusvõtja huvidega kooskõlas, on autor arvamisel, et toetudes hea usu põhimõttele, ei tohiks kindlustusvälistuste rakendamisega redutseerida kindlustuskaitset nulli lähedaseks, mis muudaks kindlustusriski ülevõtmise ja kindlustuskaitse olemuslikult sisutühjaks.

⁶² McGee. Op. cit, lk 146.

2. Kindlustusandja täitmise kohustus kindlustusrisi võimalikkuse suurenemise korral

2.1. Kindlustusrisi suurenemine

VÕS § 423 lg 2 sätestab, et kindlustusrisk on oht, mille vastu kindlustatakse. Seega on kindlustuslepingu esemeks kindlustusrisk, mille vastu kaitsmiseks kindlustusvõtja sõlmib kindlustuslepingu. Kindlustusjuhtumi toimumisel realiseerubki kindlustusrisk, mida on kindlustuslepingus kirjeldatud.

Kindlustuslepingu sõlmimisel on kindlustusrisk fikseeritud. Samas ei ole harvad juhtumid, kui kindlustusrisk muutub suuremaks või väiksemaks kindlustuslepingu kehtivusajal.⁶³ Kindlustusrisi muutumise probleem on küllaltki keeruline ning seega pole imeks pandav, et riikide õiguskorrad on antud probleemile küllaltki erinevalt lähenenud.

Kindlustusperioodi jooksul on tõenäoline, et kindlustatud asjaga võivad toimuda muutused, mis omakorda võivad mõjutada kindlustusrisi realiseerumise võimalikkust ning ka tekkivat kahju. Lisaks loomulikule riski suurenemisele võib riski suurenemine olla kindlustusandja jaoks ka mõistlikul määral ettenägematu, mis võib olla seotud kindlustusvõtja või temaga seotud muude isikute tegevusega.⁶⁴ Seega on siinkohal oluline, et kindlustuslepingus oleks pooltele sätestatud võimalus leppida kokku kindlustusrisi suurenemisel kohaldatavad reeglid. Kui asuda vastupidisele seisukohale ning panna kindlustusandjale kohustus arvestada lepingu sõlmimisel kõikide tulevikus tekkida võivate riski suurenemistega, siis lõppkokkuvõttes oleks see tarbijaid kahjustav, kuna kindlustusandja määraks kõrgete riskide tõttu ka ebamõistlikult suured kindlustusmaksed. Kindlustusvõtja seisukohast oleks parim, kui kindlustusmaksed vastaksid kindlustatud riskidele ning juhuks, kui kindlustusrisk peaks muutuma, siis saaksid pooled tegutseda vastavalt lepingus kokkulepitule.

Kindlustusrisi suurenemise olukorras on PEICL jätnud lepingupooltele endile otsustada, kas nimetatud olukorda üldse reguleerida või jätta see sootuks reguleerimata. Seega on PEICL-is kindlustusrisi võimalikkuse muutumise korraks loodud reeglid, mis püüavad leida keskteed poolte privaatautonomia ja kindlustusvõtja kaitse tagamise vahel.⁶⁵ Regulatsiooni juures on sätestatud tingimus, et kui kindlustuslepinguga on reguleeritud ka kindlustusrisi suurenemise võimalikkus, siis peavad pooled kindlatest reeglitest lähtuma.⁶⁶ PEICL-is sisalduva soovitusliku lähenemise põhjenduseks on toodud, et riskitaseme suurenemine toimub lepingu

⁶³ J. Norio-Timonen, Vakuutusopimuslain pääkohdat. Helsinki: Talentum 2010, lk 114.

⁶⁴ Norio-Timonen. Op. cit, lk 115.

⁶⁵ H.Cousy. The Principles of European Insurance Contract Law: The Duty of Disclosure on Aggravation of Risk. – ERA Forum 2008/9, Issue 1, lk S130.

⁶⁶ Cousy, Op. cit, lk S131.

kehtivuse ajal, mitte lepingueelselt. Seega, kui on olemas juba kehtiv leping, siis on lepingupoolte vahelised suhted selle lepinguga reguleeritud ja puudub puhtpraktiliselt vajadus seda seadusega teha.⁶⁷ Lisaks sellele peab kindlustusandja professionaalse ettevõtjana oskama ette näha ka muutusi kindlustatavas riskis, mis võivad toimuda lepingu kehtivuse ajal.⁶⁸

Eelpool leidis käsitlemist PEICL regulatsioon, mis jättis kindlustuslepingu pooltele vabad käed valimaks, kas reguleerida kindlustusriski suurenemise olukorda või mitte. PEICL artiklis 4:201 on sätestatud, et juhul, kui kindlustuslepinguga on reguleeritud kindlustusriski suurenemine, siis kohaldatakse vastavaid reegleid ainult juhul, kui konkreetne riski suurenemine on oluline ja suurenenud risk on lepingus täpselt kirjeldatud. Seega PEICL-i eeldus on, et riski suurenemine peab olema oluline ning kindlustuslepingus täpselt määratletud. Täpsemalt väljendub see selles, et riski hindamiseks peab olema riskitaseme suurenemine oluline kas oma ulatuselt või esinemise tõenäosuse tõttu.⁶⁹ Siinkohal on näiteks välistatud riski suurenemise juhud asja loomuliku kulumise tõttu.⁷⁰ Oluline riski suurenemine on olukord, millal kindlustusrisk tõuseb nii ulatuse poolest kui ka tõenäolisuse poolest, kuid seejuures ei saanud pooled lepingu sõlmimisel kumbagi asjaolu mõistlikult arvesse võtta.⁷¹

Eesti VÕS-s leidub küllaltki sarnane regulatsioon. VÕS § 447 lg 2 sätestab, et kindlustusriski suurenemise võimalikkust reguleerivaid sätteid ei kohaldata, kui kindlustusriski suurenemine ei ole oluline või kui lepingupooled on kokku leppinud, et kindlustusriski suurenemine ei mõjuta kindlustuslepingut. Milline on kindlustusriski oluline suurenemine, on hinnanguline küsimus, millele tuleb leida vastus igakordselt asjaolude hindamise teel. Samuti oleks mõistlik kindlustuslepingu üldtingimustes sätestada, milliste kriteeriumite alusel saab kindlustusriski suurenemise olulisust hinnata.⁷²

PEICL artiklis 4:201 on sätestatud, et kindlustusriski suurenemisel peab nimetatud suurenemine olema lepingus varasemalt kokku lepitud. Eesti VÕS-is selline nõue kahjukindlustuses puudub, see paneb kindlustusvõtjad ebasoodsamasse olukorda. Keskmise kindlustusvõtja jaoks oleks sobivam, kui lepingus või poliisis oleks ära nimetatud juhud, mida loetakse suurenenud kindlustusriskiks. VÕS-is võiks PEICL eeskujul konkreetselt sätestada, kus ja kuidas peaks riski suurenemine olema üles loetletud ning mida üldse loetakse riski suurenemiseks.

⁶⁷ Cousy. Op. cit, lk S131.

⁶⁸ Cousy. Op. cit, lk S131.

⁶⁹ Cousy. Op. Cit. lk S131.

⁷⁰ PEICL Op. cit, lk 182.

⁷¹ M. Clarke. Aggravation of risk during the insurance period. – *Lloyds Maritime and Commercial Law Quarterly*. 2003/1, lk 123.

⁷² Lahe. VÕS II, lk 487. – Varul jt (koost). Op. cit.

Kindlustusriskide suurenemist on ka Eestis tegutsevad kindlustusandjad erinevalt reguleerinud. Näiteks Seesami sõidukikindlustuse tingimused⁷³ sätestavad lühidalt, et kindlustusriski võimalikkuse suurenemisena käsitletakse tingimustes nimetatud sündmuse (näiteks liiklusõnnetus) realiseerumise tõenäosuse suurenemist. Kindlustusriski realiseerimise tõenäosust mõjutavad tegevused on sätestatud kindlustustingimuste ohutusnõuetes, mida kindlustusvõtja on kohustatud järgima. Nendeks on näiteks kehtiva juhtimisõiguse olemasolu, sõiduki võtmete piisava hoolsusega hoidmine ja enne sõidu alustamist veendumine, et juhi tervises seisund lubab sõidukit juhtida. Gjensidige sõidukikindlustuse tingimuste⁷⁴ järgi mõjutab kindlustusriski suurenemist eelkõige sõiduki kasutusala muutmine (näiteks tavasõiduki kasutamine taksona, õppesõidukina, lühirendi või üürisõidukina), võtmete või sõiduki registreerimise dokumentide kaotsimine, sõiduki kasutamine väljaspool Eestit rohkem kui 90 päeva järjest, duplikaatvõtmete valmistamine, vargusevastaste seadmete vahetamine, kindlustatud eseme võõrandamine, kindlustatud esemega seotud muudatuste tegemine liiklusregistris. Ergo sõidukikindlustuse tingimustes on võrreldes Gjensidige tingimustega üles loetletud vähem kindlustusriski mõjutavaid asjaolusid, näiteks sõiduki kasutusala muutmine, lukusüsteemide rikked, duplikaatvõtmete valmistamine, ärandamisvastaste seadmete ümbervahetamine, registreerimisdokumentide kaotsimine ja sõiduki kompleksuse muutmine. PZU sõidukikindlustuse tingimused⁷⁵ on eelnevatega sarnased, kuid huvitavamate kindlustusriski suurendavate asjaoludena võib välja tuua näiteks sõiduki võõrandamine, sõiduki liiklusregistrist kustutamine ning poliisil märgitud põhikasutaja muutumine. BTA sõidukikindlustuse tingimused⁷⁶ kindlustusriski suurenemise asjaoludena võib siinkohal välja tuua ka sõiduki kasutamise alarmsõidukina või turvafirma patrullisõidukina ning kindlustusvõtja/kindlustatud isiku suhtes pankrotimenetluse algatamine. Kolm Eestis tegutsevat kindlustusandjat ei ole enda sõidukikindlustuse üldtingimustes üldse reguleerinud kindlustusriski suurenemist – nendeks kindlustusandjateks on Swedbank, If ja Salva.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et kindlustusriski suurenemine on igasugune mõjutus, mis tõstab kindlustusjuhtumi esinemise tõenäosust. Kuna kindlustusrisk on oluline komponent kindlustusmakse kujunemisel, siis pööravad kindlustusandjad suurt rõhku ka kindlustusriskide suurenemise kataloogide koostamisele ning sellega seonduvalt ka kindlustusvõtjate kohustuste kindlaks määramisele.

⁷³ Seesam Insurance AS.- Sõidukikindlustuse tingimused 01/2018.

⁷⁴ ADB Gjensidige Eesti filiaal.- Sõidukikindlustuse tingimused SK101-2016.

⁷⁵ AB Lietuvos draudimas Eesti filiaal.- Kaskokindlustuse tingimused A300/2017.

⁷⁶ BTA Insurance Company SE Eesti filiaal.- Sõidukikindlustuse tingimused Nr A6-02.

2.2. Kindlustusriski suurendamise keeld ja selle rikkumise tagajärjed

Kindlustuslepingud sõlmitakse üldjuhul pika ajaperioodi peale (üldjuhul on kindlustusperioodiks üks aasta), seega võib juhtuda, et selle aja jooksul kindlustusriskid suurenevad ning kindlustusjuhtumi esinemise võimalikkus suureneb. See omakorda peaks väljenduma suurenenud kindlustusmaksetes. Kindlustusmakse vastavus kindlustusriskile satub sellisel juhul aga kahtluse alla. Eelnevast tulenevalt ei ole kindlustusvõtjal õigust ilma kindlustusandja nõusolekuta kindlustusriski suurendada või aktsepteerida kindlustusriski suurendamist kolmandate isikute poolt. Praktikast juhtub sageli, et kindlustusvõtjad eksivad antud nõude vastu ja suurendavad oma tegevustega kindlustusriski, ise sellest aru saamata.

Tulenevalt VÕS § 443 peab kindlustusvõtja kindlustusriski suurenemisest viivitamata teatama kindlustusandjale, välja arvatud juhul, kui kindlustusriski võimalikkuse suurenemise põhjustas üldiselt teadaolev asjaolu, mis ei mõjuta üksnes selle kindlustusvõtja kindlustusriski. Sellise juhtumi näiteks võib olla kahjukindlustuse seisukohast tormituuled, mis võivad hoonete katuseid kahjustada, või üleujutused. Lisaks ei tohi kindlustusvõtja VÕS § 444 järgi pärast kindlustuslepingu sõlmimist ilma kindlustusandja nõusolekuta suurendada kindlustusriski võimalikkust ega lubada selle suurendamist isikute poolt, kelle eest ta vastutab. Kolmandad isikud, kelle eest kindlustusvõtja vastutada võiks, on näiteks perekonna liikmed.

Juhtudel, mil kindlustusvõtja rikub VÕS § 443 sätestatud kohustust, vabaneb kindlustusandja VÕS § 445 lg 1 tulenevalt kindlustuslepingu täitmise kohustusest, kui kindlustusjuhtum toimub pärast ühe kuu möödumist ajast, mil kindlustusandja oleks pidanud teate kätte saama, välja arvatud juhul, kui ta teadis ise ajal, mil ta oleks pidanud teate kätte saama, et kindlustusriski võimalikkus on suurenenud või pidi seda teadma.

VÕS § 445 lg 2 kohaselt, kui kindlustusvõtja rikub VÕS § 444 sätestatud kohustust, vabaneb kindlustusandja kindlustuslepingu täitmise kohustusest kindlustusvõtjast tuleneva asjaolu tõttu kindlustusriski võimalikkuse suurenemise ulatuses, kui kindlustusjuhtum toimub pärast kindlustusriski suurenemist. VÕS § 446 järgi võib kindlustusandja veel ka kindlustuslepingu üles öelda (lõiked 1 ja 2) või nõuda lepingu muutmist (lõige 3).

Kindlustusriskide suurenemine on oluline kindlustusandjate seisukohast, kuna sellega on otseselt seotud nende poolne täitmisekohustus. Kindlustusandjate huvides on, et kindlustusriskid ei suureneks ning juhul, kui see peaks juhtuma, siis tuleb tagada võimalikult kiire teada saamine. Seetõttu on sätestatud, et juhul kui kindlustusvõtja rikub teatamise või

suurendamise keelu kohustust, on kindlustusandjatel teatud eelduste täitmisel õigus hüvitamisest keelduda.

2.3. Kindlustusandja täitmise kohustusest vabanemise piirangud

VÕS § 445 lg 3 sätestab juhud, mille esinemise korral ei kohaldata VÕS § 445 lõigetes 1 ja 2 sätestatud. Nendeks juhtudeks on järgmised:

- 1) kui kindlustusjuhtumi toimumise ajaks oli möödunud tähtaeg, mille jooksul võis kindlustusandja kindlustuslepingu kindlustusriski võimalikkuse suurenemise tõttu üles öelda või nõuda selle muutmist ilma, et kindlustusandja oleks lepingu üles öelnud või selle muutmist nõudnud;
- 2) kui kindlustusriski võimalikkuse suurenemisel ei olnud mõju kindlustusjuhtumi toimumisele;
- 3) kui suurem kindlustusrisk ei oleks mõjutanud kindlustusandja täitmise kohustuse kehtivust ega ulatust
- 4) kui kindlustusriski võimalikkus suurenes kindlustusandja süü läbi.

Lisaks eelnevale sätestab VÕS § 445 lg 4, et kui kindlustusandja vabaneb VÕS § 445 lõikes 1 või 2 sätestatu kohaselt oma täitmise kohustusest üksnes mõne kindlustatud eseme või isiku suhtes, vabaneb ta kogu täitmise kohustusest, kui vastavalt asjaoludele võib eeldada, et ta ei oleks lepingut samadel tingimustel üksnes selle osa suhtes sõlminud.

Juhtudel, mil kindlustusrisk suureneb kindlustusvõtjast tulenevalt, näiteks kindlustusvõtja ise suurendab kindlustusriski või teeb seda isik, kelle eest kindlustusvõtja vastutab, ning kindlustusjuhtum toimub pärast kindlustusriski suurenemist, siis on sellises olukorras kindlustusandja täitmiskohustus piiratud. Kindlustusandja täitmiskohustust vähendatakse ulatuses, mille võrra kindlustusriski võimalikkus suurenes. Märkusena olgu ära öeldud, et see kehtib ka juhul, kui kindlustusvõtja teatas kindlustusandjale nõuetekohaselt kindlustusriski suurenemisest või ka juhul, kui kindlustusandja oli oma teatamiskohustust küll rikkunud, kuid kindlustusandja teadis või pidi teadma kindlustusriski suurenemist.⁷⁷

Õiguskirjanduses⁷⁸ on selgitatud, et VÕS § 445 otstarve on reguleerida kindlustusandja täitmise kohustust kindlustusriski võimalikkuse suurenemise või selle suurenemisest teatamata jätmise korral. Lisaks peab see regulatsioon tagama, et igasuguse kindlustusriski võimalikkuse suurenemise korral ei oleks kindlustusandja oma kohustuste täitmisest vabanenud. VÕS kommenteeritud väljaanne sedastab § 445 kohta, et eesmärk pole igal

⁷⁷ Lahe. VÕS II, lk 483. – Varul jt (koost). Op. cit.

⁷⁸ Lahe. VÕS II, lk 482. – Varul jt (koost). Op. cit.

võimalikul juhul kindlustusandja vabastamine täitmise kohustusest, vaid nimetatud paragrahvi lõikega 3 tagatakse, et mitte igasugune kindlustusriski suurendamine ei tohi viia kindlustusandja täitmise kohustusest vabastamiseni.

VÕS § 445 lg 3 sätestab erandid, mille esinemise korral kindlustusandja ei vabane oma täitmiskohustusest. VÕS § 445 lg 3 p 2 järgi on oluline, kas kindlustusvõtja rikkumine omas olulist mõju kindlustusjuhtumi toimumisele või sama lõike punkti 3 alusel kindlustusandja täitmiskohustuse ulatusele. Antud paragrahvi analüüsidest selgub, et puhtalt grammatiliselt tõlgendades on kindlustusandja täitmiskohustusest vabanemiseks või vähendamiseks oluline mitte ainult kindlustusvõtjapoolne rikkumine, vaid ka selle kohustuse rikkumise põhjuslik seos tekkinud kahjujuhtumiga, mistõttu ei piisa ainult rikkumise kui fakti nentimisest. Seega ei ole seadusandja VÕS § 445 alusel jätnud kõrvale kindlustusvõtjapoolse käitumise, mis omab tegelikkuses samuti olulist mõju kindlustusriski võimalikkuse suurenemisele. VÕS § 445 järgi ei oma tagajärje saabumise aspektist kindlustusvõtjapoolse teo puhul rolli süüülisus või mittesüüülisus.

Nagu ülal märgitud sätestab VÕS § 445 lg 3 p 2, et kindlustusandja ei vabane oma kindlustuslepingu täitmiskohustusest, kui kindlustusriski võimalikkuse suurenemisel ei olnud mõju kindlustusjuhtumi toimumisele. Seega tuleb siin igal üksikjuhtumil anda hinnang, kas just selle kindlustusriski tõttu, mida suurendati, toimus kindlustusjuhtum ja kas riski suurenemise ja tekkinud kahju vahel on olemas põhjuslik seos. Näitena võib tuua olukorra, kus kindlustusvõtja on kindlustanud oma koduse vara ning kindlustusrisk on suurenenud katkise ukseleku tõttu. Kui kodune vara hävib seetõttu, et välk lööb piksevarda puudumise tõttu majja, siis puudub kindlustusandjal õigus vabaneda täitmise kohustusest, samuti nagu tal puudub õigus kindlustushüvitist vähendada.⁷⁹

Riigikohtu otsuses⁸⁰ 3-2-1-133-12 oli arutluse all küsimus, kas elanike eemalviibimine kindlustatud hoonest mõne nädala jooksul on kindlustusriski võimalikkuse suurenemine ning kas taolisel juhul on kindlustusandjal õigus hüvitist vähendada või selle tasumisest keelduda. Antud kohtuotsus illustreerib, mida võib üldse pidada kindlustusriski suurenemiseks.

Kohtuotsuses kirjeldatud asjaolude järgi sõlmisid kindlustuslepingu pooled Pärnus asuva hoone kohta kindlustuslepingu. Kindlustuskaitse kehtivuse ajal toimus kindlustusjuhtum, mille käigus põles kindlustatud hoone maha. Tulekahju toimumise ajal ei elanud hoones kedagi. Hageja esitatud kindlustushüvitise nõude rahuldada kindlustusandja osaliselt.

⁷⁹ Lahe. VÕS II, lk 483. – Varul jt (koost). Op. cit.

⁸⁰ RKTk 07.11.2012, 3-2-1-133-12.

Kindlustusandja leidis, et kindlustusrisk oli suurenenud, kuna tulekahju toimumise ajal hoones ei elatud ning sellest ei olnud kindlustusandjale teatatud. Riigikohus analüüsis küsimust, kas kindlustusjuhtumi toimumise riski suurendas asjaolu, et tulekahju toimumise ajal ei elanud hoones kedagi. VÕS § 445 lg 3 p 2 järgi ei kohaldata § 445 lg 1 sätestatud, kui kindlustusrisi võimalikkuse suurenemisel ei olnud mõju kindlustusjuhtumi toimumisele. Riigikohtu kolleegium nõustus varasemate kohtuastmete seisukohtadega, et hoone jätmist mõneks nädalaks elaniketa ei saa pidada riski suurenemiseks, millest kindlustusvõtja pidanuks kindlustusandjat teavitama ning millest kindlustusvõtja oleks pidanud hoiduma. Samuti ei vastaks see VÕS § 7 lg 1 sätestatud mõistlikkuse põhimõttele, kui kindlustusvõtja peaks kindlustatud hoone elanike mõnenädalasest äraolekust kindlustusandjale teatama. On tavapärane, et kindlustatud hoones elavad inimesed võivad viibida mõne nädala mujal ja seda ei saa lugeda kindlustusrisi võimalikkuse suurenemiseks. Seega ei olnud ainuüksi sel põhjusel kindlustusandjal õigust hüvitist vähendada.

Autor nõustub siinkohal kohtu põhjendustega ning peab mõistlikuks, et näiteks paarinädalasel puhkusel või reisil viibimine pole nii oluline kindlustusrisi võimalikkuse tõus, et sellest oleks kohustus teatada kindlustusandjale ning kahjujuhtumi korral oleks kindlustusandjal õigus kahjuhüvitist vähendada. Näiteks aastase perioodi peale sõlmitud kindlustuslepingu puhul peaks kindlustusandja sel juhul küsima suuremat kindlustuspreemiat kahe nädala eest, mil hoone tühjana seisab. Antud kaasuse juures tuleb pöörata tähelepanu ka riskide tasakaalustatuse küsimusele. Kindlustuslepingu sõlmimisel fikseeritakse riskid arvestusega, et inimesed elavad kindlustatud hoones sees. Ahiküttega hoone puhul on sel juhul näiteks tulekahju risk kõrgem. Kui isikud hoones sees ei elaks, siis oleks tulekahju risk väiksem. Võrreldes pidevalt elanikega asustatud hoonega, suurendab isikute pikemaajaline eemalviibimine hoonest tõenäoliselt hoopis varguse riski. Seega siinkohal võiks pidada kindlustusriske (tulekahju vs varguse risk) omavahel tasakaalustatuks. Isikute pideva hoones viibimise korral oleks tulekahju risk suurem ning varguse risk väiksem ning tühjalt seisva hoone puhul oleks vastavalt tulekahju risk väiksem, kuid varguse risk suurem.

Kindlustuslepingus on pooltel võimalik sätestada teatud ettevaatusabinõud, mis peavad hoidma ära kindlustusrisi suurenemise võimalikkuse. Keeld suurendada kindlustusrisi on sisuliselt sätestatud PEICL-i artiklis 4:101. Sisult on tegemist sätetega, mis kohustavad kindlustusvõtjat või kindlustatud isikut hoiduma enne kindlustusjuhtumi toimumist teatud viisil käitumisest ehk teisisõnu riski suurendamisest. Kokkuvõtlikult tähendab see, et

kindlustusvõtja või kindlustatud isik ei tohi oma tegevusega suurendada riski ning taolised kindlustusvõtjapoolsed käitumisviisid võivad olla kindlustuslepinguga keelatud.⁸¹

PEICL on sätestanud analoogse regulatsiooni VÕS § 445 lg 3 p-ga 2. Nii näeb sealne regulatsioon ette, et kindlustusandjatel puudub õigus keelduda hüvitise maksmisest juhtudel, mil kindlustusjuhtum leiab aset kindlustatud riski realiseerumisel, kuid selle toimumine ei ole mõjutatud riski suurenemisest. Sama regulatsiooni kohaldatakse juhtudel, kui realiseerub kindlustatud risk, kuid puudub kindlustuslepingu rikkumise ja kindlustusjuhtumi toimumise vaheline põhjuslik seos. Sellisel juhul on kindlustusandjal kohustus täita hüvitamiskohustus proportsionaalselt.⁸²

PEICL-iga samu põhimõtteid jagab ka VÕS § 445 lg 3 punktis 2. Nimetatud punkt sätestab, et kindlustusandja ei vabane kindlustuslepingu täitmise kohustusest kindlustusvõtja poolt kindlustusrisiki suurendamise korral, kui kindlustusrisiki võimalikkuse suurenemisel ei olnud mõju kindlustusjuhtumi toimumisele. Seega nii PEICL kui ka VÕS peavad oma regulatsioonides oluliseks eelkõige põhjuslikku seost⁸³ kindlustusrisiki suurenemise ja kindlustusjuhtumi toimumise vahel, mis on kindlustusvõtja seisukohast kindlasti soodne. Keskmiste võimetega isik ei ole igakord võimeline adekvaatselt ja objektiivselt hindama, kas tema tegevuse tagajärjel on kindlustusriskid suurenenud või mitte. Näiteks on toodud juhtum, kus keevitustööde käigus põhjustatud tulekahjul on põhjuslik seos suurenenud kindlustusrisiki võimalikkusega. Samal juhul puuduks põhjuslik seos, kui sama hoone, mis on tulekahju vastu kindlustatud, süüdatakse kuritahtlikult põlema.⁸⁴

Tartu maakohtus tsiviilasjas nr 2-15-15238 tehtud otsuses⁸⁵ on kohus käsitlenud VÕS § 445 lg 3 p 2 alusel kindlustusriskide suurendamist kindlustusvõtja poolt ning selle põhjuslikku seost kindlustusjuhtumiga. Kohtulahendi asjaolude kohaselt olid pooled sõlminud kahjukindlustuse lepingu sõiduki kindlustamiseks. Nimetatud sõidukiga toimus liiklusõnnetus, milles kindlustatud sõiduk sai kahjustada. Kindlustusandja tegi otsuse, millega

⁸¹ M. Schauer. Comments on Duration of Contract and Precautionary Measures. ERA Forum 2008/9, Issue 1, lk S163.

⁸² PEICL. Op. cit, lk 185.

⁸³ Põhjuslikku seost riski suurenemise ja kindlustusjuhtumi vahel on kindlustushüvitise vähendamise või kindlustusandjapoolse täitmiskohustusest vabanemise eelduseks pidanud ka Soome kindlustusõigus. Norio-Timonen. Op. Cit. lk 121. Eesti võlaõigusseaduses ja PEICL-is sisaldub reegel, mis ei vabasta kindlustusandjat kahju hüvitise maksmise kohustusest juhul, kui tekkinud kahju pole põhjuslikus seoses kindlustusrisiki võimalikkuse suurenemisega. Sarnane regulatsioon on sätestatud ka Saksamaal, Taanis, Soomes ja Portugalis. Leedus on nimetatud reegel mõnevõrra erinev, sätestades, et kindlustusrisiki suurenemisest mitteteatamisel on kindlustusandjal täitmiskohustus kindlustusmaksetega kaetud ulatuses. Rootsis on kindlustusandjale antud õigus vähendada kindlustushüvitist mõistlikus ulatuses, mis tuleneb kindlustusandja jaoks avaldamata info mõjust kindlustatava riski hindamisel. PEICL. Op. cit, lk 185.

⁸⁴ E. Hoppu, M. Hemmo. Vakuutusõigus. Helsinki: WSOYpro 2006, lk 154.

⁸⁵ TMK 10.03.2016, 2-15-15238.

keeldus kahju hüvitamast põhjusel, et hageja on esitanud valeandmeid liiklusõnnetuse kohta. Kindlustusandja väitis, et kindlustusvõtja oli suurendanud kindlustusrisiki, osutades taksoteenust. Kindlustusvõtja leidis, et tema esitatud andmed olid õiged, mistõttu ei ole kindlustusandjal õigust keelduda kindlustushüvitise väljamaksmisest kindlustuslepingu üldtingimuste alusel.

Kui kindlustusjuhtumi ainukeseks põhjuseks oli kindlustusvõtja raskelt hooletu liiklusseaduse normide rikkumine, siis oleks kindlustusandja vabanenud täies ulatuses kindlustushüvitise maksmise kohustusest. Kui liiklusseaduse rikkumine oleks olnud kindlustusjuhtumi põhjuseks üksnes osaliselt, vabaneks kindlustusandja täitmise kohustusest vastavas osas. Samuti oleks taksoteenuse osutamine suurendanud kindlustusrisiki, mis oleks olnud aluseks hüvitise vähendamisel. Kohus, tuginedes poolte esitatud asjaoludele, asus seisukohale, et sõidukijuht oleks pidanud samaliigiliste teede ristmikule lähenedes oluliselt kiirust vähendama ning jälgima teed, mitte tegelema autoraadioga. Samas ei saanud kindlustusvõtja raskelt hooletut liiklusreeglite rikkumist pidada liiklusõnnetuse ainsaks põhjuseks. Liiklusõnnetuse põhjustamisel oli osa ka teise sõiduki juhil, kes rikkus liiklusseadust ja peatas sõiduki ristmikul. Kuivõrd polnud võimalik täpselt kindlaks määrata, millises ulatuses põhjustas kahjujuhtumi kindlustusvõtja käitumine, pidas kohus õiglaseks vähendada kindlustusandja välja makstavat hüvitist 50% võrra. Eelnevale lisaks analüüsis kohus, kas kahjuhüvitise vähendamiseks või selle maksmisest keeldumiseks oli alust põhjusel, et kindlustusvõtja ei teavitanud kindlustusandjat kindlustusrisiki võimalikkuse suurenemisest (sh rikkudes kohustust mitte suurendada kindlustuslepingu kehtivuse ajal kindlustusrisiki võimalikkust) VÕS § 445 järgi. Kindlustusandja ei olnud kohtumenetluse käigus tõendanud, et kindlustusvõtja osutas taksoteenust ajal, mil toimus liiklusõnnetus ega ka vahetult enne seda. Seega kohtu hinnangul ei saa võimalik varasem taksoteenuse osutamine olla põhjuslikus seoses kindlustusrisiki suurenemisega liiklusõnnetuse toimumise hetkel. Isegi, kui võidi varasemalt taksoteenust osutada, ei olnud see konkreetse kindlustusjuhtumi toimumisega põhjuslikus seoses ning kindlustusrisk oli sama suur võrreldes teiste tavakasutuseks mõeldud sõiduautodega.

Tihti on keeruline hinnata, kui palju oleks mõistlik kindlustusandja väljamakstavat kahjuhüvitist vähendada. VÕS § 445 lg 2 on sätestanud, et kindlustusandja vabaneb kindlustuslepingu täitmise kohustusest kindlustusvõtjast tuleneva asjaolu tõttu kindlustusrisiki võimalikkuse suurenemise ulatuses. VÕS kommentaarides on antud lahendus kindlustushüvitise vähendamise protsendi arvutamiseks. Nimetatud kommentaarides on kindlustusandja täitmise kohustuse vähendamise määra leidmise lahenduseks pakutud

kindlustusmaksete erinevuse arvestamist. Selle järgi tuleks arvestada kindlustusmakse, mida kindlustusvõtja maksis, erinevust sellest kindlustusmaksest, mida ta oleks pidanud maksuma suurenenud kindlustusriskide alusel. Kindlustusandja välja makstavat kindlustushüvitist vähendatakse proportsionaalselt selle erinevuse võrra.⁸⁶

PEICL artikkel 4:203 sätestab, et kui kindlustusjuhtum on toimunud suurenenud kindlustusriski tõttu, millest pidi olema või oli kindlustusvõtja teadlik, siis ei kuulu kindlustushüvitis väljamaksmisele juhul, kui kindlustusandja ei oleks neid riske teades üldse kindlustuslepingut sõlminud. Kui kindlustusandja oleks kindlustanud ka suurenenud kindlustusriskid, siis kuulub väljamakstav kindlustushüvitis proportsionaalselt kindlustusmaksete vahega vähendamisele.⁸⁷ Tegelikult on sellise regulatsiooni taga seisnev kindlustushüvitise vähendamise skeem analoogne Eesti võlaõigusseaduse kommentaarides pakutuga. Esmalt tuleks välja arvutada kindlustusmakse, mida oleks pidanud kindlustusvõtja maksuma juhul, kui kindlustusandja oleks olnud teadlik suurenenud kindlustusriskidest. Teiseks tuleks leida hüpoteetilise (suurenenud kindlustusriskide) ja seni makstud kindlustusmakse vahe ning vastavalt sellele proportsioonile vähendada kindlustusandjapoolset täitmiskohustust.⁸⁸

VÕS § 445 lg 1 kohaselt on kindlustusvõtja poolt kindlustusriski võimalikkuse suurenemise korral kindlustusandjal õigus vabaneda kindlustuslepingu täitmise kohustusest, kui kindlustusvõtja ei teata sellest asjaolust. VÕS § 446 lg 1 sätestab, et kindlustusandjal on õigus kindlustusriski suurendamise korral kindlustusvõtja poolt kindlustusleping üles öelda või muuta seda tagasiulatuvalt. VÕS 23. peatüki 3. jao (kindlustusriski võimalikkuse suurenemine) kõiki sätteid koos analüüsidest tuleb tõdeda, et juhtudel, kui kindlustusvõtja on kindlustusriski võimalikkust suurendanud ilma, et tal oleks selleks olnud kindlustusandja nõusolek ning taoline kindlustusriski suurendamine mõjutas kindlustusjuhtumi toimumist, muuhulgas omades mõju ka kindlustusandja täitmise kohustusele ja ulatusele, siis võib kindlustusandja kasvõi osaliselt vabaneda kahju hüvitamise kohustusest.

Riskisuurendamise kohustuse kohta tehtud Riigikohtu otsuses 3-2-1-17-08⁸⁹ on analüüsitud, mis ulatuses on kindlustusandjal õigus vabaneda oma kohustuse täitmisest kindlustusvõtja ees. VÕS § 445 lg 2 kohaselt on kindlustusvõtjapoolse riskisuurendamise keelu rikkumise

⁸⁶ Lahe. VÕS II, lk 483. – Varul jt (koost). Op. cit.

⁸⁷ Analoogsed reeglid kindlustushüvitise vähendamiseks on kehtestatud ka näiteks Hispaanias, Portugalis, Prantsusmaal, Luksemburgis, Belgias ja ka Kreekas. PEICL. Op. cit, lk 187.

⁸⁸ PEICL. Op. cit, lk 187.

⁸⁹ RKTk 09.04.2008, 3-2-1-17-08.

korral kindlustusandjal õigus vabaneda täitmisest ainult kindlustusrisiki võimalikkuse suurenemise ulatuses.

Eelnevast kohtuotsusest järeldub, et isegi kui kindlustusvõtja on rikkunud oma kohustust mitte suurendada kindlustusrisiki, puudub kindlustusandjatel õigus vabaneda oma kohustuste täitmisest täies ulatuses, mistõttu on võimalik kindlustusvõtjatel saada kahjuhüvitis osaliselt juhtudel, mil kindlustusvõtja kohustuste rikkumine mõjutas kindlustusjuhtumi saabumist vaid osaliselt. Samuti tuleneb otsusest, et kindlustuslepingus sätestatud tingimus, mille kohaselt on kindlustusandjal võimalus vabaneda oma kohustuse täitmisest täiel määral, on tühine, kui kindlustusvõtja kohustuse rikkumise mõju oli vaid osaline kahjujuhtumi tekkel.

Lisaks eelpool analüüsitud lahendile on Riigikohtu tsiviilkolleegium oma lahendis kohtuasjas nr 3-2-1-35-11⁹⁰ kindlustusrisiki suurendamise kohta märkinud, et selleks, et tuvastada, kas kindlustusandja saab vabaneda kindlustushüvitise maksmise kohustusest, tuleb hinnata, kas kindlustusvõtja on rikkunud oma kohustusi viisil, mis oluliselt suurendas kindlustusrisiki ning kas kindlustusvõtja rikkumine on aluseks kindlustusandja hüvitamise kohustusest vabanemiseks.

Huvitava näite riskisuurendamise keelule vastupidisest lähenemisest saab tuua Soome õigusest. Nimelt Soome õiguses ei ole kindlustusvõtjale pandud peale keeldu suurendada kindlustusrisiki.⁹¹ Samas on olemas kohustus teavitada kindlustusrisiki suurenemisest.⁹² Soome õigus ei reguleeri kindlustusrisiki suurendamist ja selle keeldu põhjendusel, et selliselt on tagatud kindlustusvõtjatele laiem tegutsemisvabadus, mis tähendab, et kindlustuslepinguga ei piirata sel juhul kindlustusvõtja tegevusi või kindlustatud vara kasutamist.⁹³ Autor leiab, et VÕS sätestatud kindlustusrisiki suurendamise keeld on kindlustusvõtjale konkreetselt mõistetav ning ei piira isiku mõistlikku tegutsemisvabadust. Samuti toetab kindlustusrisiki suurendamise keelu olemasolu ka selle sätestamise lubatavus kindlustuslepingus PEICL järgi.

Kokkuvõttes on kindlustusvõtja kohustuse rikkumise tagajärjeks kindlustusandja vabanemine hüvitamiskohustusest. Kindlustusandja ei vabane hüvitamiskohustusest juhul, kui kindlustusrisiki suurenemisel ei olnud mõju kindlustusjuhtumi toimumisele või rikkumine ei mõjutanud kindlustusandja täitmise kohustust või ulatust või kindlustusrisiki võimalikkus

⁹⁰ RKTk 07.06.2011, 3-2-1-35-11.

⁹¹ Samas on Soome kindlustusõiguses reguleeritud, et pooled võivad kindlustuslepingus kindlaks määrata teatud käitumisviisid, mille esinemise korral kindlustuskaitse puudub. Kuigi olemuslikult võiksid need käitumisviisid kaasa tuua suurenenud kindlustusrisiki, siis kahju hüvitamise kohustuse kindlaksmääramisel ei võeta arvesse mitte kindlustusrisiki suurendamise reegleid, vaid hoopis lepingulise kohustust ja selle täitmist. Hoppu, Hemmo. Op. cit. lk 152.

⁹² Norio-Timonen. Op. cit, lk 115.

⁹³ Norio-Timonen. Op. cit, lk 116.

suurenes kindlustusandja süü tõttu. Eelnev tähendab, et VÕS-is ei ole otsesõnu ette nähtud reegleid kindlustushüvitise vähendamise ulatuse arvutamiseks, vaid on sätestatud, et kindlustusandja saab vabaneda omapoolsest täitmiskohustusest kindlustusrisi võimalikkuse suurenemise ulatuses ja teatud eelduste täitumise korral. Samas leiab autor, et kohtupraktikale tuginedes ei vabastata mitte igakord kindlustusandjat hüvitamise kohustusest, vaid kaalutakse igakordselt ka hüvitise vähendamise võimalust. Autor on seisukohal, et VÕS-is peaks olema ette nähtud lisaks hüvitise vähendamise võimalusele ka juhised hüvitise vähendamise konkreetse määra leidmiseks. Autori ettepanekul võiks lihtsama arusaadavuse eesmärgil VÕS-i täiendada VÕS-i kommentaarides lahendusena pakutud kindlustusmaksete erinevuse suhte arvestamisega.

3. Kindlustusandja täitmise kohustus kindlustusvõtja hoolsuskohustuse rikkumise korral

3.1. Üldtingimustega sätestatud kindlustusvõtja hoolsuskohustused

Kindlustusandjad kasutavad kindlustuslepingute sõlmimisel enda poolt väljatöötatud tüüptingimusi, mis tihti panevad kohustused kindlustusvõtjale ja välistavad kindlustusandja poolset täitmiskohustust. Autori hinnangul kasutatakse selliseid ühepoolseid tüüptingimusi tihti kindlustusvõtjatele ebamõistlike kohustuste peale panemiseks. Taoliste kohustuste rikkumised saavad kindlustusandjate täitmise kohustusest vabanemise alusteks.

Kindlustusvõtja hoolsuskohustus peab olema samal tasemel isikuga, kes ei ole kindlustuslepingu pooleks. Kindlustus kaitseb kindlustusvõtjat kindlustuslepingus kindlaksmääratud riskide eest, kuid sellega ei tohi piirata kindlustusvõtja tegutsemise vabadust. Kindlustuslepinguga ei saa mõistlikult võttes isikule peale panna ülikõrgeid hoolsuskohustuse järgimise standardeid. Sellega muutuks tegutsemisvabadus ülimalt piiratuks ning tal tekiks kohustus olla ilmeksimatu. Ka kindlustusvõtja hoolsus peab olema sarnane iga teise isikuga, kes rakendab oma tegevuste käigus igapäevast hoolsust. Kui kindlustusandjal oleks võimalik vabaneda täitmiskohustusest iga väiksema hoolsuskohustuse rikkumise tõttu, siis võib tekkida olukord, kus kindlustuskaitse oleks minimaalne ning kindlustus kui selline kaotaks mõtte. Kindlustus peab kaitsma kindlustusvõtjat ka tavalise hooletuse tõttu tekkinud kahjude eest. Kindlustusandja vabanemine täitmiskohustusest ei tohi kindlustusvõtja hooletuse tõttu tekkinud kindlustusjuhtumite puhul olla karistus hooletu käitumise eest.

Riigikohtu lahendis 3-2-1-35-11⁹⁴ kirjeldatud asjaolude kohaselt oli poolte vahel sõlmitud kindlustusleping, mille esemeks olid kindlustusvõtja varalised huvid kaupade rahvusvaheliste ja riigisiseste vedude korral. Norras toimus liiklusõnnetus, milles hageja veoauto kaldus teelt välja, sõiduk sai vigastada ja veoauto koormaks olnud värsked kala muutus kasutuskõlbmatuks. Kauba rikkumisest tulenev kahju oli kindlustatud. Kindlustusandja jättis hagejale tekkinud kahju hüvitamata, viidates tüüptingimustele, mille kohaselt ei teki kindlustusandjal kindlustusvastutust seoses kindlustusvõtja, tema töötajate või muude isikute, kelle üle kindlustusvõtja omab kontrolli või kelle tegude eest ta vastutab, tahtluse või raske hooletuse korral. Kostja leidis, et võttes arvesse ilmastiku- ja teeolusid ning asjaolu, et sõiduk ületas kiirust, põhjustas kahjujuhtumi kindlustusvõtja raske hooletus. Maakohus leidis, et esmalt peab tuvastama, kas sõiduki juhi tegutsemist saab vaadelda raske hooletusena. Tuvastamisel ei saa lähtuda vaid lubatud sõidukiiruse järgimisest, vaid hoolsuskohustuse sisustamisel tuleb

⁹⁴ RKTk 07.06.2011, 3-2-1-35-11.

lähutada sellest, kas valitud sõidukiirus oli tee- ja ilmastikuolude puhul sobiv. Antud asjaolusid analüüsid leidis maakohus, et sõidukijuhi raske hooletus ei ole tõendatud. Samale seisukohale asus ka ringkonnakohus lisades, et lubatud sõidukiiruse ületamine 5 km/h võrra ei ole käsitletav raske hooletusena. Riigikohtu kolleegium sellise seisukohaga ei nõustunud, sest libedal teelõigul lubatud sõidukiiruse ületamine on raske hooletus. Sõidukijuht, kes ületab libedal teel piirkiirust, on käibes jätnud järgimata vajaliku hoolsuse olulisel määral, st tema käitumine on vaadeldav raske hooletusena ja sellises olukorras võib kindlustustandja vabaneda kahju hüvitamise kohustusest. Kokkuvõtlikult lahendati käesolev vaidlus kompromissiga, milles pooled leppisid kokku kahjude osalises hüvitamises.

Antud kohtulahendis käsitletud kindlustusandja sätestatud tüüptingimus on väga laialt sõnastatud. Samuti on see teisendatav kindlustusvõtja kohustuseks. Tingimus, millega on välistatud kindlustusandja kahju hüvitamise kohustus, kui kindlustusvõtja või tema vastutusel isik põhjustab kindlustusjuhtumi tahtlikult või raske hooletusega, on selline tingimus sisustatav kui kindlustusvõtja kohustus mitte käituda raskelt hooletult. Samuti on siinkohal vaja hinnata selle kohustuse rikkumise mõju kindlustusjuhtumile ehk põhjuslikku seost. Kas kindlustusjuhtumi saab pigem põhjustada raske hooletus iseenesest või konkreetselt kiiruse ületamine – ilmselt kombinatsioon mõlemast, millest suurem osa langeb kiiruse ületamisele.

Antud kohtulahendi kohta on riigikohtunik Jaak Luik avaldanud eriarvamuse, kus ta on asunud vastupidisele seisukohale kolleegiumiga, mis pidas raskeks hooletuseks sõidukijuhi poolt lubatud sõidukiiruse ületamist libedal teelõigul. J. Luige arvates ei ole kolleegiumi seisukoht faktilisi ja õiguslikke asjaolusid kaalumata õige. Eriarvamuses rõhutas ta, et kui eeldada, et sõidukijuht kasutas õigeid sõiduvõtteid, siis lisaks sõltus veoauto teel püsimine ka tee- ja ilmastikuoludest, sõiduki rehvide seisukorrast ning alles siis veoauto sõidukiirusest. Kohtunik leiab oma eriarvamuses, et kolleegium on jätnud arvestamata asjaolu, et esines oluline diferents tee libeduses sündmuskohal ja eelnevalt läbitud tee vahel. Ehk teisisõnu, kas äärmiselt libedale teelõigule sattumine pidi olema sõidukijuhile ettenähtav, et asuda aegsasti sõidukiirust vähendama. Siinkohal tuleb märkida, et ta nõustub seisukohaga, et talvisel libedal teel on lubatud sõidukiiruse ületamisel tegemist sõidukijuhi hooletusega. Siin tekib lisaks ka küsimus, kas teised sõidukijuhid oleksid samades tingimustes kasutanud teistsuguseid juhtimisvõtteid. Vastuse küsimusele, kas ja kuidas pidi autojuht arvestama ja aru saama teolude muutumisest, annaks vastuse ka autojuhi hoolsuskohustuse täitmise kohta.

Autor nõustub kohtuniku J. Luige eriarvamusega. Kaasuse asjaolusid ei saa pealiskaudselt hinnata ning igal kaasuse puhul tuleb kõigi asjaolude mõju hinnata nii eraldi kui ka kogumis ning seejärel otsustada, millist mõju omasid need asjaolud kindlustusjuhtumi tekkimisele. Ei

ole õige öelda lakooniliselt, et sõidukiiruse ületamisel on kindlustusvõtja poolt kohustusi rikutud, vaid tuleb arvestada ka eelnevaid teeolusid ning liiklusõnnetuse paigas teekatte seisukorda ning seejärel enne otsustamist võtta arvesse, kas mõistlik sõidukijuht oleks pidanud tajuma tee seisukorra järske muutusi. Samuti ei pea autor põhjendatuks, et reaalses liiklusolukorras mõjutaks kuni 5 km/h sõiduki liikumiskiiruse ületamine nii olulisel määral kindlustusjuhtumi esinemise võimalikkust. Näiteks kiiruseületamine 20 km/h võrra oleks sarnases olukorras oluline kiiruse ületamine kindlustusrisi suurenemise seisukohast.

Teisalt tuleb vältida olukorda, kus kindlustusvõtja hoolsusstandard kindlustuskaitse olemasolu korral langeb. Sellist olukorda tuntakse kui nn *moral hazard*. Sellises olukorras puuduks kindlustusvõtjal stiimul järgida tavapärasest hoolsust (tavapärane hoolikas käitumine oma varaga), vaid ta käituks oma vara suhtes hoolimatult teades, et kahjude tekkimisel on need kindlustusega kaetud. Näitena lisameetmetest kindlustusvõtja hoolimatu käitumise vastu võib tuua kindlustusandjate poolt vabatahtlikus sõidukikindlustuses kindlustusvõtjale kehtestatud omavastutuse.

Kindlustusvõtja kohustused võib jagada kahte gruppi. VÕS § 452 lg 2 p 1 ja 2 on toodud kohustused, mis tuli täita enne kindlustusjuhtumi toimumist ja VÕS § 452 lg 2 p 3 ja 4 on toodud kohustused, mille täitmise kohustus on pärast kindlustusjuhtumi toimumist. Enne kindlustusjuhtumi toimumist täidetavad kohustused on seotud kindlustusmakse tasumisega ning kindlustusrisi vähendamisega. Pärast kindlustusjuhtumi toimumist võiks näiteks kindlustusvõtja kohustuseks olla olukorra fikseerimisega seotud kohustused (kindlustusandja teavitamine kahjust, sündmuspaiga puutumatusena hoidmine ning asjaolude kindlakstegemisele kaasaaitamiskohustus).

Ergo üldtingimustes on üldiste ohutusnõuetena sätestatud, et kindlustusvõtja on kohustatud hoidma ja kasutama oma vara heaperemehelikult ning hoolsalt.⁹⁵ Lisaks on kirjas, et kindlustusvõtja ja temaga võrdsustatud isikud on kohustatud kinni pidama kõigist ohutusnõuetest, mis tulenevad kehtivatest õigusaktidest vms, samuti kindlustuslepingus sätestatud ohutusnõuetest. Näite täpsematest ohutusnõuetest sõiduki kasutamisel võib välja tuua Salva sõidukikindlustuse tingimustest.⁹⁶ Nimetatud tingimustes on sätestatud, et sõidukit ei tohi juhtida haigena, üleväsinuna, reaktsioonikiirust mõjutavate ravimite, alkoholi, narkootiliste või psühhotroopsete ainete mõju all olles või mistahes muus seisundis, mis takistab sõiduki ohutut juhtimist. Eelneva nõuetekohaseks täitmiseks tuleb sõidukijuhil oma seisundit hinnata nii vahetult enne sõiduki juhtimise alustamist, kui ka pidevalt sõiduki

⁹⁵ Ergo Insurance SE. – Kindlustuslepingute üldtingimused KT.0919.13, lk 4.

⁹⁶ Salva Kindlustuse AS.- Sõidukikindlustuse tingimused SKT-13.11, lk 4.

juhtumise käigus. Ülemäära piiravaks näiteks on tulekahju riski vähendamise nõue, mille järgi ei tohi sõidukis tekitada tuleohtlikku olukorda. Sõiduki mootoriruumi ja muude osade valgustamiseks võib kasutada ainult elektrivalgust. Sõidukis ei tohi kasutada lahtise tule allikat (sh suitsetada).⁹⁷ Suitsetamiskeeld on ilmselgelt isiku tegutsemisvabadust piirav kindlustustingimus. See on näide konkreetsest olukorrast, kus isik, kes pole kindlustusvõtja, peab järgima hoolsuskohustust mõistlikul määral ning võib sõidukis suitsetada, kuid isik, kes on kindlustusvõtja, peab järgima kõrgendatud hoolsuskohustust ning tal on sõidukis suitsetamine keelatud. Siit ilmneb, et kindlustusvõtjal on (tulekahju riski vähendamiseks) kõrgem hoolsuskohustus kui isikul, kes pole kindlustusvõtja ning samuti on kindlustuslepingu poole tegutsemisvabadus (sõidukis suitsetamine) piiratud.

3.2. Üldtingimustest tuleneva kindlustusvõtja kohustuse rikkumisele tuginemise piirangud

Kindlustusandjatel on kahju hüvitamise kohustusest vabanemiseks kaks varianti. Nendest esimene on kohustusest vabanemine lepingulisel ja teine variant on seadusest tuleneval alusel. Praktikas on tihtilugu need mõlemad variandid omavahel kombineeritud (nt on kindlustusrisiki võimalikkuse suurendamise keeldu täpsemalt reguleeritud kindlustuslepingus). VÕS § 452 lg 2 reguleerib juhtusid, millal kindlustusandja ei või tugineda kokkuleppele kindlustusvõtjaga, mille kohaselt ta vabaneks kindlustusjuhtumi toimumise puhul täitmise kohustusest kindlustusvõtja poolse kohustuse rikkumise tõttu. Saksamaa uue VVG § 28 lg 2 ja 3 järgi on kindlustusandjal võimalus vabaneda täielikult täitmise kohustusest juhul, kui kindlustusvõtjapoolne kohustuse rikkumine on tahtlik ja rikkumine omas mõju kindlustusjuhtumi toimumisele või selle kindlakstegemisele või täitmise kohustuse kindlakstegemisele või selle ulatusele. VVG § 28 lg 2 2. lause järgi: kui kindlustusvõtja kohustuse rikkumine on raskelt hooletu, siis võib kindlustusandja täitmise kohustust vähendada üksnes juhul, kui rikkumine on põhjuslikus seoses kindlustusjuhtumiga. Siit nähtub, et tavalist hooletust pole üldse käsitletud, seega hooletusest kohustuse rikkumise korral on kindlustusvõtjal õigus saada täielikus mahus kindlustushüvitis.

⁹⁷ Salva Kindlustuse AS.- Sõidukikindlustuse tingimused SKT-13.11, lk 4.

VÕS § 452 lg 2 sätted on oma eesmärgist lähtudes eelkõige kindlustusvõtjat kaitsvad. Vastava regulatsiooni põhjuseks on eelkõige kirjeldatud rikkumiste ja kindlustusjuhtumi vahelise seose puudumine või kindlustusvõtja vähene süü või selle puudumine.⁹⁸ Need juhud on järgmised:

- 1) kindlustusvõtja on rikkunud muud kui kindlustusmakse tasumise kohustust, mis tuleb kindlustusandja suhtes täita enne kindlustusjuhtumi toimumist ja rikkumine toimub muul põhjusel kui kindlustusvõtja süü tõttu või kui rikkumine ei mõjutanud kahju tekkimist või kahju suurust;
- 2) kindlustusvõtja rikub kohustust, mida ta pidi täitma kindlustusandja suhtes eesmärgiga vähendada kindlustusriski või vältida selle suurenemist ja rikkumisel ei olnud mõju kindlustusjuhtumi toimumisele ega kindlustusandja täitmise kohustusele;
- 3) kohustus tuli kindlustusandja suhtes täita pärast kindlustusjuhtumi toimumist ja kindlustusvõtja ei rikkunud kohustust tahtlikult;
- 4) kohustus tuli kindlustusandja suhtes täita pärast kindlustusjuhtumi toimumist ja kindlustusvõtja rikkus kohustust raske hooletuse tõttu, kuid rikkumisel ei olnud mõju ei kindlustusjuhtumi kindlakstegemisele ega kindlustusandja täitmise kohustusele.

Kindlustusandjaid soosivate lepingutingimuste vältimiseks ning kindlustusvõtjate kaitsmiseks on seadusandja loonud VÕS § 452 lg 2. VÕS § 452 lg 2 on sätestanud tingimused, millistele kokkulepetele ei ole kindlustusandjatel õigust tugineda. Antud sätte eesmärk on piirata selliste kokkulepete sõlmimist, mis võimaldavad kindlustusandjal täitmise kohustusest kindlustusvõtja kohustuse rikkumise tõttu vabaneda.⁹⁹

Riigikohus on mitmetes lahendites¹⁰⁰ asunud seisukohale, et kindlustusandja vabaneb kindlustushüvitise maksmise kohustusest vaid siis, kui kindlustusvõtja ei ole end VÕS § 423 lg 2 tähenduses konkreetse riski vastu kindlustanud või ta on rikkunud mõnda kokkulepitud kohustust, millel oli mõju kindlustusjuhtumi toimumisele VÕS § 452 lg 2 p 2 tähenduses.

Eelnevale lisaks on Riigikohus oma praktikas¹⁰¹ leidnud, et tulenevalt VÕS § 445 lg 2 ei anna VÕS § 452 lg 2 p 2 kindlustusandjale kokkuleppe kohast õigust mitte maksta kindlustushüvitist täies mahus juhtudel, kui kindlustusvõtja rikub kohustust, mille täitmise kohustus lasus tal eesmärgiga vähendada kindlustusriski või võtmaks meetmeid kindlustusriski suurenemise vältimiseks ja kindlustusvõtja poolne rikkumine omas üksnes

⁹⁸ Lahe. VÕS II, lk 493. – Varul jt (koost). Op. cit.

⁹⁹ Lahe. VÕS II, lk 492. – Varul jt (koost). Op. cit.

¹⁰⁰ RKTk 01.06.2005, 3-2-1-59-05 ja RKTk 18.06.2007, 3-2-1-76-07.

¹⁰¹ RKTk 09.04.2008, 3-2-1-17-08.

osalist mõju kindlustusjuhtumi toimumisele ja kindlustusandja täitmise kohustusele. VÕS § 445 lg 2 ja VÕS § 452 lg 2 p 2 kohaldamisel tuleb anda hinnang, kas isiku käitumise ja rikkumise tagajärjel suurenes kindlustusrisi võimalikkus VÕS § 444 järgi ning VÕS § 445 lg 2 alusel anda hinnang, kui palju suurenes kindlustusrisi võimalikkus.

VÕS § 452 lg 2 jaguneb kohustuste rikkumise järgi tinglikult kaheks. VÕS § 452 lg 2 punktid 1 ja 2 käsitlevad kohustusi, mis tuli kindlustusvõtjal täita enne kindlustusjuhtumi toimumist. VÕS § 452 lg 2 punktid 3 ja 4 käsitlevad aga seevastu kohustusi, mis on kindlustusvõtjal pärast kindlustusjuhtumi toimumist. Lisaks ajafaktori järgi liigitamisele saab kindlustusvõtjale peale pandud kohustusi liigitada autori hinnangul kui otsesed ja varjatud kohustused. Otsesteks kohustusteks loetakse neid, mis on sõnaselgelt lepingus sätestatud õiguslike kohustustena. Näiteks võib kindlustusvõtja kohustusteks olla järgida üldisi ohutusnõudeid ja tekkinud kahjust võimalikult kiire teatamine. Teine liik kohustusi on varjatud kohustused, mis on tihti kindlustuslepingutes peidetud kujul. Selliseid kohustusi võidakse peita riskikirjelduse või riskivälistuse loetellu, mis tõlgendades panevad kindlustusvõtjale peale kohustused. Varjatud kohustuse näitena võib tuua riskivälistuse, mille kohaselt kindlustusandja vabaneb täitmiskohustusest juhul, kui kindlustusvõtja põhjustas sõidukiga liiklusõnnetuse alkoholihoobes. Sellises välistuses peitub kindlustusvõtja kohustus juhtida sõidukit kainelt.¹⁰²

VÕS § 452 lg 2 p 1 järgi ei või kindlustusandja tugineda kokkuleppele, millega ta vabaneb täitmise kohustusest juhul, kui kindlustusvõtja on rikkunud enne kindlustusjuhtumi esinemist muud kohustust, kui kindlustusmakse tasumise kohustust ning rikkumine toimus muul põhjusel kui kindlustusvõtja süü või kui rikkumine ei mõjutanud kahju tekkimist või kahju suurust. Sellise kohustuse näitena on VÕS kommentaarides toodud kindlustusvõtja kohustus informeerida kindlustusandjat olulistest asjaoludest, nt kindlustatud eseme asukoha muutusest.¹⁰³

VÕS § 452 lg 2 p 2 kohaselt ei või kindlustusandja tugineda kokkuleppele, mille kohaselt ta vabaneb kindlustusjuhtumi toimumise puhul täitmise kohustusest, kui kindlustusvõtja rikkus talle kindlustuslepinguga pandud kohustust eesmärgiga vähendada kindlustusrisi või vältida kindlustusrisi suurenemist ning rikkumisel ei olnud mõju kindlustusjuhtumi toimumisele ega kindlustusandja täitmise kohustusele. Siinkohal tuleb ära märkida, et pooltel pole keelatud kindlustuslepingus leppida kokku kindlustusvõtja kindlustusrisi vähendamise või selle suurenemise vältimise kohustuses. Sellise kokkuleppe lubatavusele viitab ka VÕS § 447 lg 3. Kokkulepet, mille alusel oleks kindlustusandjal õigus vabaneda oma kohustuste täitmisest

¹⁰² RKTk 01.04.2009, 3-2-1-10-09.

¹⁰³ Lahe. VÕS II, lk 493. – Varul jt (koost). Op. cit.

kindlustusvõtja ees täiel määral, ei ole võimalik saavutada VÕS-i alusel, kui rikkumisel puudus mõju kindlustusjuhtumi toimumisele või kindlustusandja täitmiskohustusele. Analoogne regulatsioon sisaldub ka VÕS § 445 lg 3 punktides 2 ja 3.

Kadi Aavik on oma magistritöös¹⁰⁴ analüüsid VÕS § 444-445 lõikeid 2 ja 3 koostoimes § 452 lg 2 punktiga 2 väitnud, et seadus ei võimaldagi kindlustusandjal sätestada oma tüüptingimustega kindlustuslepingus sätet, mille alusel oleks võimalik kindlustusvõtjast tuleneva kindlustusrisi suurenemise korral tüüptingimuste alusel lubatud kindlustusandjal vabaneda omapoolsest täitmise kohustusest täielikul määral. Seaduse analüüsist lähtudes arvab K. Aavik, et kindlustusandja saab täitmise kohustusest vabaneda vaid osaliselt ning selle eelduseks on juhud, kui eelpool käsitletud kohustuste rikkumine mõjutab ka kindlustusjuhtumi toimumist või kindlustusandja täitmise kohustust. Antud töö autor leiab, et antud küsimuse puhul on oluline vahet teha kindlustusvõtjast tuleneva kohustuse rikkumise mõjul nii kindlustusjuhtumi tekkimisele kui ka kindlustusandja täitmiskohustusele. Eelpool mainitud autori seisukoht on õige, kuid seda juhtudel, kui kindlustusvõtjast tulenev kohustuse rikkumine omas mõju kindlustusjuhtumile vaid osalises määras ning polnud kindlustusjuhtumi toimumise ainukeseks ja vahetuks põhjuseks. Juhtudel, mil kindlustusvõtja kohustuse rikkumine ongi kindlustusjuhtumi tekkimisel ainsaks ja vahetu mõjuga põhjuseks, säilib kindlustusandjal õigus vabaneda omapoolsest täitmiskohustusest ning vähendada hüvitist 100% võrra. Näiteks on Riigikohus asunud seisukohtadele kaasustes,¹⁰⁵ milles kindlustusvõtjapoolne kohustuste rikkumine seisnes alkoholi tarvitamises, mis kindlustuslepingu tingimuste kohaselt oli kindlustusjuhtumit välistavaks tingimuseks, et igakord tuleb kaaluda, kas nimetatud kaasustes oli alkohol kindlustusjuhtumi saabumise ainsaks põhjuseks või oleks näiteks kindlustusjuhtum võinud toimuda samadel asjaoludel ka siis, kui kindlustusvõtja ei oleks kindlustusjuhtumi toimumise hetkel alkoholijoobes.

Antud VÕS § 452 lg 2 p 2 regulatsioon võimaldab sõlmida kokkulepet, mille kohaselt vabaneb kindlustusandja täitmise kohustusest, kui kindlustusvõtja kohustuseks on valveseadmete paigaldamine ja töökorras hoidmine ning kui kindlustusvõtja sellist kohustust rikub ja toimub sissetung. Riigikohtu seisukoht tsiviilasjas¹⁰⁶ nr 3-2-1-25-04, mis põhineb enne VÕS-i kehtinud regulatsioonil oli, et ka sellistel asjaoludel tuleb hüvitisest keeldumise või selle vähendamise otsustamise korral muuhulgas kaaluda, kuivõrd kindlustusvõtja tegevus või tegevusetus suurendas kindlustusjuhtumi saabumise riski. Seda seisukohta on kinnitanud

¹⁰⁴ Aavik. Op. cit, lk 44.

¹⁰⁵ RKTk 01.04.2009, 3-2-1-10-09 ja RKTk 26.11.2014, 3-2-1-112-14.

¹⁰⁶ RKTk 04.03.2004, 3-2-1-25-04.

kehtiva VÕS alusel ka Riigikohtu tsiviilkolleegium oma lahendis¹⁰⁷ 3-2-1-17-08, kus leiti, et kindlustusandjal puudub õigus mitte täita oma kohustusi täielikult, vaid kindlustusandja saab vabaneda oma täitmiskohustusest vaid kindlustusvõtjast tuleneva asjaolu tõttu kindlustusriski suurenemise võimalikkuse ulatuses. Osaline täitmiskohustus tuleb määrata kas suhtarvuna või protsentuaalselt kogukahju summast.

Lisaks on oluline märkida, et kindlustusandjal puudub õigus tugineda kindlustuslepingu tingimustele, mille alusel oleks tal võimalik vabaneda täitmiskohustusest kindlustusvõtja ees asjaolude tõttu, mis ei ole oma olemuselt kindlustusvõtja kohustuste rikkumine ja mis ei oma kindlustusjuhtumi toimumise aspektist tähendust. Eelkõige on kindlustusjuhtumi toimumise aspektist olulised tegurid, mis on põhjuslikus seoses kindlustusjuhtumiga, eelkõige kindlustusvõtja käitumine enne kindlustusjuhtumi saabumist. Riigikohus on tsiviilasjas nr 3-2-1-59-05¹⁰⁸ seisukohal, et kindlustustingimustega kindlustusvõtjale pandud kohustus näidata varguse toimumise järgselt sissemurdmisjärgi ei oma kindlustusjuhtumi seisukohalt mõju selle toimumisele. Tingimuste kohaselt sissemurdmisjälgede puudumisel kindlustusandja vabaneks kahju hüvitamisest. Sisuliselt tähendaks see, et kuigi on toimunud vargus, mille vastu sõiduk oli kindlustatud, ei oleks ikka sõidukil kindlustuskaitset varguse vastu. Sellest tulenevalt saavadki mõjuda kindlustusjuhtumi toimumisele muud tegurid, eelkõige kindlustusandja käitumine enne kindlustusjuhtumit.

VÕS § 452 lg 2 punkt 3 alusel ei saa kindlustusandja tugineda täitmise kohustusest vabanemise kokkuleppele, kui pärast kindlustusjuhtumi toimumist on kindlustusvõtja rikkunud küll kohustust, kuid teinud seda mittetahtlikult. Nimelt sätestab nimetatud punkt, et ainult kindlustusvõtja tahtliku rikkumise korral saab kindlustusandja oma täitmiskohustusest vabaneda. Vastasel juhul oleks taolistel asjaoludel kindlustusandja vabanemine oma täitmise kohustusest kindlustusvõtja rikkumisele ebaproportsionaalne tagajärg.¹⁰⁹ Kindlustusjuhtumi järgsed rikkumised ei saa kindlustusjuhtumi toimumist põhimõtteliselt mõjutada.

VÕS § 452 lg 2 punkt 4 järgi on kindlustusandjal keelatud tugineda kokkuleppele täitmiskohustusest vabanemiseks kindlustusvõtja rikkumise korral, mis on toimunud pärast kindlustusjuhtumi toimumist ja kindlustusvõtja rikkus kohustust raske hooletuse tõttu. Seaduses sätestatu järgi ei tohi kindlustusvõtja rikkumisel olla mõju ei kindlustusjuhtumi kindlakstegemisele ega kindlustusandja täitmise kohustusele. Vastupidisel juhul on kindlustusandjal õigus oma täitmise kohustusest vabaneda. Sellest järeldub, et pole oluline

¹⁰⁷ RKTk 09.04.2008, 3-2-1-17-08.

¹⁰⁸ RKTk 01.06.2005, 3-2-1-59-05.

¹⁰⁹ Lahe. VÕS II, lk 493. – Varul jt (koost). Op. cit.

ainuüksi mitte kindlustusandja hooletus, vaid tähtsust omab ka rikkumise põhjuslik seos tagajärjega. Riigikohus on tsiviilasjas nr 3-2-1-17-06¹¹⁰ märkinud, et juhul, kui kindlustusandja soovib vabaneda oma täitmise kohustusest kindlustusvõtja kohustuse rikkumise tõttu, siis peab kindlustusandja tõendama kindlustusvõtjapoolse kohustuse rikkumise. Juhtudel, mil kindlustusandja täitmiskohustusest vabanemise eelduseks on kindlustusvõtja süüline rikkumine, tuleb kindlustusandjal tõendada ka kindlustusvõtja süü.

Kokkuvõtlikult saab VÕS § 452 lg 2 kohta võtta seisukoha, mis juhtudel on kindlustusandjal võimalik täielikult täitmiskohustusest vabaneda kindlustusvõtjapoolse rikkumise tagajärjel – enne kindlustusjuhtumi toimumist peab rikkumine olema mõjutanud kindlustusjuhtumi toimumist või kindlustusandja täitmiskohustust. Pärast kindlustusjuhtumi toimumist peab kindlustusvõtja rikkumine olema raskelt hooletu või tahtlik.

PEICL artiklis 4:103 on sätestatud, et kui kindlustusvõtja või kindlustatud isik rikub kindlustuslepingus sätestatud kohustusi, siis on kindlustusandjal õigus kahju hüvitamisest täielikult keelduda ainult sellisel juhul, kui kindlustusvõtja või kindlustatud isik on tahtlikult või hooletusest (ing. k. *recklessly*) põhjutanud kindlustusjuhtumi ning arvestanud asjaoluga, et kindlustusjuhtumi saabumise tõenäosus on sellisel juhul kõrgem tavapärasest. Eelpool kirjeldatud tahtliku või kergemeelse käitumise korral on kindlustusvõtjal või kindlustatud isikul õigus nõuda kahju hüvitamist osaliselt, kuid seda ainult ulatuses, milles kahju ei olnud põhjustatud lepingus sätestatud kohustuse rikkumisest. Kui kindlustuslepingus sätestatud kohustust oli rikutud tavalise hooletusega, siis on kindlustusandjal õigus ainult kindlustushüvitist vähendada juhul, kui lepingus on konkreetselt vastav säte olemas. Seega kindlustushüvitise vähendamine kohaldub ainult vastavalt nii suures ulatuses, milles hooletu teoga kahju põhjustati. Sellise lähenemise peamine eelis on tasakaalu leidmine kindlustusandja riskide minimeerimise ja kindlustusvõtja võimalikult suure kindlustushüvitise saamise vahel.¹¹¹

Samas võib siinkohal välja tuua, et kindlustusandjad ei ole tüüptingimustes olnud kuigi järjekindlad riskivälistuste ja kindlustusvõtjapoolsete rikkumiste puhul ettenähtud tagajärgede eristamisel. Taolises olukorras kohaldatakse siiski *contra proferentem* põhimõtet. Ebaselge kindlustustingimuse korral tõlgendatakse seda tingimuse kasutaja kahjuks, kelleks on üldjuhul tüüptingimused koostanud kindlustusandja.¹¹²

¹¹⁰ RKTk 05.04.2006, 3-2-1-17-06.

¹¹¹ Schauer. Op. cit, lk S164.

¹¹² G. Rühl. Precautionary Obligations (Insurance Contracts). – Encyclopaedia of European Private Law. Oxford: Oxford University Press 2012/3, lk 3.

Näiteks Ergo sõidukikindlustuse tingimustes¹¹³ on välja toodud nii alused, millal kindlustusandja vabaneb kindlustuslepingu täitmise kohustusest, kui ka juhtumid, mil kindlustusandja üldse kahju ei hüvita (kindlustustingimustes määratletud välistustena). Kindlustustingimuste sätted, mille esinemise korral saaks kindlustusandja vabaneda osaliselt või täielikult kindlustuslepingu täitmise kohustusest, on nii sisuliselt tõlgendades kui ka kohtupraktikale tuginedes sageli teisendatavad hoopis kindlustusvõtja kohustusteks. Nimetatud kohustuse rikkumisel, mille sisuline eesmärk on tegelikult vähendada või mitte suurendada kindlustusriski, on põhjusliku seose olemasolu korral kindlustusandjal õigus vähendada kuni nullini kindlustushüvitist. Näiteks Ergo sõidukikindlustuse tingimuste punktis 11.1.5. on välja toodud, et kindlustusandja vabaneb osaliselt või täielikult kindlustuslepingu täitmise kohustusest, kui sõidukit juhtinud isik oli kindlustusjuhtumi aset leidmise ajal alkoholihoobes. Kuigi pealtnäha tundub käesolev säte kui välistus, siis sisuliselt on tegemist kindlustusvõtja kohustusega juhtida sõidukit kainelt.

Näitlikustamaks eelnevat lõiku kohtupraktika pinnalt, võib välja tuua Riigikohtu tsiviilkolleegiumi kohtuasja¹¹⁴ nr 3-2-1-10-09 lahendi, kus oli arutluse all küsimus, kas liiklusõnnetuse põhjustamisel on ainumääravaks sõidukijuhi alkoholihoove. Kaasuse asjaoludele tuginedes oli tsiviilkolleegium seisukohal, et kindlustusandja sätestatud tingimus, mis võimaldas kindlustusandjal hüvitise maksmisest täielikult keelduda, arvestamata kindlustusvõtjapoolse lepingurikkumise mõju kindlustusjuhtumi toimumisele või kindlustusandjapoolsele täitmiskohustusele, on vastuolus VÕS § 452 lg 2 p-ga 2. Ehk lihtsamalt väljendades, kuigi oli tuvastatud, et sõidukijuht oli kindlustusjuhtumi toimumise hetkel alkoholihoobes, polnud varasemates kohtuastmetes tuvastatud, kas sõidukijuhi hoove oli liiklusõnnetuse ainsaks põhjuseks ja kui palju niisugune rikkumine mõjutas liiklusõnnetuse toimumise võimalikkust. Tsiviilkolleegium juhtis tähelepanu, et liiklusõnnetuse toimumisele võib mõju avaldada ka näiteks mõne teise sõidukijuhi käitumine või muu kõrvaline asjaolu, mistõttu ei pruugi sõidukijuhi alkoholihoove olla liiklusõnnetuse toimumise ainsaks ja otseseks põhjuseks. Kui näiteks menetluse käigus oleks tuvastatud, et alkoholihoobel oli vaid osaline mõju liiklusõnnetuse tekkimisele, näiteks 50%, siis oleks olnud kindlustusandjal ka õigus kindlustushüvitist VÕS § 452 lg 2 p 2 alusel vähendada 50% võrra.

Kui lepingus on välja toodud konkreetne kindlustusvõtja tegevus, mis toob kaasa kahju tekke ja esineb põhjuslik seos kindlustusvõtja käitumise ja kahju tekkimise vahel, siis on tegemist

¹¹³ Ergo Insurance SE.- Sõidukikindlustuse tingimused KT.0921.13.

¹¹⁴ RKTk 01.04.2009, 3-2-1-10-09.

kindlustusvõtjapoolse kindlustuslepingust või seadusest tuleneva kohustuse rikkumisega.¹¹⁵ Kindlustusvõtjapoolse kohustuse rikkumise korral pole kindlustusandjal õigust alati oma hüvitamise kohustusest vabaneda, nagu see oleks riskivälistuse (kuigi ka riskivälistuse alla saab peita kindlustusvõtja kohustusi) korral võimalik, vaid VÕS § 452 lg 2 p 2 alusel saab kindlustusandja vabaneda oma hüvitamiskohustusest või hüvitise suurust vähendada ainult juhul, kui kindlustuslepingust tuleneva kindlustusvõtja kohustuse rikkumise ja kindlustusjuhtumi toimumise vahel on põhjuslik seos.

3.3 Hoolsuskohustuse rikkumise mõju kindlustusjuhtumi toimumisele

3.3.1. Põhjusliku seose puudumine kindlustusvõtja kohustuse rikkumise ja kindlustusjuhtumi toimumise vahel

VÕS § 452 lg 2 sätted on kindlustusvõtjat kaitsevad. Vastavalt regulatsioonile on oluline kindlustusvõtja kohustuse rikkumise ja kindlustusjuhtumi toimumise vahelise põhjusliku seose olemasolu või selle puudumine.¹¹⁶ Ehk teisisõnu, kindlustusvõtja käitumine, millega ta rikub kindlustuslepingus sätestatud kindlustusvõtja kohustusi, peab olema põhjuslikus seoses ka tekkinud kahjuga, vastasel juhul puudub kindlustusandjal õigus kahju hüvitamisest vabaneda (VÕS § 452 lg 2 p 2). Antud seisukohta toetab ka kindlustusteenuse hea tava, milles on märgitud, et kindlustushüvitise vähendamisel kindlustustingimuste rikkumise tõttu peab kindlustusandja arvestama rikkumise mõju kahju tekkimisele ja/või kahju suurusele.¹¹⁷ Ka Riigikohus on märkinud, et kindlustusandja kohustuseks on põhjendada ja ka tõendada, kas ja kui palju mõjutas kindlustuslepingu rikkumine kindlustusjuhtumi toimumist. Sealjuures ei piisa vaid tõendamisest, et kindlustusvõtja on oma kohustusi rikkunud. Riigikohus on märkinud, et oluline on kindlustusandja poolt ära näidata põhjusliku seose olemasolu kindlustusvõtja rikkumise ja kindlustusjuhtumi toimumise vahel.¹¹⁸ Seega järeldub, et iga kord tuleb konkreetsest kindlustusjuhtumist lähtudes anda hinnang kindlustusvõtja rikkumisele ja selle tagajärjel tekkinud kahjule ning juhul, kui kahju ei olnud mõjutatud rikkumisest, on kindlustusvõtjal õigus saada kahjuhüvitis.

Põhjusliku seose kohta tasub veel ära märkida, et kahju põhjuseid on võimalik jagada kaheks. Nendest esimesed on piisavad põhjused, näiteks asjaolud, mis loodusseaduste alustel teeb

¹¹⁵ Luik, Haavasalu. Op. cit, lk 169.

¹¹⁶ Lahe. Op. cit, lk 74.

¹¹⁷ Eesti Kindlustusseltside Liit. Kindlustusteenuse hea tava. Kättesaadav: [https://www.lkf.ee/sites/default/files/Kindlustus_heatava\(10\)_0.pdf](https://www.lkf.ee/sites/default/files/Kindlustus_heatava(10)_0.pdf). 01.04.2018.

¹¹⁸ RKTk 09.04.2008, 3-2-1-17-08 p 12.

ühiskonna arvates teatud asjad võimalikuks. Teiseks on vajalikud põhjused, milleks on asjaolu, ilma milleta teatud tagajärg ei oleks saanud.¹¹⁹ Kokkuvõtlikult on oluline anda kindlustusjuhtumi puhul hinnang põhjuslikule seosele.

Järgnev ringkonnakohtu tsiviilkolleegiumi kohtuotsus nr 2-10-38311 illustreerib näitlikult põhjusliku seose puudumist kindlustusvõtjale ette heidetava kohustuse rikkumise ja tekkinud kahju vahel. Kohtuotsuses¹²⁰ kirjeldatud asjaolude kohaselt oli poolte vahel sõlmitud sõidukikindlustuse leping. Kindlustatud sõiduki suhtes pandi toime vandalismiakt – sõiduki rüüstamise käigus lõhuti aknad ja rehvid ning määriti sõiduk värviga (kahjustati välisvärvi ja auto sisemust). Kindlustusvõtja esitas toimunud kahjujuhtumi kohta hüvitise taotluse, kuid kindlustusandja keeldus kahju hüvitamisest, kuna tema andmetel ei olnud kahju tekkimise hetkel sõiduki ukсед lukustatud puldist, nagu näevad ette kindlustuslepingu tingimused. Kindlustuslepingu tingimused näevad ette, et kindlustusandjal on õigus keelduda kindlustuslepingu täitmisest juhul, kui sõidukist lahkumise korral seda ei lukustata ega lülitata sisse ärandamisvastast seadet. Ringkonnakohus pidas oluliseks tuvastada põhjuslik seos kindlustusvõtja kohustuse rikkumise ja kindlustusjuhtumi toimumise vahel. Vaidlusaluse sündmuse asjaolusid hinnates asus kolleegium seisukohale, et sõiduki uste puldist lukustamata jätmine ega ka võtme tööriivaste taskusse jätmine ei saanud mõjutada kindlustusjuhtumi toimumist. Eksperti arvamusest nähtus, et värvipritsmes ei ole levinud salongi sisemusest väljapoole uksi hermetiseerivate tihendite piirkonnas. Seetõttu ei olnud alust arvata, et sõiduki uste puldist lukustamata jätmine oleks vandaalitsemit takistanud, sest värv võidi pihustada või valada autosse purustatud ukseklaasi avade kaudu. Sel põhjusel ei olnud võimalik ka väita, et kindlustusvõtjale etteheidetav rikkumine oleks mõjutanud kuidagi kahjujuhtumi tekkimist. Seega puudus kindlustusandjal VÕS § 452 lg 2 p 2 alusel võimalus tugineda kindlustuslepingu tingimustele ja seeläbi vabaneda kindlustuslepingu täitmise kohustusest.

Autor nõustub siinkohal kohtu põhjendustega. Esiteks kindlustusandja poolt etteheidetav kindlustusvõtja kohustuse rikkumine ei leidnud tõendamist ning teiseks, nagu kohus ka õigesti märkis, puudus põhjuslik seos puldist lukustamata uste ja värviga sõiduki salongi rikkumise vahel. Vastav tegu võidi toime panna ka autoklaasi lõhkumise abil, nagu eksperdiarvamusest selgus. Kui kohtuotsusele teise nurga alt läheneda ja küsida, kas kindlustusvõtja kohustuste täitmise korral ei oleks lukustatud uste korral sõiduki salongi värviga kahjustatud, siis selgub, et ka lukustatud ukсед ei oleks nimetatud tagajärgi ära hoidnud. Sõiduki salongi saab ka läbi

¹¹⁹ Norio-Timonen. Op. cit, lk 162.

¹²⁰ TlnRnK 10.09.2012, 2-10-38311.

katki löödud akna värviga kahjustada. Seega, isegi kui kindlustusvõtja on oma kohustusi rikkunud, ei ole antud rikkumisel põhjuslikku seost kohtuotsuses kirjeldatud kahjujuhtumiga.

Kindlustusandjad on sõidukikindlustuse tüüptingimustega ette näinud juhtimisõiguse olemasolu, vastasel juhul puudub kindlustusvõtjal õigus saada kahjuhüvitist.¹²¹ Kohtupraktika näitab, et mitte alati ei ole juhtimisõigus kindlustusjuhtumit välistavaks asjaoluks, kuna nimetatud rikkumise ja kindlustusjuhtumi vahel peab olema põhjuslik seos.

Tallinna ringkonnakohus on tsiviilasjas kohtuasjas¹²² nr 2-12-17116 teinud otsuse, mille asjaoludest tulenevalt olid pooled sõlminud vabatahtliku sõidukikindlustuse lepingu, millega olid kaetud kõik riskid (nn superkasko kindlustusteenus). Kindlustatud sõidukiga toimus avarii, mis seisnes otsasõidus kitsale. Kindlustusandja keeldus täielikult kahju hüvitamisest, sest kindlustusvõtja juhiloa kehtivus oli liiklusõnnetuse päevaks lõppenud. Kindlustusandja viitas kindlustuslepingu tüüptingimuse punktile, mille kohaselt peab sõidukijuhil olema vastava kategooria sõiduki juhtimisõigus. Ringkonnakohus leidis lahendis, et vaidlusaluse lepingu osaks olevate üldtingimuste eelpool nimetatud punkt on vastuolus VÕS § 452 lg 2 p 2, sest sätestab võimaluse, et kindlustusandja võib formaalse rikkumise tõttu hüvitise väljamaksmisest keelduda olenemata sellest, kas rikkumisel oli mingi mõju kindlustusjuhtumi toimumisele. Et VÕS § 427 lg 1 järgi on kindlustusvõtja kahjuks § 452 lg 2 sätestatust kõrvalekalduv kokkulepe tühine, siis on tühine ka eelpool nimetatud üldtingimuste punkt osas, milles see võimaldab kostjal kindlustushüvitise välja maksmisest keelduda. Sellest järeldub, et kindlustushüvitise maksmisest keeldumiseks või hüvitise vähendamiseks annab aluse üksnes taoline rikkumine, millel oli mõju kindlustusjuhtumi toimumisele. Kolleegium leidis, et juhtimisõiguse puudumise näol ei ole tegemist asjaoluga, millel oleks olnud mõju kindlustusjuhtumi toimumisele VÕS § 452 lg 2 p 2 tähenduses. Vaidlusaluses asjas on liiklusõnnetuse ainsa põhjusena toodud esile, et metsloom jooksis kindlustatud sõidukile ootamatult ette. Kolleegium asus seisukohale, et ainuüksi tuginedes niisugustele asjaoludele ei saa eeldada, et kindlustusvõtja juhiloa kehtivusaja möödumine oleks õnnetusjuhtumit kuidagi mõjutanud. Kohtuotsuse kohaselt pidi kindlustusandja kahju täielikult hüvitama vastavalt kindlustuslepingus kokkulepitud kindlustussummale.

Antud kohtuotsus näitab põhjusliku seose puudumist kindlustusvõtjapoolse kohustuse rikkumise ja kindlustusjuhtumi toimumise vahel. Ringkonnakohus leidis õigesti, et kindlustusjuhtumi ainsaks põhjuseks oli metslooma ootamatu ilmumine sõiduteele. Asjaolu, kas sõidukijuhil oli vastava sõidukiga liiklemiseks juhtimisõigus, ei omanud antud kaasuse

¹²¹ Näiteks ADB Gjendidige Eesti filiaal.- Sõidukikindlustuse tingimused SK101-2016, punkt 14.5.3.

¹²² TlnRnK 20.02.2013, 2-12-17116.

kontekstis mõju. Näiteks juhul, kui sõidukijuhil oleks olnud kehtiv juhtimisõigus, siis oleks metslooma teele jooksmise tõttu toimunud täpselt samasugune liiklusõnnetus. Autor nõustub kohtuotsuse põhjendustega. Kindlustusandja ei tohi piirduda ainult kindlustusvõtja kohustuste rikkumise tõendamisega, vaid lisaks tuleb analüüsida ka põhjuslikku seost rikkumise ja kindlustusjuhtumi vahel.

Kindlusturiski suurenemise ja selle mõju puudumisel kindlustusjuhtumi toimumisele on leidnud käsitlemist Riigikohtu lahendis 3-2-1-59-05. Käesolevas lahendis leiab sisustamist ka mõiste „sissemurdmisjäljed“, mida tõlgendavad nii kohtud kui ka kindlustuslepingupooled väga erinevalt ning selge definitsioon puudub ka kindlustuslepingutes.

Riigikohtu lahendis 3-2-1-59-05¹²³ tuli arutluse alla olukord, kus kindlustusvõtja oli oma kohustust rikkunud, kuid see ei omanud kindlustusjuhtumi toimumise seisukohalt mõju. Nimetatud kaasuses oli tegemist juhtumiga, kus kindlustusvõtja oli sõlminud vabatahtliku sõidukikindlustuse (superkasko kindlustusvariandiga) kindlustuslepingu. Kindlustatud sõiduk varastati ära, kasutades selleks sõiduki originaalvõtmeid, mis varastati omakorda elamust lukustamata välisukse avamise teel. Kindlustusandja keeldus kahju hüvitamast, põhjendades seda lepingutingimustega, mis nägid ette, et kui sõiduk varastatakse võtmeid kasutades, hüvitatakse kahju juhul, kui teo toimepanija on sõiduki võtmed saanud oma valdusesse röövimisega või hoonesse sissemurdmisega, millega kaasnevad sissemurdmisjäljed. Seega taandus kogu vaidlus ringkonnakohtus küsimusele, kuidas tuleb sisustada mõistet sissemurdmisjäljed. Ringkonnakohus leidis, et sissemurdmisjälgi tuleb sisustada näiteks muukimis- või murdmisjälgedena ukstel. Riigikohus sedastas oma lahendis, et antud kindlustuslepingu tingimusi tuleb analüüsida VÕS § 452 lg 2 p 2 alusel. Riigikohus leidis punktis 13, et kindlustustingimustes kokkulepitu tähendab sisuliselt seda, et kindlustusvõtjale on pandud kohustus näidata varguse toimumise korral sissemurdmisjälgi ning nende puudumisel kindlustusandja kahju ei hüvita. See tähendaks käesoleval juhul, et kuigi on toimunud vargus, mille vastu sõiduk on kindlustatud, ei oleks ikkagi tagatud nn kindlustuskaitse varguse vastu, kuna puuduvad sissemurdmisjäljed. Lisaks eelnevale asus tsiviilkolleegium seisukohale, et selline kindlustustingimus ei vasta VÕS § 452 lg 2 p 2 nõuetele, sest sissemurdmisjälgede olemasolu ei omanud mõju kindlustusjuhtumi toimumisele antud punkti tähenduses.

Autor nõustub käesoleva Riigikohtu seisukohaga leides, et eelpool käsitletud kindlustuslepingu tingimus on kindlustusvõtja suhtes ebamõistlik, kuna paneb kohustuse

¹²³ RKTk 01.06.2005, 3-2-1-59-05.

näidata ära sissemurdmisjäljed. Niisugust kohustust on kaasuses nimetatud asjaoludel kindlustusvõtjal võimatu täita. Sisuliselt on tegemist antud tingimuse näol kindlustusvõtjale pandud kohustusena. Mõistliku isiku jaoks pole selline kohustus mõisteta, kuna kindlustusjuhtumi toimumisele mõjuvad muud tegurid. Samuti ei ole välistatud variant, kus professionaalsel vargal õnnestub nähtavaid sissemurdmisjälgi mitte maha jätta sündmuskohale. Kindlustusvõtja seisukohalt oleks mõistlikum tingimustes kehtestada näiteks sõiduki võtmete hoolika hoidmise kohustus. Lisaks on kindlustusjuhtum antud juhul defineeritud läbi välistamise, mis keskmise kindlustusvõtja jaoks on üllatuslik. Samuti defineeritakse varguse mõiste tavaarusaamast erineval viisil (tavaline arusaam vargusest tähendab asja õigustamatut äravõtmist teise isiku poolt olenemata sissemurdmisjälgedest). Antud kindlustustingimust kindlustusandja seisukohalt analüüsides võib arvata, et sellise tingimusega soovitakse vältida lihtsate kindlustuspettuste esinemist.

Näiteks BTA sõidukikindlustuse tingimused¹²⁴ näevad punktis 9.1.7. ette, et kindlustusvõtja on kindlustusjuhtumi eelselt kohustatud tagama sõiduki võtmete ja registreerimisdokumentide hoidmise viisil, et kõrvaline isik ei saa neid takistust lõhkumata või vägivaldalt ära võtta. Salva kindlustuse tingimused¹²⁵ näevad ette samasisulise tingimuse punktis 10.2.1., kus on öeldud, et kui sõiduki võtmeid hoitakse väljaspool lukustatud kappi, peab võtmete hoidmise ruum olema suletud ja ukсед lukustatud. Autor leiab, et selleks, et kindlustusvõtja saaks ära töendada, et võtmeid hoiti lukustatud ruumis, peabki ta sisuliselt ära näitama sissemurdmisjäljed, mille põhjuslikku seost kohta kindlustusjuhtumiga käsitlevad eelnevad lõigud.

Sissemurdmisjälgede näitamise kohustusest kui kindlustusvõtjapoolne lepingutingimuste rikkumine on käsitlemist leidnud ka Tallinna Ringkonnakohtu tsiviilasjas nr 2-07-31792.¹²⁶ Huvitavaks eripäraks antud kohtuasja juures on, kuidas lahendatakse olukord juhul, kui sissemurdmisjäljed on ainult kortermaja trepikoja ukсел.

Poolte vahel oli sõlmitud kindlustusleping, millega hageja kindlustas korteri ja vara. Kindlustuskaitse kehtivuse ajal toimus korterisse sissemurdmine. Kindlustusvõtja esitas kindlustusandjale koduvarakindlustuse kahjuavalduse, mille kindlustusandja jättis hüvitisotsusega rahuldamata. Hüvitamisest keeldumist põhjendas ta asjaoluga, et politsei oli kriminaalmenetluse käigus tuvastanud murdmisriista tekitatud vigastused trepikoja ukсел, kuid korteri lukusüdamikult kõrvalise eseme poolt jäetud jälgi ei avastatud. Seega leidis

¹²⁴ BTA Insurance Company SE Eesti filiaal.- Sõidukikindlustuse tingimused nr A6-02.

¹²⁵ Salva Kindlustuse AS.- Sõidukikindlustuse tingimused SKT-13.11.

¹²⁶ TlnRnK 20.04.2010, 2-07-31792.

kindlustusandja, et korteris puuduvad sissemurdmisjäljed ning seega ei ole vargusega põhjustatud kahju kindlustuslepingu alusel hüvitatav. Maakohus leidis antud asjaoludele tuginedes, et üldtingimustes kokkulepitu tähendab sisuliselt seda, et kindlustusvõtjale on pandud kohustus näidata varguse toimumise korral sissemurdmisjälgi ning nende puudumisel kindlustusandja kahju ei hüvita. See tähendaks, et kuigi on toimunud vargus, mille vastu korter on kindlustatud, ei oleks ikkagi tagatud kindlustuskaitset varguse vastu, kuna puuduvad sissemurdmisjäljed. Antud tingimus ei vastanud kohtu arvates järelikult VÕS § 452 lg 2 p 2 nõuetele, sest sissemurdmisjälgede olemasolu ei omavat mõju kindlustusjuhtumi toimumisele selle punkti tähenduses. Kindlustusjuhtumi toimumisele saavad kohtu hinnangul omada mõju muud tegurid, eelkõige kindlustusvõtja käitumine enne kindlustusjuhtumi toimumist. Eeltoodu põhjal järeldas maakohus, et kindlustusandja ei ole tõendanud, et hageja on rikkunud mõnda kohustust (st polnud tõendatud, et hageja käitumine mõjutas kindlustusjuhtumi toimumist), mis vabastaks kindlustusandja kindlustusvõtjale tekkinud kahju hüvitamisest. Ringkonnakohus leidis, et antud kaasuses ei ole tuginetud kindlustusandja poolt mitte kindlustusvõtjapoolsele rikkumisele, vaid murdvarguse mõiste sisustamisele, ja analüüsis kindlustuslepingu üldtingimusi tüüpitingimuste lepingu osaks saamise valguses.

Antud lahendis leiti, et korterivarguse järgselt oli kindlustuslepinguga pandud kindlustusvõtjale peale kohustus näidata sissemurdmisjälgi, kuid kohus pidas taolist nõuet ebamõistlikuks ning tavapärast kindlustusvõtjat ebamõistlikult kahjustavaks ja üllatuslikuks kindlustusjuhtumi välistuseks. Seega võib asuda seisukohale, et kindlustusandja kitsendas niisuguse tingimuse kehtestamisega kindlustusjuhtumi mõistet läbi välistuste, mis on kindlasti tavapärasele kindlustusvõtjale üllatuslik. Kindlustusvõtja ei oska arvestada asjaoluga, et olukorras, kus tema korterisse on sisse murtud ning esemed ära varastatud, puudub tal kindlustuskaitse ainuüksi selle tõttu, et välisuksel ei ole nähtavaid sissemurdmisjälgi.

Kohtupraktikas on lahendeid, kus on kindlustustingimustega määratud kindlustusvõtja kohustus hoida sõidukivõtmeid hoolikalt ja nende puudumise korral kohustus näidata ära murdvarguse sissemurdmisjäljed, lisaks eelpool toodud näidetele veel mõningaid, mida ei ole käesolevas töös kordamise vältimiseks eraldi käsitletud. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsuses nr 3-2-1-76-07¹²⁷ oli toimepandud sõidukivargus, kasutades selleks originaalvõtmeid, mis olid kontoriruumis jope taskus. Järgmises sõiduki ärandamise ringkonnakohtu kohtuotsuses nr 2-04-2076¹²⁸ nõudis kindlustusandja samuti sissemurdmisjälgede näitamist kindlustusvõtjalt, kuigi hiljem kohtumenetluse käigus tsiviilkolleegium märkis, et kindlustusvõtja korteris öisel

¹²⁷ RKTk 18.06.2007, 3-2-1-76-07.

¹²⁸ TlnRnK 03.05.2006, 2-04-2076.

ajal toimunud vargus eeldas korterit kaitsnud tõkke eemaldamist. Seetõttu ei olnud nimetatud kohtuasjas esitatud tõenditest võimalik järeldada, et kindlustusvõtja jättis tegemata oma vara kaitseks mõistlikult eeldatava. Veel tasub mainimist ringkonnakohtu kohtuotsus nr 2-05-24280¹²⁹, kus ei olnud kindlustusvõtja kohustuseks määratud küll sissemurdmisjälgede näitamist, kuid kindlustusandja keeldus kahju hüvitamast tuginedes lihtsalt faktille, et kindlustusvõtjal puuduvad sõiduki võtmed. Seega ei saanud eeldada, et kindlustusvõtja oleks rikkunud mõnda kindlustuslepinguga sätestatud kohustust, millel oleks olnud mõju kindlustusjuhtumi toimumisele või kindlustusandja täitmiskohustusele.

Kirjeldatud kindlustustingimused on mõistliku kindlustusvõtja seisukohalt üllatuslikud, st kindlustusvõtja peaks selle alusel eeldama, et kindlustusandja välistab kindlustusriskina varguse alati, kui sõiduki võtmed ei ole valdaja valduses. Samuti paneb see kindlustusvõtjale ebamõistliku kohustuse hoida oma sõiduki võtmeid hoolikamalt, kui seda teeks keskmiselt hoolikas isik. Sätte eesmärgiks võib olla teavitada isikuid, et sõiduki võtmeid tuleb hoida hoolikalt ja heaperemehelikult, samas antud kohustuse täitmine ei pruugi kindlustusjuhtumi toimumise seisukohalt olla ainumäärav. Mõistlik kindlustusvõtja eeldaks, et kuigi sõidukite varastamise korral kasutatakse originaalvõtmeid, siis ka sellisel juhul on tal kindlustuskaitse. Siit tuleneks kindlustusvõtjale teine kohustus, mis seisneks tõendamises, et kindlustusandja on teinud kõik endast oleneva sätestatud kohustuse täitmiseks. Märkusena veel, et kui kindlustusandja poolt kehtestatud välistused vähendavad niivõrd ulatuslikult kindlustuskaitset, siis tegelikkuses muutub kindlustusjuhtum peaaegu realiseerimatuks ning selline ulatuslik välistamistaktika muudab kindlustuse põhiolemuse – kindlustusriski ülevõtmise – sisutühjaks.

Autori nõustub ja leiab, et õige on kohtu seisukoht murdvargusele viitavate jälgede kohta, millel ei ole kindlustusjuhtumi toimumisega põhjuslikku seost just kindlustusjuhtumi esinemise või mitte esinemise aspektist. Sissemurdmisjäljed ise ei mõjuta kindlustusjuhtumit, vaid need on selle järelmid. Siinkohal on märkinud kohtud õigesti, et kindlustusjuhtumit ei saa välistada sissemurdmisjälgede kui teo jälgede alusel, eriti veel juhul, kui kõikide objektiivsete asjaolude esinemise puhul ei suuda kindlustusvõtja tõendada sissemurdmist läbi jälgede. Seega on aktsepteeritav kohtupraktikas leitu, et niisugune üllatuslik hüvitusvälistus on niivõrd vastuolus hea usu põhimõttega, et keskmine mõistlik isik ei oska sellist asjaolu kindlustuslepingust välja lugeda. Kindlustusvõtjale peaks olema selgelt arusaadav, millal tal on õigus saada kindlustushüvitist.

¹²⁹ TlnRnK 06.11.2006, 2-05-24280.

Kindlustusvõtjale kindlustuslepinguga määratud kohustused võivad olla tavapärase võimetega tarbijast kindlustusvõtjale üllatuslikud. Kui isikule võib olla mõistetav kohustus mitte rikkuda liikluseeskirju, siis laialt sätestatud kohustus mitte käituda raskelt hooletult, on mõistlikule isikule liiga lai mõiste ning tähendaks, et ta peaks käituma ilmeksimatult.

Põhjusliku seose hindamine igakordselt on oluline, kuna olukorras, kus kindlustusvõtja on rikkunud oma kohustusi, ei pruugi olla nendel rikkumistel mõju kindlustusjuhtumi tekkimisele. Kui kindlustusandjatel oleks võimalus vähendada või keelduda kindlustushüvitise maksmisest ainult kindlustusvõtja rikkumisele viidates, ei täidaks VÕS § 452 lg 2 sätted kindlustusvõtja kaitse eesmärki ning samuti oleks kahjustatud kindlustusvõtja huvid ja õiguspärane ootus kindlustuskaitsest.

3.3.2. Kindlustusvõtja kohustuse rikkumine kui ainus ja otsene kindlustusjuhtumi põhjus

Kindlustusvõtja kohustuse rikkumine on kindlustusjuhtumi ainus ja otsene põhjus juhul, kui puuduvad muud kõrvalised asjaolud, mis oleksid mõjutanud kindlustusrisiki suurenemise võimalikkust ehk teisisõnu suurendanud kindlustusjuhtumi toimumise tõenäosust. Käesolevas alapeatükis käsitletakse kohtuotsuseid, kus kohus on hinnanud kohustuse rikkumise mõju osaliseks, kuid asjaoludest tulenevalt oli kindlustusvõtja kohustuse rikkumine kindlustusjuhtumi ainsaks põhjuseks, sest muud selle esinemist mõjutavad kõrvalised tegurid puudusid.

Kindlustusandjad on oma tüüptingimustes sätestanud, et sõidukit ei tohi juhtida muuhulgas ka haigena. Näiteks Salva sõidukikindlustuse tingimuste punktis 10.1.2 on sätestatud, et juhul kui sõiduki juhtimise ajal tekivad mistahes haigushoole, terviserikkele või üleväsimusele viitavad tunnused, tuleb sõiduki juhtimine koheselt lõpetada. Juhul, kui sõidukijuht jääb sõidukit juhtides magama või kaotab juhtides muul põhjusel teadvuse, loetakse, et isik on rikkunud käesolevas punktis sätestatud ohutusnõudeid. Kohtu hinnangut sellisele tingimusele näeme järgnevast ringkonnakohtu tsiviilkolleegiumi kohtuasjast nr 2-10-15145.¹³⁰

Kohtuotsuses kirjeldatud asjaolude kohaselt sõlmis kindlustusvõtja sõiduki suhtes kindlustusandjaga nn superkasko kindlustuslepingu. Sõidukiga toimus avarii, mis oli põhjustatud sõidukijuhi äkilisest teadvusekaotusest. Sõiduk sai ulatuslikke kahjustusi, mistõttu esitas kindlustusvõtja taotluse kindlustushüvitise väljamaksmiseks. Kindlustusandja

¹³⁰ TrtRnK 30.04.2012, 2-10-15145.

keeldus kahju hüvitamisest, kuna sõidukit juhtinud isikul ilmnes haigushoog, mille tõttu juht kaotas teadvuse. Kindlustuslepingu lahutamatuks osaks olevate sõidukikindlustuse üldtingimuste järgi olid pooled kokku leppinud, et kindlustusandja vabaneb hüvitamiskohustusest, kui ei täideta sõiduki kasutamise nõudeid, sh nõuet, et sõidukit ei tohi juhtida haigena, üleväsinuna või reaktsioonikiirust mõjutavate ravimite, alkoholi, narkootiliste või psühhotroopsete ainete mõju all olles. Ringkonnakohus leidis, et vaidluse lahendamiseks tuleb hinnata VÕS § 452 lg 2 p 2 alusel, kas kindlustusvõtja on rikkunud oma kohustust viisil, mis oluliselt suurendas kindlustusrisiki ning kas kindlustusvõtjapoolne rikkumine on aluseks kindlustusandja hüvitamiskohustusest vabanemiseks. Kolleegium leidis, et kindlustusandja seisukoht, et sõidukikindlustuse üldtingimusi tuleb tõlgendada laiendavalt ning selle all (sõidukit ei tohi juhtida haigena) tuleb mõista ka olukorda, kus liiklusohtlik haigusseisund tekib sõiduki juhtimise ajal, ei ole ringkonnakohtu kolleegiumi hinnangul põhjendatud. Kohtus esitatud eksperdi arvamusest nähtus, et sõidukijuht tundis vahetult enne sõidukiga liiklema hakkamist, et veresuhkur võib olla madalavõitu, kuna esines nõrkusetunne, kuid ta ei pidanud täiendava koguse süsivesikute söömist vajalikuks. Eelnimetatu kinnitab kohtu hinnangul, et sõidukijuht ei teinud kõike endast olenevat, mis on oluline kindlustusrisiki tekkimise vähendamiseks. Ringkonnakohus leidis, et kuigi sõidukijuht ei juhtinud sõidukit haigena sõidukikindlustuse üldtingimuste tähenduses, oleks ta saanud enne sõiduki juhtima asumist süsivesikute täiendava koguse söömisel kindlustusrisiki vähendada. Seega kohtu hinnangul oli tegemist osalise kohustuse rikkumisega. Seetõttu vähendas kohus kindlustushüvitise väljamakse kohustust 30% võrra.

Autor leiab, et kohtu põhjendused kindlustusvõtja kohustuste rikkumise kohta on õiged. Sõidukijuht, kes teab, et tal on diabeet, peaks ära tundma olukorrad, kui tema tervise seisund muutub halvemaks ning oskama arvestada, mis tagajärgi haigushoole reageerimata jätmine endas kätkeb. Seega peaks iga diabeetik valvsalt jälgima enda tervislikku seisukorda ning hoidma kättesaadaval igaks juhuks täiendavat süsivesikute doosi. Kuna asjaoludes oli tuvastatud, et sõidukijuht tundis nõrkust enne juhtima asumist, siis pidi see olema haigusest teadlikule isikule piisav hoiatus. Sealjuures oleks saanud lihtsate vahenditega tagada, et tervislik olukord ei halveneks järsult. Seega oli põhjendatud osaline kahju vähendamine, kuna isik teadlikult suurendas riski, ise selle vähendamiseks meetmeid rakendamata. Kuna kohtuotsuses ei olnud märgitud, et kindlustusjuhtumi põhjuseks oleks olnud muud asjaolud kui eelpool kirjeldatud haigushoog, siis võib asuda seisukohale, et tegemist oli ka kindlustusjuhtumi ainsa ja otsese põhjusena. Seega tekib kahtlus, kas kohtu järeldus

kindlustushüvitise 70% suuruses osas väljamaksmiseks oli antud asjaolusid arvestades õiglane.

Kindlustusandja tingimuste¹³¹ hulgas on tihti sätestatud, et kindlustusvõtjapoolne ohutusnõuete rikkumine on ka sõiduki juhtimine üleväsimuse seisundis. Järgnevast kohtuotsusest nähtub, et see ei ole aluseks kindlustushüvitise täiel määral välja maksmisest keeldumisele.

Tartu ringkonnakohtu tsiviilasjas nr 2-14-11477¹³² tehtud otsuses märgitud asjaolude järgi sõlmisid pooled vabatahtliku sõidukikindlustuslepingu. Kindlustatud sõidukiga toimus liiklusõnnetus. Kindlustusandja keeldus hüvitise maksmisest, viidates üldtingimustele, mille kohaselt ei tohi sõidukit juhtida üleväsinuna. Ringkonnakohus lähtus otsuse tegemisel Riigikohtu otsuse 3-2-1-17-08 punktist 10¹³³ ning tunnistas eelpool nimetatud üldtingimuse punkti tühiseks vastuolu tõttu VÕS § 427 lg 1 ja § 452 lg 2-ga osas, milles see võimaldab kindlustusandjal jätta kindlustushüvitis maksmata täies ulatuses, kui kindlustusvõtja on rikkunud oma kohustust mitte suurendada kindlustusriski võimalikkust. Lähtudes kohtule esitatud tõenditest, asus ringkonnakohus seisukohale, et sõidukijuht ise ei tajunud sellist üleväsimust, mis oleks tal takistanud sõidukit juhtimast. Samas aga, kuna ta jäi sõidukit juhtides magama, siis tavaarusaama kohaselt oli ta üleväsinud, sest vastasel korral ei oleks isik sõidukit juhtides magama jäänud. Ringkonnakohus leidis, et sõidukijuhi magama jäämine sõiduki juhtimisel seostub otseselt toimunud liiklusõnnetusega, kuid samas ei ole asjas võimalik kindlaks teha, millisest ajahetkest alates rikkus sõidukijuht kohustust mitte juhtida sõidukit üleväsinuna, s.o. ei ole võimalik tuvastada, kas sõidukijuht oli üle väsinud juba sõidukit juhtima hakates või tekkis üleväsimus vahetult enne, kui sõidukijuht jäi sõidukit

¹³¹ Näiteks ADB Gjendidige Eesti filiaal.- Sõidukikindlustuse tingimused SK101-2016, punkt 14.5.2.

¹³² TrtRnK 13.04.2015, 2-14-11477.

¹³³ RKTk 3-2-1-17-08 punkt 10: „Kohtud jätsid ebaõigesti tähelepanuta ja rakendamata VÕS § 445 lg 2, mille kohaselt, kui kindlustusvõtja on rikkunud VÕS §-s 444 sätestatud kohustust mitte suurendada kindlustusriski võimalikkust, siis vabaneb kindlustusandja kindlustuslepingu täitmise kohustusest kindlustusvõtjast tuleneva asjaolu tõttu kindlustusriski võimalikkuse suurenemise ulatuses, kui kindlustusjuhtum toimub pärast kindlustusriski suurenemist. Tulenevalt VÕS § 445 lg-st 2 ei anna VÕS § 452 lg 2 p 2 kindlustusandjale õigust kokkuleppe kohaselt mitte maksta kindlustushüvitist täies ulatuses juhul, kui kindlustusvõtja rikub kohustust, mida ta pidi täitma kindlustusandja vastu eesmärgiga vähendada kindlustusriski või vältida selle suurenemist, ja rikkumine mõjus kindlustusjuhtumi toimumisele ja kindlustusandja täitmise kohustusele. VÕS § 452 lg 1 esimene lause järgi vabaneb kindlustusandja täitmise kohustusest juhul, kui kindlustusvõtja, kindlustatud või soodustatud isik põhjustas kindlustusjuhtumi toimumise tahtlikult.

Kuna VÕS § 427 lg 1 järgi on kindlustusvõtja kahjuks VÕS § 452 lg-s 2 sätestatud kõrvalekalduv kokkulepe tühine, siis on tühised üldtingimuste p 23 ja kaskokindlustuse üldtingimuste p 15.8 osas, milles see võimaldab kostjal jätta kindlustushüvitis maksmata täies ulatuses, kui kindlustusvõtja on rikkunud oma kohustust mitte suurendada kindlustusriski võimalikkust. Asja uuel läbivaatamisel peab ringkonnakohus hindama, kas hageja suurendas oma kohustuste rikkumisega kindlustusriski võimalikkust (VÕS § 444) ja kui palju suurenes kindlustusriski võimalikkus (VÕS § 445 lg 2).“

juhtides magama ja toimus liiklusõnnetus. Kuigi ei ole võimalik täpselt tuvastada, millal sõidukijuhil tekkis üleväsimus, on antud juhul liiklusõnnetuse ainsaks põhjuseks asjaolu, et sõidukijuht jäi sõidukit juhtides magama. Ringkonnakohus leidis, et kindlustusvõtja on rikkunud VÕS § 444 ja selline rikkumine on suurendanud kindlustusriski võimalikkust 50% ulatuses. Seega kindlustusandja vabaneb kindlustuslepingu täitmise kohustusest samas ulatuses, s.o. 50% võrra.

Autor nõustub kohtu põhjendustega ning leiab, et tegemist oli kindlustusvõtjapoolse kohustuse rikkumisega. Samuti oli kohtu poolt põhjendatud hüvitise vähendamine pooltes ulatuses, kuna üleväsimust on kergem tajuda ja selle tagajärgi vältida. Üldjuhul ei teki üleväsimus ootamatult, nagu seda võib esineda mõne haigushoo tekkimise puhul. Autor asub seisukohale, et kuna üleväsimust on kergem tajuda, siis järelikult oli ju seda teadlikum sõidukijuhi poolt võetud risk. Juhtimise ajal magades peaks ju kindlustusrisk tõusma 100%, sest sisuliselt ei tegeleta sõiduki juhtimisega. Kuna kindlustusvõtja kohustuste rikkumine oli kohtuotsuse põhjenduste järgi kindlustusjuhtumi ainsaks ja otseseks põhjuseks, siis on kohustuste rikkumine põhjuslikus seoses kindlustusjuhtumiga. Kohus mõistis kindlustushüvitise välja 50% ulatuses, kuigi otsese ja ainsa põhjuse korral peaks olema rikkumise mõju kindlustusjuhtumi toimumisele suurem. Järelikult ei pruugi olla kohtu poolt väljamõistetud hüvitis õiges suuruses.

Järgnev ringkonnakohtu otsus tsiviilasjas nr 2-14-6083¹³⁴ käsitleb samuti üleväsimust, mis oma asjaoludelt ning ka kohtu põhjendustelt on sarnane eelpool käsitletud kaasusele 2-14-11477.

Kindlustuslepingu poolte vahel oli sõlmitud sõiduauto suhtes kaskokindlustusleping. Kindlustatud sõidukiga toimus liiklusõnnetus põhjusel, et sõidukijuht oli õnnetuse hetkel kergelt unne suigatanud. Kindlustusandja keeldus kahju hüvitamast, viidates asjaoludele, et kindlustusvõtja oli kindlustuslepingu tingimusi rikkunud. Kohtu hinnangul on sätestatud niisugused kohustused, et takistada riski saabumist ja kindlustusjuhtumi tekkimist. Maakohus leidis, et arvestades seda, et sõidukikindlustuse üldtingimused koostoimes kindlustuse üldtingimustega võimaldasid kohaselt hüvitise maksmisest täielikult keelduda, kui sõiduki juht rikkus viidatud kohustusi (mis olid suunatud riski suurenemise ärahoidmisele), siis on eelpool nimetatud üldtingimuste sätted osas, milles see võimaldab kindlustusandjal jätta kindlustushüvitis maksmata täies ulatuses, kui kindlustusvõtja on rikkunud oma kohustust

¹³⁴ TlnRnK 05.12.2014, 2-14-6083.

mitte suurendada kindlustusriski võimalikkust, tühised, sest on vastuolus VÕS § 427 lg 1.¹³⁵ Seega ei võinud kindlustusandja üldtingimustele tuginedes keelduda kohustuse täitmisest täielikult põhjusel, et kostja arvates oli sõidukijuht rikkunud kohustust mitte juhtida sõidukit üleväsimuse seisundis. Kohus pidas õiglaseks vähendada kindlustusandja kahju hüvitamise kohustust 50% võrra.

Autor asub samadele seisukohtadele eelmise kohtuotsuse juures esitatud järeldustega. Ka käesolevas kohtuotsuses on õigesti leitud, et kindlustusvõtja on oma kohustusi rikkunud, kuid kohus ei ole põhjuslikku seost õigesti tuvastanud. Kohtuotsuses ei olnud välja toodud muid asjaolusid peale sõidukijuhi unne suigatamise, mis oleksid võinud mõjutada kindlustusjuhtumit. Järelikult oli antud rikkumise näol tegemist ainsa kindlustusjuhtumi põhjusega. Seega tekib küsimus, kas sõidukijuhi rikkumise osa kindlustusjuhtumi tekkes oli ainult 50%, nagu nähtub välja mõistetud kahjuhüvitisest.

Kindlustushüvitise väljamaksest keeldumise aluseks ei saa olla ainult sõidukijuhi alkoholijoove. Ka niivõrd konkreetsete ja selgete asjaolude juures on oluline tuvastada põhjuslik seos kindlustusvõtja kohustuste rikkumise ja kindlustusjuhtumi tekkimise vahel.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi kohtuotsuses nr 3-2-1-10-09¹³⁶ oli arutluse all küsimus, kas liiklusõnnetuse põhjustamisel on ainumäärav juhi alkoholijoove. Asjaolude kohaselt olid pooled olid sõlminud vabatahtliku sõidukikindlustuse lepingu. Sõidukiga toimus Tallinnas liiklusõnnetus, mille käigus sõitis see teelt välja vastu tänavavalgustusposti ja liiklusmärki. Kostja keeldus kindlustushüvitise maksmisest, kuna leidis, et sõidukit juhtinud isik oli liiklusõnnetuse toimumise hetkel alkoholijoobes. Joobes teeliikluses osalemine oli kindlustusandja seisukohalt raske tahtlik liikluseeskirja ja kindlustuslepingu rikkumine. Riigikohus saatis asja uueks lahendamiseks ringkonnakohtusse tagasi, viidates asjaoludele, et kindlustusandja tingimus, mis võimaldab hüvitise maksmisest täielikult keelduda, arvestamata, milline on rikkumise mõju kindlustusjuhtumi toimumisele, on VÕS § 452 lg 2 punktiga 2 vastuolus. Ehk teisisõnu, kuigi oli tuvastatud, et sõiduki juht oli alkoholijoobes ning kindlustusvõtja on eeldatavasti oma kohustuste rikkumisega mõjutanud liiklusõnnetuse toimumise võimalikkust, peab ringkonnakohtus asja uuel läbivaatamisel tuvastama, kuivõrd selline rikkumine mõjutas liiklusõnnetuse toimumise võimalikkust. Riigikohus juhtis tähelepanu, et liiklusõnnetuse toimumisele võib mõju avaldada ka teise sõidukijuhi tegevus või mingi muu kõrvaline asjaolu, mistõttu ei pruugi alkoholijoove olla liiklusõnnetuse toimumise otseseks ja ainukeseks põhjuseks. Seega tuli vaidluse lahendamisel tuvastada juhi

¹³⁵ VÕS § 427 lg 1 järgi on kindlustusvõtja kahjuks VÕS § 452 lg 2 sätestatust kõrvalekalduv kokkulepe tühine.

¹³⁶ RKTk 01.04.2009, 3-2-1-10-09.

alkoholijoobe mõju määr liiklusõnnetuse toimumisele. Ringkonnakohtu kolleegium leidis asja uuel läbivaatamisel, et juhi poolt kohustuse rikkumine (täita liicluseeskirju ja juhtida sõidukit kainelt) oli kindlustusjuhtumi ainsaks ja otseseks põhjuseks. Selle tõttu suurenes kindlustusriski võimalikkus kindlustusvõtjast tuleneva asjaolu tõttu 100% ja et kindlustusjuhtum toimus pärast kindlustusriski suurenemist, siis oli kostjal õigus vabaneda omapoolsest kindlustuslepingu täitmise kohustusest vastavalt kindlustuslepingu üldtingimustele.

Autor nõustub, et kindlustusvõtja suurendas kindlustusriski juhtides sõidukit alkoholijoobes ning seega oli põhjendatud ka kindlustusandja täielik kohustustest vabanemine. Asjaolude kohaselt sõitis alkoholi tarvitanud sõidukijuht otsa ohutussaarele ja tänavavalgustuspostile, ilma, et oleks esinenud kõrvalised tegurid liiklusõnnetuse juhtumiseks. Seega võib pidada sõidukijuhi joovet ainsaks liiklusõnnetuse põhjuseks. Samas tuleb tähele panna, et Riigikohus on isegi alkoholijoobes sõiduki juhtimise puhul märkinud, et rikkumise põhjuslik seos ja selle mõju kindlustusjuhtumile tuleb tuvastada. Ainuke ja otsene põhjus saab see olla vaid siis, kui puuduvad kõrvalised mõjuvad tegurid kindlustusjuhtumile.

Tallinna ringkonnakohtu tsiviilasjas nr 2-08-70614¹³⁷ tuli arutluse alla küsimus, kas kindlustusandjal oli õigus hüvitise maksmisest täielikult keelduda sõidukijuhi üliraske hooletuse ja liicluseeskirja nõuete rikkumise tõttu. Kohtuotsuse kohaselt sõlmisid kindlustusvõtja ja kindlustusandja vabatahtliku sõidukikindlustuse lepingu. Kindlustatud sõiduk põrkas kokku kaubarongiga. Kindlustusandja keeldus kahju hüvitamisest, põhjendades seda kindlustusvõtja raske ettevaatamatusega või tahtlikkusega. Kahjujuhtum toimus sõidukijuhi üliraske hooletuse ja liicluseeskirja nõuete rikkumise tagajärjel. Sõidukijuht sõitis vilkuvate punaste tulede ajal raudteele. Ringkonnakohus toetus oma otsuse põhjendavas osas Riigikohtu otsustele 3-2-1-17-08 ja 3-2-1-10-09¹³⁸. Viimati nimetatud otsusest pidas ringkonnakohus vajalikuks rõhutada, et VÕS § 445 lg 2 ja § 452 lg 2 p 2 kohaldamisel ei ole välistatud, et kindlustusandja vabaneb kindlustuslepingu täitmise kohustusest, kui kindlustusrisk suurenes üksnes sellepärast, et kindlustusvõtja rikkus VÕS §-s 444 sätestatud kohustust. Ringkonnakohus leidis, et kindlustusandja sätestatud kindlustustingimused ei ole vastuolus VÕS § 445 lg 2 ja § 452 lg 2, kuivõrd sätestavad võimaluse kindlustusandjale keelduda hüvitise väljamaksimisest kas täies ulatuses või osaliselt, sõltuvalt sellest, millises

¹³⁷ TrtRnK 10.12.2010, 2-08-70614.

¹³⁸ Riigikohus leidis vastavates otsustes, et tulenevalt VÕS § 445 lg-st 2 ei anna VÕS § 452 lg 2 p 2 kindlustusandjale õigust kokkuleppe kohaselt mitte maksta kindlustushüvitist täies ulatuses juhul, kui kindlustusvõtja rikub kohustust, mida ta pidi täitma kindlustusandja vastu eesmärgiga vähendada kindlustusriski või vältida selle suurenemist ja rikkumine mõjus kindlustusjuhtumi toimumisele ja kindlustusandja täitmise kohustusele.

ulatuses avaldas kindlustusvõtjapoolne rikkumine mõju kindlustusjuhtumi toimumisele. Ringkonnakohus oli arvamisel, et sõidukijuht, olles küll liikumiskiirust ülesõidukohale lähenedes vähendanud, rikkus raudteeülesõidukohale välja sõites liikluseeskirja nõudeid ja ta oli kindlustusjuhtumi toimumisel raskelt hooletu, mis oli ka liiklusõnnetuse toimumise otseseks ja ainukeseks põhjuseks. Ringkonnakohus otsustas, et kindlustusandjal puudub kohustus tekkinud kahjud hüvitada.

Arvestades eeltoodut, oli kindlustusandja seega õigesti keeldunud sõidukikindlustuse üldtingimustele viidates kindlustusvõtjale kindlustushüvitise väljamaksmisest täielikult ning hagi osaliseks rahuldamiseks puudus alus. Siinkohal polnud liiklusõnnetuse tekkimise peamiseks põhjuseks mitte sõidukiiruse ületamine, vaid sõidukijuhi tähelepanematus. Samas ei saa eitada, et juhul, kui sõiduki liikumiskiirus oleks olnud väiksem, oleks sõidukijuhil olnud suurem võimalus märgata rongi aegsasti. Järelikult oli kohtu poolt tuvastatud ka põhjuslik seos kindlustusjuhtumi ja sõidukijuhi tähelepanematus vahel.

Kindlustusandjad on kindlustustingimustes sätestanud, et neil on õigus hüvitist vähendada või keelduda hüvitamisest juhul, kui sõidukiga ületatakse kehtestatud piirkiirust. Näiteks Swedbanki sõidukikindlustuse tingimustes¹³⁹ on sätestatud, et neil on õigus vabaneda täitmisest, kui sõidukijuht on ületanud lubatavat kiiruse piirmäära üle 30 km/h ning see on mõjutanud kahju tekkimist. Kiiruse ületamise piirmäära (üle 30 km/h) sätestamine on teiste kindlustusandjatega võrreldes ainulaadne. Tallinna ringkonnakohtus on kohtuasjas nr 2-07-59971¹⁴⁰ leidnud käsitlemist küsimus, kas ja kuivõrd mõjutas kindlustusjuhtumit lubatud piirkiiruse ületamine.

Kindlustuslepingu pooled sõlmisid vabatahtliku sõidukikindlustuse, mille osaks olid kokkulepitud tingimused, kindlustusandja sõidukikindlustuse üldtingimused ja kindlustuse üldtingimused. Tallinnas toimus liiklusõnnetus, milles sai kahjustusi kindlustusvõtjale kuuluv sõiduk. Kindlustusandja teatas kindlustusvõtjale kahju hüvitamisest keeldumisest. Keeldumise põhjusena oli esile toodud sõidukijuhi poolt lubatud suurima sõidukiiruse oluline ületamine, millega kindlustusvõtja on rikkunud lepingut. Sõidukijuht kohustus järgima sõiduki juhtimisel liikluskorraldusvahenditega või õigusaktidega kehtestatud sõidukiiruse piirmäärasid. Maakohus asus seisukohale, et kindlustusandja tüüptingimus on kooskõlas VÕS § 452 lõikega 2 ning ei kahjusta kindlustusvõtjat ebamõistlikult. Sõidukiiruse piirmäär ja sellest kinnipidamise nõue ei saanud kindlustusvõtjat mingil moel üllatada.

¹³⁹ Swedbank P&C Insurance AS.- Kaskokindlustuse tingimused alates 01.10.2016.

¹⁴⁰ TlnRnK 10.02.2010, 2-07-59971.

Kohtu hinnangul võinuks kindlustushüvitise vähendamise üle argumenteerida eeldusel, et sõiduki kiirus jäi lubatavuse piiridesse või seda ületati vähesel määral ning see ei vastanud liiklusoludele. Sõidukijuht rikkunud liikluses osalemiseks ettenähtud nõudeid jõuliselt ja kaasliiklejatele ohtlikul määral. Kiiruse ületamise mõju juhtumi toimumisele oli ilmne. Aeglasemalt sõites ja sobivaid juhtimisvõtteid rakendades saanuks teelt väljasõidu või kokkupõrke riski märkimisväärselt vähendada või suure tõenäosusega selle ära hoida. Ringkonnakohus nõustus maakohtu otsuse eelpool kirjeldatud põhjendustega, lisades, et sõidukikindlustuse üldtingimused, mis kohustavad liikluseeskirjadest kinni pidama, ei kahjusta kindlustusvõtjat ebamõistlikult ning selle rakendamine on kooskõlas seadusega.

Autor nõustub kohtuotsuse põhjendustega. Piirkiirus on kehtestatud liiklusohutuse eesmärgil. Nagu põhjendustes mainiti, oleks väiksem liikumiskiirus vähendanud olulisel määral liiklusõnnetuse riski ning ka valede juhtimisvõtete kasutamisel oleks väiksem liikumiskiirus aidanud kaasa liiklusõnnetuse vältimisele.

Otsustamaks, kas kindlustusvõtja lepingust tulenevate kohustuste rikkumine oli kindlustusjuhtumi ainsaks ja otseseks põhjuseks, tuleb arvesse võtta rikkumise mõju ulatust ja põhjuslikku seost kahju tekkimisega. Autor ei nõustu kohtuotsustega, kus on öeldud, et kindlustusvõtja rikkumine oli osaline, kuigi asjaoludest tulenevalt on ilmne, et muid kindlustusjuhtumi esinemisele mõjuvaid kõrvalisi aspekte ei olnud. Juhtudel, mil ühtegi teist kõrvalist asjaolu ei ole tõendatud, on tegemist ainult kindlustusvõtja kohustuse rikkumise tõttu tekkinud kahjujuhtumiga.

3.3.3. Kindlustusvõtja kohustuse rikkumise osaline mõju kindlustusjuhtumi toimumisele

Kohtupraktikas esineb lahendeid, kus kohus on pidanud õiglaseks kindlustusvõtjapoolsete kohustuste rikkumisel hüvitist vähendada teatud ulatuses tulenevalt kindlustusvõtja rikkumise osalisest mõjust kindlustusjuhtumile. Samuti ei ole üheski lahendis hüvitise vähendamisel kasutatud mingit selget valemit, vaid hüvitise vähendamise määr põhineb kohtu subjektiivsel hinnangul.¹⁴¹

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi kohtuasjas nr 3-2-1-17-08¹⁴² oli arutluse all olukord, kus oli küsimuseks, kas ja kui palju mõjutas sõidukiiruse ületamine liiklusõnnetuse tekkimise tõenäosust. Asjaolude kohaselt olid pooled sõlminud vabatahtliku sõidukikindlustuse lepingu. Kindlustusvõtja sattus sõidukiga liiklusõnnetusse, kus veoauto koos haagisega sõitis teelt

¹⁴¹ Kindlustushüvitise vähendamist on täpsemalt käsitletud alapunktis 2.2.

¹⁴² RKTk 09.04.2008, 3-2-1-17-08.

välja ja paiskus ümber, mistõttu said nii veoauto kui ka haagis ulatuslikke kahjustusi. Kindlustusandja keeldus kahju hüvitamisest leides, et kahju ei tule hüvitada sõidukikindlustuse üldtingimuste alusel. Üldtingimuste järgi on kostja vabastatud kindlustushüvitise maksmise kohustusest, kuna ebamõistlik kiiruseületamine nimetatud situatsioonis on otseselt seostatav toimunud liiklusõnnetuse saabumisega. Riigikohus leidis antud asjaoludel, et kuna VÕS § 427 lg 1 järgi on kindlustusvõtja kahjuks VÕS § 452 lg 2 p-s 2 sätestatud kõrvalekalduv kokkulepe tühine, siis ei kohaldata ka kindlustuslepingu üldtingimusi osas, milles see võimaldab kostjal jätta kindlustushüvitise maksmata täies ulatuses, kui kindlustusvõtja on rikkunud oma kohustust mitte suurendada kindlustusriski võimalikkust. Juhindudes eelnevas Riigikohtu lahendis öeldust, tegi ringkonnakohus lõpliku lahendi järgnevatel asjaoludel. Ringkonnakohus lähtus eksperdi ütlustest, mille järgi vaidlusalune kiiruseületamine iseenesest liiklusõnnetust kaasa ei toonud. Kolleegium leidis, et liiklusõnnetuse esmaseks ja peamiseks põhjuseks olid juhi ebaõiged sõiduvõtted ja tema tähelepanematus, mis seisnes juhtimise ajal kõrvaliste asjadega tegelemises. Eelnevate asjaolude tõttu tekkis kriitiline olukord (veoauto vajus ühe külje ratastega pehmele teepervele), mille tõttu juht ei suutnud tekkinud olukorda liiklusõnnetust põhjustamata lahendada. Eksperdi ütluste kohaselt oleks ka piirkiirusest väiksema kiirusega liigeldes võinud sõiduk välja kalduda, kui juht ei jälgi õiget sõidutrajektoori ning tegeleb kõrvaliste asjadega, samuti oleks piirkiirusest oluliselt suurema kiirusega liikudes ning õiget trajektoori järgides saanud kurvi edukalt läbida. Kohus, arvestades asjaolu, et liiklusõnnetuse peamiseks põhjuseks oli juhi tähelepanematus ja ebaõiged juhtimisvõtted ning lubatust suurem kiirus mõjutas vaid teatud määral juhi võimalusi kriitilise olukorraga toime tulla, pidas õiglaseks lugeda kindlustusriski võimalikkuse suurenemiseks 10%, mille võrra saab kindlustusandja välja makstavat kindlustushüvitist vähendada.

Autor leiab, et Riigikohtu seisukohad on õiged. Kohtulahendi asjaoludest tuleneb, et liiklusõnnetuse peamiseks põhjuseks oli mitte lubatud sõidukiiruse ületamine (liikluseeskirja järgimine oli sõidukijuhi kohustus ka kindlustuslepingu tingimuste kohaselt), vaid sõidukijuhi tähelepanematus. Juhi tähelepanematus seisnes tema poolt tee mitte jälgimises ning kõrvalises tegevuses katuseluugi avamisel. Tavapärasel mõistes ei saa katuseluugi (või ka akende avamist) pidada oluliseks riski suurendamiseks sõidu ajal, sest katuseluugi avamine on sõidu ajal tavapärane ning samuti pole näiteks liikluseeskirjades selline tegevus eraldi keelatud. Kindlustusvõtjale võib sellises olukorras olla kindlustusandjapoolne hüvitamiskohustusest vabanemine üllatuslik. Kohus leidis autori hinnangul õigesti, et kuni 10% hüvitise

vähendamine on kindlustusvõtja seisukohalt õiglane. Oluline on märkida, et tegemist oli esimese kohtuotsusega, kus on sisuliselt hinnatud rikkumise mõju ulatust kindlustusjuhtumile.

Kindlustusvõtjalt ei saa kindlustusandja nõuda suuremat hoolsust, kui seda peaks järgima isik, kellel kindlustus puudub. Siiski ei ole kindlustusvõtjal õigust kindlustushüvitisele, kui tema käitumine on kohustusi rikkuv ning põhjuslikus seoses kindlustusjuhtumiga. Kindlustuslepinguga oli järgnevas kaasuses kindlustusvõtjale pandud kohustus tagada signalisatsioonisüsteemi töökorras olek, kuid hiljem leiti, et kindlustusvõtja oli osaliselt oma kohustusi siiski rikkunud.

Ringkonnakohtu tsiviilkolleegiumi kohtuasjas nr 2-04-277¹⁴³ kirjeldatud asjaolude kohaselt oli poolte vahel sõlmitud kindlustusleping hoone suhtes, mis kindlustati põlemise, tahma, välgu, plahvatuse, murdvarguse, röövimise, vandalismi, torustiku lekke, tormikahjude ja lisakahjude vastu. Kindlustuskaitse kehtivuse ajal toimus kindlustatud objektil tulekahju. Kindlustusandja otsustas kahjuhüvitise nõude esitamise järgselt hüvitada 50% tekkinud kahjust. Kahju osalist hüvitamist põhjendas kindlustusandja sellega, et objektil puudus kahju tekke hetkel nii töökorras valvekeskusesse ühendatud valvestatud tuletõrje- ja murdvarguse häiresüsteem kui ka realselt toimiv tulekahju avastamise ning sellest teatamise süsteem (valvuri kaudu). Ringkonnakohus leidis punktis 26, et eelpool nimetatud tingimus vastab antud juhul VÕS § 452 lg 2 p 2 nõuetele, sest nõuetekohase häiresüsteemi olemasolu või selle puudumine omab mõju kindlustusandja täitmise kohustusele, s.o. selle suurusele. Edasi põhjendas ringkonnakohus, et tulekahju kiirema avastamise ja sellest kohese teavitamise korral, mis sõltus kohtu hinnangul valvesüsteemi korrasolekust, oleks olnud kahju vaieldamatult väiksem (kahju oleks avastatud umbes 45 minutit varem). Sellest tulenevalt oli kindlustusandja keeldumine 50% ulatuses kahju hüvitamisest põhjendatud.

Antud kaasuse juures oli kindlustusvõtja kohtustuseks tagada, et tulekahju avastataks võimalikult varakult. Kindlustusvõtja oli omalt poolt teinud mõistlikus ulatuses kõik võimaliku, see tähendab paigaldanud valvesignalisatsiooni. Kindlustusvõtja kohustuse rikkumisena heideti ette, et signalisatsioonisüsteem polnud ühendatud turvafirma valvekeskusesse. Samas tekib küsimus, kui palju on kindlustusvõtja võimuses mõjutada signaali jõudmist turvafirmasse. Regulaarsete hooldustega, mille käigus tehakse ka signaaliedastuse kontroll, on võimalik süsteemi töökorras hoida, kuid see on mõistlikult võttes ka kõik, mis kindlustusvõtja selle heaks teha saab. Autori hinnangul võib pidada kohtu

¹⁴³ TlnRnK 27.01.2006, 2-04-277.

kinnitatud hüvitise protsenti õigustatuks, kuid kindlustusvõtja seisukohast pakub autor oma subjektiivsel hinnangul hüvitiseks 75% tekkinud kahjudest.

Kokkuvõtlikult, kui on tuvastatud, et kindlustusvõtjapoolne käitumine omas mõju kindlustusjuhtumile, kuid see polnud kindlustusjuhtumi ainsaks põhjuseks, on õige kohtute seisukoht kindlustushüvitise vähendamiseks. Samas ei ole kohtud selgelt välja toonud, mille alusel hüvitise vähendamise (ehk rikkumise mõju) protsent määratakse. Seni tundub, et see toimub enamikul juhtudel sisetunde baasilt.¹⁴⁴

3.3.4. Tõendamiskoormis

Tõendamiskoormis on sätestatud tsiviilkohtumenetluse seadustiku¹⁴⁵ (edaspidi: TsMS) § 230 lg 1. Paragrahvis on sätestatud, et kumbki pool peab hagemenetluses tõendama neid asjaolusid, millele tuginevad tema nõuded ja vastuväited, kui seadusest ei tulene teisiti. Seega kindlustusvaidluses peab kindlustusvõtja, kelle huvides on saada kahjuhüvitis, tõendama kindlustusjuhtumi toimumist ning selle tagajärjel tekkinud kahju. Kindlustusandja peaks vastupidiselt tõendama, et kindlustusjuhtumit ei ole toimunud ning kindlustusvõtjal puudub õigus saada kindlustushüvitist. Selline tõendamiskoormis on poolte huve arvestades õiglane. Antud seisukohta toetab ka Riigikohus, kes on leidnud, et kindlustusvõtja kohustus on tõendada kindlustushüvitise saamiseks kindlustusjuhtumi saabumist ning kahju tekkimist ja kindlustusandja peab tõendama, et kindlustusvõtja on rikkunud temal lasuvaid kohustusi ning kindlustusandjal on õigus hüvitise väljamaksmisest keelduda.¹⁴⁶

Teatud juhtudel võib olla põhjendatud ka tõendamiskoormise ümberpööramine kindlustusvõtjalt kindlustusandjale. Sellisele seisukohale asus Riigikohus tsiviilasjas nr 3-2-1-171-13¹⁴⁷. Nimetatud otsuse punktis 13 märgiti, et kindlustusandja võib nõuda kindlustusvõtjalt tõendite esitamist üksnes niivõrd, kuivõrd selliste tõendite esitamist võib kindlustusvõtjalt mõistlikult oodata. Mõistlikult saab oodata tõendite esitamist siis, kui kindlustusvõtjal on tõendeid, mida esitada. Juhul kui näiteks sõiduk on varastatud, siis ei jää sõidukist järele jäänuseid, nagu näiteks tulekahju korral jääks alles auto vrakk. Samuti on Riigikohus tsiviilasjas nr 3-2-1-152-14¹⁴⁸ punktis 15 asunud seisukohale, et kindlustusandja ei tohi kindlustusvõtja kõrval kindlustusjuhtumi asjaolude väljaselgitamisel passiivseks jääda.

¹⁴⁴ Kindlustushüvitise vähendamist on täpsemalt käsitletud alapunktis 2.2.

¹⁴⁵ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. - RT I, 04.07.2017, 31.

¹⁴⁶ RKTk 05.04.2006, 3-2-1-17-06.

¹⁴⁷ RKTk 14.03.2014, 3-2-1-171-13.

¹⁴⁸ RKTk 19.03.2015, 3-2-1-152-14.

Vastasel juhul võib olla hea usu põhimõttega vastuolus kindlustusandja tuginemine sellele, et kindlustusvõtja ei ole tõendanud kindlustusjuhtumi toimumist. Poolte tõendamiskoormise kohta on Riigikohus tsiviilasjades nr 3-2-1-17-08¹⁴⁹ (punktis 12) ja nr 3-2-1-112-14¹⁵⁰ (punktis 11) selgitanud, et kindlustusandja kohustuseks on tõendada, kas ja kuidas mõjutas kindlustuslepingu rikkumine õnnetusjuhtumi toimumist. Autor märgib siinkohal juurde, et sellest tuleneb kindlustusandja kohustus näidata ära põhjuslik seos kindlustusvõtja kohustuse rikkumise ja kindlustusjuhtumi toimumise vahel.

Kindlustusandjad aga tegutsevad vastupidiselt eelpool kirjutatule. Kindlustusandjad on kindlustustingimustes jätnud omale võimaluse otsustada hüvitise välja maksmise või vähendamise üle vaatamata TsMS-is sätestatud tõendamiskoormisele. Näiteks Ergo kindlustuslepingute üldtingimuste¹⁵¹ punktis 21.2 on kirjas, et kindlustuslepingu täitmisest vabanemise ulatuse otsustab kindlustusandja. Järelikult on kindlustusandja sätestanud vaatamata TsMS-is reguleeritud tõendamiskoormisele, et tal on ühepoolset õigust otsustada kahjuhüvitise väljamakse suurus või üldse sellest keeldumine. Sellise sätte näol võib olla tegemist tühise tüüptingimusega, kuna niivõrd laia sõnastusega jätab kindlustusandja endale õiguse tõlgendada lepingutingimusi. Antud juhul võib säte olla VÕS § 42 lg 1 koos lg 3 p 18 alusel mitte siduv.¹⁵²

Üheks huvitavaks näiteks, kus isik oli alkoholijoobes, rikkudes sellega kindlustuslepingus võetud kindlustusrisi vähendamise kohustust, kuid kohus mõistis siiski välja osalise kahjuhüvitise, oli Riigikohtu kohtuotsus 3-2-1-112-14.¹⁵³ Asjaolude kohaselt sõlmisid pooled õnnetusjuhtumi kindlustuse lepingu. Poliisi kehtivuse ajal toimus kindlustusjuhtum – kindlustusvõtja kukkus hotelli rõdult alla ja sai tervisekahjustuse. Kindlustusandja keeldus kindlustushüvitise taotlust rahuldamast, viidates asjaolule, et kindlustusvõtja oli kindlustusjuhtumi toimumisel üli-raskes alkoholijoobes ning sellisesse seisundisse viis kindlustusvõtja ennast ise. Kindlustustingimuste järgi vabaneb kindlustusandja osaliselt või täielikult kindlustuslepingu täitmise kohustusest, kui kindlustusjuhtum on põhjuslikus seoses kindlustatu poolt alkoholsete, narkootiliste, toksiliste, psühhotroopsete või muude joovastavate ainete tarbimisega. Riigikohtu kolleegiumi hinnangul ei olnud vastavad sätted vastuolus VÕS § 452 lg 2 p 2-ga. Praeguses asjas kohaldatud kindlustustingimused ei välista kindlustushüvitise väljamaksmist, ilma et arvestataks, milline on rikkumise mõju

¹⁴⁹ RKTk 09.04.2008, 3-2-1-17-08.

¹⁵⁰ RKTk 26.11.2014, 3-2-1-112-14.

¹⁵¹ Ergo Insurance SE.- Kindlustuslepingute üldtingimused KT.0919.13.

¹⁵² Luik, Haavasalu. Op. cit, lk 169.

¹⁵³ RKTk 26.11.2014, 3-2-1-112-14.

kindlustusjuhtumi toimumisele. Kõnealused tingimused sätestavad rikkumise mõju suurust silmas pidades kindlustusandjale võimaluse jätta kindlustushüvitis maksmata kas osaliselt või täielikult. Poolte tõendamiskoormuse kohta on kolleegium selgitanud, et kindlustusandja kohustuseks on tõendada, kas ja kuivõrd mõjutas kindlustuslepingu rikkumine õnnetusjuhtumi toimumist. Kolleegium leidis, et olukorras, kus õnnetusjuhtumi asjaolud ei olnud teada, ei saanud eelnevad kohtuastmed pidada õnnetusjuhtumi ainukeseks põhjuseks kindlustusvõtja alkoholihoovet, sest asjaolude ebaselgusest tingituna ei ole samamoodi välistatud, et õnnetusjuhtumit mõjutas mõni muu kõrvaline asjaolu (nt libe või katkine rõdu), mistõttu oleks võinud õnnetusjuhtum toimuda ka juhul, kui kindlustusvõtja oleks olnud kaine. Kindlustusvõtja seisundi saab lugeda kindlustusjuhtumi ainukeseks põhjuseks vaid siis, kui kohtute tuvastatud asjaolude kohaselt ei ole kindlustusjuhtumi saabumist mõjutanud mõni muu kõrvaline asjaolu. Arvestada tuleb seda, et enda tahtlik viimine alkoholihoobesse suurendab üldjuhul igat liiki õnnetusjuhtumi saabumise riski. Kindlustushüvitist võib vähendada, arvestades seda, kas ja mil määral hageja alkoholihoove aitas kaasa õnnetusjuhtumi saabumisele. Ringkonnakohus otsustas Riigikohtu suuniseid arvestades, et tõendatud ei ole ei õnnetuse tekkemehhanism ega järelikult ka seda, et õnnetuse koha olustik oli õnnetusjuhtumi toimumise võimalikkuse mõttes turvaline. Samas on kindlustusvõtja rikkunud jämedalt kindlustuslepingut, sest enda tahtlik üliraskesse alkoholihoobesse viimine suurendab oluliselt kindlustusriski, s.o. õnnetusjuhtumi võimalikkust ka olustikus, mis ei kujuta endast riski tavaseisundis olevale kainele isikule. Lähtudes eelpool toodud asjaoludest, otsustas ringkonnakohus, et kindlustusandja on kohustatud maksma kindlustushüvitise 50% ulatuses maksimaalsest kindlustussummast.

Autor nõustub Riigikohtu käsitlemisega kindlustusvõtja kohustuste rikkumise ja selle mõju kohta kindlustusjuhtumi toimumisele. Antud kaasuses oli tõendatud, et kindlustusvõtja oli rikkunud oma kohustusi, kuid see, kas rikkumine oli 100% õnnetusjuhtumi põhjuseks, polnud tõendatud. Võimalikud oleksid ka teistsugused variandid – mitte igakordselt ei vii alkoholihoove õnnetusjuhtumini ning ka kainete isikutega võib juhtuda kindlustusjuhtumeid. Seega oli õige Riigikohtu seisukoht, et alkoholihoove suurendab kindlustusriski, kuid ei pruugi olla kindlustusjuhtumi ainsaks põhjuseks ning oluline on igakordselt kontrollida ka teisi asjaolusid. Seega oli õige vähendada hüvitist poole võrra, kuid mitte vabastada kindlustusandjat täielikult hüvitamiskohustusest. Kui kindlustusandja oleks suutnud ära tõendada, et kainele isikule ei kujutanud konkreetne rõdu ohtu ja oli turvaline, siis oleks kindlustusandja vabanenud täielikult hüvitamiskohustusest. Kui see oleks leidnud kohtu poolt kinnitust, siis oleks kindlustusvõtja pidanud hüvitise saamiseks tõendama, et

kindlustusjuhtumi põhjustas muu asjaolu, mis tähendaks, et alkoholihoove ei oleks olnud juhtumi otsene ja ainukene põhjus. Sellise kohtulahendiga üldsusele edastatav sõnum võib olla siiski eksitav. Lahendist võib jääda mulje, et õnnetusjuhtumi kindlustus katab kahjud osaliselt ka siis, kui kindlustusvõtja on alkoholihooves ning võtab seejuures põhjendamatuid riske.

Riigikohtu kohtuasjas nr 3-2-1-17-06¹⁵⁴ oli arutluse all küsimus, kas valvestatud signalisatsioon, mille signaal ei jõua turvafirma valvekeskusesse, on kindlustusvõtjapoolne rikkumine või mitte. Samas oli kindlustusvõtja poolt tõendatud, et ta oli teinud hoone valvamiseks enda poolt kõik mõistlikult nõutava ning kindlustusjuhtumi hetkel oli hoone valve all.

Antud kohtuotsuses kirjeldatud asjaolude järgi olid pooled sõlminud kindlustuslepingu ehitusmaterjalide murdvarguse ja röövimise riski vastu. Varguse järgselt pöördus kindlustusvõtja kahju hüvitamiseks kindlustusandja poole, millest viimane keeldus. Kahju hüvitamisest keeldumise põhjusena tõi kindlustusandja välja kindlustuslepingu tingimuse ja asjaolu, et kindlustatud objektil polnud häiresüsteem töökorras ja sisse lülitatud, kuna turvafirma valvekeskusesse ei jõudnud varguse toimepanemise hetkel valvesignaali. Esimese astme kohtuotsuse kohaselt oli tunnistajate ütlustega tõendatud, et ladu pandi signalisatsiooni alla. Samuti oli tõendatud, et laos oli kahju tekkimise hetkel töökorras ja valvekeskusesse ühendatud murdvarguse häiresüsteem. Sellega oli kindlustusvõtja täitnud kõik kindlustuslepinguga võetud kohustused. Riigikohus leidis oma lahendis, et käesoleval juhul peaks kindlustusvõtja väidetav kindlustuslepingu rikkumine olema mõjunud kindlustusjuhtumi toimumisele ja/või kindlustusandja täitmise kohustusele. Kuna kindlustusvõtja oli teinud kõik endast oleneva objekti valvamiseks, siis puudus kindlustusandjal õigus vabaneda täitmiskohustusest. Samuti tulenes Riigikohtu otsusest, et on ebaproportsionaalne panna ainult kindlustusvõtjale kohustus tõendamaks, et häiresüsteem oli töökorras, kuigi tegelikkuses tugines väitele häiresüsteemi olekust hoopis kindlustusandja, kes oleks pidanud tõendama, et see polnud töökorras.

Autor nõustub kohtu põhjendustega. Kindlustusvõtja oli teinud kõik mõistlikult võimaliku (st lukustanud ukse ja pannud hoone signalisatsiooni alla), seega oli õige kohtu seisukoht, et kindlustusandja peaks vastupidist asjaolu ise tõendama. Seega polnud kindlustusandjal õigus lepingu täitmiskohustusest vabaneda. Kindlustusvõtja kohustused olid formuleeritud viisil, et talle on võimalik ette heita objektiivset olukorda, mis ei sõltu kindlustusvõtjast tulenevatest

¹⁵⁴ RKTk 05.04.2006, 3-2-1-17-06.

asjaoludest ning kindlustusandja võib vabaneda täitmise kohustusest olenemata sellest, milline on kindlustusrisi suurenemise mõju kindlustusjuhtumile. Põhjuslikku seost kindlustusjuhtumi ja kindlustusvõtja rikkumise juures tuleb igakordselt kontrollida ning anda sellekohane hinnang.

Tõendamiskoormuse jagamise juures on üldjuhul kindlustusandja kohustus tõendada, et kindlustusvõtja kohustuse rikkumine omas mõju kindlustusjuhtumile. Tõendamiskoormuse jagamine ainult kindlustusandja õlule ei pruugi olla põhjendatud. Tõendamiskoormis võib asjaoludest tulenevalt minna üle ka kindlustusvõtjale. Seda näiteks juhul, kui kindlustusandja on suutnud tõendada, et kindlustusjuhtumi ainsaks põhjuseks oli kindlustusvõtja kohustuse rikkumine. Tõendamiskoormis läheb üle kindlustusvõtjale ning ta peab sel juhul ära näitama, et temapoolne kohustuse rikkumine ei olnud kindlustusjuhtumi peamine põhjus vaid, et kindlustusjuhtumi põhjuseks oli muu väline asjaolu.

3.4. Kindlustusvõtja varjatud kohustused kindlustuse üldtingimustes

Üheks kõige huvitavamaks kohtupraktika osaks on kindlustusvõtja varjatud hoolsuskohustusi käsitlevad otsused. Välistuste taha varjatud kindlustusvõtja tegelike kohustuste tuvastamine on keeruline. Selliste varjatud kohustustuste tuvastamine on keeruline. Üheks võimaluseks on kindlustusjuhtumi välistuste teisendamine kindlustusvõtja kohustuseks. Varjatud kohustustega on tegemist seetõttu, et neid kohustusi ei ole sõnaselgelt sätestatud ja kindlustusvõtja ei ole nendest teadlik.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsuses nr 3-2-1-136-14¹⁵⁵ kirjeldatud asjaolude kohaselt olid pooled sõlminud kindlustuslepingu, mille esemeks oli laadur-ekskavaator, mis varastati tasulisest valvega parklast. Kindlustusandja teavitas kindlustusvõtjat, et keeldub kindlustushüvitise väljamaksmisest, sest kindlustusjuhtumi toimumine ei ole tõendatud. Kindlustuslepingu üldtingimuste järgi loetakse kindlustusjuhtumiks vara vargust hoonest või valvatavalt territooriumilt. Riigikohus asus seisukohale, et kuigi seadus ei keela kindlustusandjal tüüptingimustes näha ette piiranguid, millistel juhtudel või milliseid kulusid ta ei hüvita, tuleb kindlustusvõtja (hoolsus) kohustuste rikkumise korral täiendavalt arvestada VÕS §-des 445 ja 452 sätestatuga. See kehtib ka juhul, kui kindlustusandja vastutuse piirangud on kindlustustingimustes ette nähtud varjatult, nt juhtumitena, mis juhtudel kindlustusandja kindlustuskaitset ei anna. Seega oli antud asjas oluline teha selgeks, kas ja kuivõrd mõjutab kindlustuslepingu rikkumine kindlustusvõtja poolt kindlustusjuhtumi toimumist.

¹⁵⁵ RKTk 23.12.2014, 3-2-1-136-14.

Kindlustushüvitist saab vähendada vaid ulatuses, mille võrra mõjutas kindlustusvõtja hoolsuskohustuse rikkumine kindlustusjuhtumi toimumist. Kindlustuslepingu üldtingimuse järgi loeti varguseks vara vargust hoonest või valvatavalt territooriumilt. Riigikohus märkis otsuse punktis 14, et nimetatud tüüptingimus ei ole kindlustusjuhtumit välistav tingimus, vaid hoopis kindlustusvõtja hoolsuskohustust reguleeriv säte, mida kindlustusvõtja on rikkunud. Kindlustusvõtja kohustuste rikkumise korral tuleb kohtul hinnata hüvitise maksmise kohustust VÕS § 452 lg 2 p 2 alusel. Sama sättega tuleb kindlustusandjal arvestada, kui näiteks kindlustusandja vastutuse piirangud on kindlustustingimustes ette nähtud varjatult, nt juhtumitena, millal kindlustusandja kindlustuskaitset ei anna. Antud kindlustustingimusega oli tegemist kindlustusvõtja hoolsuskohustust reguleeriva sättega, mida ta pidi täitma kindlustusandja suhtes eesmärgiga vähendada kindlustusrisiki või vältida selle suurenemist.

Autor leiab, et kindlustusvõtjale oli lepinguga määratud kohustus parkida ekskavaator igal õhtul valvega parklasse, eesmärgiga vähendada kindlustusrisiki (vargust) või vältida selle suurenemist. Kõnealune tüüptingimus oli sätestatud kui kindlustusjuhtumit välistav tüüptingimus, kuid selle mõte oli tegelikult reguleerida üksnes kindlustusvõtja hoolsuskohustust kindlustusrisiki vähendamise või selle suurenemise vältimise eesmärgil. Oluline on ka uurida kindlustusvõtja kohustuse rikkumise ja kindlustusjuhtumi vahelist põhjuslikku seost. Kuna kohtuotsuse järgi varastati valvega parklast sõiduk, siis antud kohustuse rikkumine ei mõjutanud kindlustusjuhtumi toimumist. Teisiti formuleerides, antud kaasuses polnud määrav, kas sõiduk oli pargitud näiteks tänavale või valvega parklasse, sest lõpptulemusena oli see sõiduk ikka ära varastatud. Seega kindlustusvõtja rikkumisel puuduks põhjuslik seos kindlustusjuhtumiga. Samuti nõudis kindlustusandja hüvitise maksmiseks, et kindlustusvõtja tõendaks, et ta ei ole rikkunud oma kohustust (negatiivne tõendamiskoormus). Õige oleks olnud, et kindlustusandja ise tõendab, et kindlustusvõtja on oma kohustusi rikkunud ning kui palju mõjutas kindlustuslepingu rikkumine kindlustusjuhtumi toimumist.

Riigikohus on tsiviilasjas nr 3-2-1-178-12¹⁵⁶ analüüsinud kindlustusvõtjale üldtingimustega pandud varjatud (hoolsus-) kohustusi, kus kindlustusandjale sobivalt ning hoolikalt käituv kindlustusvõtja oleks vigastuse korral pidanud kulude vähendamise eesmärgil sõitma reisilt tagasi Eestisse ning laskma siin end opereerida.

Kindlustusvõtja oli sõlminud reisikindlustuslepingu. Kindlustusvõtjaga toimus Šveitsis suusatades õnnetusjuhtum, kus ta kukkus ja vigastas vasakut põlve. Kindlustusandja keeldus tasumast ravi eest välismaal, seega kindlustusvõtja tasus ise ravikulud ning nõudis need kohtu

¹⁵⁶ RKTk 06.02.2013, 3-2-1-178-12.

kaudu regressi korras kindlustusandjalt sisse. Kindlustusandja ei hüvitanud ravikuluid põhjendusel, et kindlustusvõtjale tehtud operatsioon polnud vältimatu arstiabi.

Riigikohus leidis kohtuotsuse punktis 16, et kui kindlustusandja on ette näinud piirangud, millistel juhtudel või milliseid kulusid ta ei hüvita, siis tuleb täiendavalt arvestada § 445 ja § 452 sätestatuga juhul, kui piirangud on seotud kindlustusvõtja hoolsus kohustustega. Nimetatu kehtib ka juhul, kui kindlustusandja vastutuse piirangud on kindlustustingimustes ette nähtud varjatult, nt juhtumitena, mil kindlustusandja kindlustuskaitset ei anna.

Kolleegium jäi seisukohale, et kindlustustingimustest ei tulenenud üheselt, et seadusest tulenevalt kindlustusjuhtumi toimumisel hüvitamisele kuuluvad ravikulud lepingu järgi hüvitamisele ei kuulu. Seadus eeldab VÕS § 476 lg 1 ja § 130 alusel, et kõik kindlustusjuhtumist tulenevad kulud on kindlustusega kaetud. Seega ei pruukinud tavalisele mõistlikule isikule olla arusaadav, et kindlustusjuhtumina käsitava õnnetuse tagajärjel välismaal kantud ravikulude hüvitamine oleks igal juhul piiratud vaid kulustega vältimatule arstiabile. Sisuliselt heitis kindlustusandja kindlustusvõtjale kohustuse rikkumisena ette, et kahjude vähendamise eesmärgil oleks kindlustusvõtja pidanud vigastatuna lendama tagasi Eestisse ja laskma opereerida end Eestis, kuna sarnane operatsioon oli oluliselt odavam. Kindlustusvõtja lasi end opereerida Šveitsis, kuna arst soovitas seda tungivalt teha ning mitte võtta ette lennureisi, mis võis vigastust suurendada.

Kindlustusjuhtumi järgselt oli kindlustusvõtja võtnud ühendust kindlustusandjaga, kes soovitas tal teha operatsioon Eestis. Sellega oleks kindlustusandja saanud vabaneda hüvitamiskohustusest, kuna kindlustustingimuste kohaselt ei kuulu hüvitamisele Eestis tekkinud kulud. Kindlustusvõtja varjatud hoolsuskohustuseks oli ravikulude vähendamise kohustus, mis polnud VÕS § 452 lg 2 p 2 alusel põhjuslikus seoses kindlustusjuhtumiga. Kohustuse rikkumisena heideti ette, et sama operatsiooni oleks saanud Eestis teha odavamalt kui välismaal. Kuna kindlustusvõtja lasi teha välismaal kallima operatsiooni, siis sellega oli ta oma kohustusi rikkunud. Keskmise isik ei oska arvestada, et reisikindlustusest tuleneks tal kohustus naasta tagasi Eestisse ja lasta end opereerida siin juhtudel, kui tervislik seisund seda vähegi lubaks. Kindlustustingimustes määratletud vältimatu arstiabi tähendaks mõistlikult võttes sisuliselt kiirabi teenust.

Kindlustusvõtja varjatud (hoolsus) kohustuste temaatikat on Riigikohus käsitlenud ka tsiviilasjas nr 3-2-1-152-14.¹⁵⁷

¹⁵⁷ RKTk 19.03.2015, 3-2-1-152-14.

Kindlustusvõtja oli sõlminud veosekindlustuse lepingu purjejahi tekivormi suhtes. Veo käigus sai kindlustusvõtjale kuuluv purjejahi teki vorm kahjustada. Veo käigus lõi veoauto parempöörde tegemise ajal kurvi ning kärust käis jõnks läbi. Seejärel oli autojuht näinud, et oli sõitnud parempoolsete ratastega üle tee ääres rohu sees olnud kivi. Kindlustusandja keeldus kahju hüvitamisest, sest kindlustusjuhtumit ei olnud saanud veosekindlustustingimuste punktide 1 ja 2.4 mõttes, sest kahjustamine oli otseselt või kaudselt seotud kindlustusobjekti sobimatu või puuduliku pakendi, pakkimise vedamiseks ettevalmistamise või laadimisega. Riigikohus asus kohtuotsuse punktis 14 seisukohale, et tegemist võib olla kindlustusvõtja kohustusega. Juhul, kui kindlustusjuhtumi põhjustas kindlustusvõtjapoolne kohustuse rikkumine, näiteks veose puudulik vedamiseks ettevalmistamine või laadimine, siis tuleb eraldi hinnata ka vastava kohustuse rikkumise mõju kindlustushüvitisele. Kindlustusandja vastutuse piirangud võivad olla kindlustustingimustes ette nähtud varjatult, näiteks juhtumitena, millal kindlustusandja kindlustuskaitset ei anna.

Autor nõustub Riigikohtu seisukohaga. Käsitatud tingimustest tulenes kindlustusvõtja kohustus pakkida veos korralikult. Selline kindlustusjuhtumi välistamine ja varjatud hooldus kohustus on keskmise isiku jaoks arusaamatu. Kohtuotsuse asjaoludest ei tulene otseselt, kas purjejahi tekivorm kahjustus ebakvaliteetsest kinnitamisest järelkärule (teostab vedaja) või tekivormi pakkimisest, nt pehmeduste panek ja oluliste sõlmpunktide fikseerimine (teostab kaubasaatja). Kuna vedamiseks ettevalmistamine oli kindlustusvõtja varjatud kohustus, tuleb igakordselt hinnata ka vastava kohustuse rikkumise mõju kindlustusjuhtumile.

Kindlustusandjad ei ole huvitatud kahju hüvitiste maksimisest, seepärast on ka kindlustusjuhtumite välistuste kataloogid üsna põhjalikud ja pikad. Tihti juhtub nii, et neisse üritatakse ära peita kindlustusvõtjatele peale pandud kohustusi, millest kindlustusvõtjad ise ei pruugi aru saada. Kindlustusvõtja ei pruugi ise taibata, et välistuste all on tema kohustused. Siinkohal ongi oluline, et iga välistust tuleks lugeda kui kindlustusvõtja kohustust ning seejärel otsustada, kas seda on rikutud ning kas vastav rikkumine oli põhjuslikus seoses kindlustusjuhtumiga või kindlustusandja täitmiskohustusega.

Kokkuvõte

Suuremat osa Eestis kehtivast kindlustusõigusest reguleerib võlaõigusseadus, mis jõustus 2002. aastal. Magistritööd puudutavad VÕS-i sätted on sellest ajast püsinud muutumatuna. Ühiskonna pideva edasiliikumisega kaasas käimiseks tasuks kaaluda VÕS-i uuendamist ja täiendamist. VÕS-i võiks PEICL ja uue VVG alusel võtta suuna tarbijast kindlustusvõtja kui nõrgema poole kaitsele.

Käesolevas töös uuris autor kindlustusriski võimalikkuse suurenemise ja kindlustusvõtja hoolsuskohustuse rikkumise mõju kindlustusandja täitmiskohustusele kahjukindlustuses. Töö eesmärk oli hinnata, kas Eesti VÕS-is sisalduv regulatsioon on kindlustuslepingu poolte suhtes õiglane ja tasakaalustatud ning kas arvestatakse piisavalt kindlustusvõtjate kui nõrgema poole huvidega. Autor on seisukohal, et kuigi PEICL-i näol on tegemist Euroopa Liidu liikmesriikide kindlustusandjatele mõeldud nn mudelõigusega, on ka VÕS siiski kindlustusvõtjaid piisavalt kaitsev, nõudes näiteks põhjusliku seose olemasolu kindlustusvõtja kohustuste rikkumise või riski suurendamise ja kindlustusjuhtumi toimumise vahel.

Kindlustusriskina mõistetakse abstraktset ohtu, võimalikkust või ebakindlust, et teatud negatiivne sündmus võib esineda. Kindlustusjuhtum on konkreetne sündmus, mis toimub kindlustusriski realiseerumisel ning mille esinemise korral tekib kindlustusandjal hüvitamiskohustus. Kindlustusriskide täpne määramine on mõlema poole huvides. See tagab, et kindlustusvõtjale on selge, milliste kindlustusriskide realiseerumisel on tal õigus kindlustushüvitisele ja kindlustusandja saab riskidele vastavalt määrata ka kindlustusmakse suuruse.

Kindlustusrisk võib lepingu kehtivusaja jooksul väheneda või suurenda. Selliste olukordade reguleerimiseks tuleb seaduses määratleda poolte kohustused ning nendest vabanemise tingimused. Näiteks PEICL ei sisalda kohustuslikke reegleid tegutsemiseks kindlustusriski suurenemise olukorras, jättes lepingupooltele valiku võimaluse, kas ja kuidas riski suurenemist reguleerida. Kui lepingupooled otsustavad kindlustuslepingus sätestada poolte õigused ja kohustused riski suurenemise puhuks, ei tohi selline regulatsioon olla tarbijat kahjustav. VÕS-is on reeglid riski suurenemise olukorraks olemas, mis on reguleeritud § 445 ja § 452 lg 2.

Töös analüüsitud kindlustusandjate tingimused reguleerivad kindlustusriski suurenemise olukorda, sätestades samuti, mida loetakse kindlustusriski taseme suurenemiseks. Üldjuhul loetakse, et kindlustusriski suurenemiseks on iga muutus, mis mõjutab kindlustusriski taset. Kindlustuslepingu sõlmimisel tuleks ära märkida riski taset mõjutavad olulised asjaolud, mis

suurendavad oluliselt kindlustusriski realiseerumise tõenäosust või potentsiaalselt tekkiva kahju suurust, kuid kindlustusandjad ei tee seda kahjuks.

VÕS § 444 on kehtestatud kindlustusvõtja kohustus kindlustusriski mitte suurendada. PEICL art 4:201 ei ole vastava sisulist keeldu otsesõnu kehtestanud, vaid on andnud pooltele valiku võimaluse määrata vajadusel kindlustusvõtja käitumisjuhised kindlustuslepingus.

Kindlustusandjad saavad oma täitmiskohustusest vabaneda, kui kindlustusvõtja on kindlustuslepingus või seaduses sätestatud kohustusi rikkunud. Selline kindlustusandjapoolne hüvitamisest keeldumine on sarnane kindlustusandja poolt kehtestatud kindlustusjuhtumi välistustega. Välistuste puhul on pooled lepingus kokku leppinud, milliste asjaolude esinemisel puudub kindlustusandjal kahju hüvitamise kohustus. Kindlustusvõtja kohustuse rikkumise ja kindlustusjuhtumi välistuste eristamine on oluline, kuna välistuste puhul ei ole kindlustusandja kohustustest vabastamisel põhjuslik seos oluline, kuid kindlustusvõtja kohustuste rikkumisel tuleb iga kindlustusjuhtumi puhul tuvastada põhjuslik seos kohustuse rikkumise ja kahju tekkimise vahel. Seega kindlustusvõtjapoolse kohustuse rikkumisel sõltub kindlustusandja hüvitamiskohustuse suurus konkreetselt kindlustusvõtja rikkumise mõjust kindlustusjuhtumile.

Magistritöös analüüsitud kindlustustingimustest ja kohtupraktikast selgus, et kindlustusandjad panevad rõhku kindlustusjuhtumi välistuste ja kindlustusvõtja kohustuste sätestamisele. Kindlustusandjate poolt kasutatavad tüüptingimused on sageli keerulised, mitmeti tõlgendatavad ja täpselt piiritlemata sisuga.

PEICL art 4:203 sätestatu kohaselt ei ole kindlustusandjal lepingu täitmiskohustust juhtudel, kui kindlustusandja ei oleks suurema riski korral algselt kindlustuslepingut üldse sõlminud. Kui kindlustusandja siiski oleks nõustunud sellist riski kindlustama, tuleb hüvitist vähendada proportsionaalselt suhtega kindlustusvõtja tasutud kindlustusmakse suuruse ja hüpoteetilise suurenenud kindlustusriski puhul tasutava kindlustusmakse vahel. Sarnast proportsiooni hüvitise vähendamiseks on pakutud lahenduseks ka VÕS-i kommentaarides.

Kindlustusandjate tüüptingimustes pole kindlustusvõtja kohustusi ning kindlustusjuhtumi välistusi sageli selgelt eristatud. Kindlustuslepingu tüüptingimuste ebaselguse korral on kohane vaadelda neid tingimusi kui kindlustusvõtja kohustust, mis tuleneb *contra proferentem* põhimõttest. See tähendab, et ebaselgeid tüüptingimused tõlgendatakse tingimuste kasutaja kahjuks.

Lisaks on kindlustusandjad tüüptingimustes sätestanud, et kindlustusandjal on kindlustusrisi suurendamise korral võimalus asjaolusid sisuliselt kaalumata õigus täitmiskohustusest vabaneda või on sätestatud, et hüvitatava kahju määra otsustamise õigus on kindlustusandjal.

Kohtupraktika põhjal selgus, et kindlustuslepingutes kasutatakse tüüptingimusi, mis on formuleeritud kindlustusjuhtumite välistustena, kuid sisuliselt tõlgendades on tegemist kindlustusvõtja (hoosus-) kohustustega. Sellisel juhul on kahjustatud kindlustusvõtjate huve, kuna kindlustusandjate poolt kindlustuskaitse alt välistatud riskid on tegelikult kindlustusvõtja varjatud kohustused, millest kindlustusvõtjad ei ole teadlikud. Sellisel juhul tuleb kindlustusjuhtumite välistusi lugeda kui kindlustusvõtja kohustusi.

Analüüsitud kindlustustingimustest selgus, et hoolimata vastupidisest seisukohtadest Riigikohtu lahendites, kasutavad kindlustusandjad jätkuvalt arusaamatuid ning kindlustusvõtjaid kahjustavaid kindlustustingimusi. Kindlustusjuhtumi välistustega ei tohi kaitset konkreetse kindlustusrisi vastu minimaalseks vähendada ja kindlustuskaitset sisutühjaks muuta. Kindlustusandja vabanemine hüvitamisest ei ole aktsepteeritav, kui kindlustusandja tugineb tema enda poolt ühepoolset kehtestatud, kuid mõistlikule isikule üllatuslikele või arusaamatutele kindlustusjuhtumi välistustele, mis sisult on kindlustusvõtja kohustused.

Kui kindlustusrisk on suurenenud kindlustusvõtjast tulenevatel asjaoludel ja kindlustusvõtjal oli kohustus riski mitte suurendada, siis VÕS § 445 lg 2 kohaselt vabaneb kindlustusandja hüvitamiskohustusest ulatuses, mille võrra kindlustusvõtja riske suurendas. VÕS §-is 444 on riskisuurendamise keeld kehtestatud üsna abstraktselt, jättes kindlustusvõtja hüvitisest ilma ka juhtudel, kui kindlustusvõtja ei pruugi olla ise aru saanud kindlustusrisi suurenemisest. Seega on VÕS-is kehtestatud regulatsioon kindlustusvõtjate suhtes üsna jäik. Võrreldes kindlustusandja täitmiskohustusest vabanemist PEICL-is, on sealne lähenemine uuenduslikum ning ka tarbijasõbralikum. Kui VÕS-i järgi saab kindlustusandja vabaneda täitmiskohustusest kõikide kindlustusvõtja süüvormide korral (ka hooletuse korral), siis PEICL paneb kindlustusandjale hüvitamise kohustuse ka kindlustusvõtja hooletuse korral. Kindlustus peab katma ka hooletuse, vastasel juhul muutuks kindlustuse mõte küsitavaks.

Riigikohus on oma otsustes piiranud kindlustusandja võimalust kindlustusrisi suurendamise või kindlustusvõtja kohustuse rikkumise korral kahju hüvitamisest keelduda või hüvitist vähendada. VÕS § 452 lg 2 järgi on kindlustuslepingus keelatud sõlmida sellist kindlustusrisi vähendamise või kindlustusrisi suurenemise vältimise kokkulepet, mille alusel saaks kindlustusandja vabaneda täielikult oma täitmiskohustusest, kui kindlustusvõtja

oma kohustusi rikub. Riigikohus on oma otsustes rõhutanud, et kindlustusandjapoolse kindlustushüvitise tasumisest keeldumise või hüvitise vähendamise korral on oluline hinnata kindlustusvõtja rikkumise ja kindlustusjuhtumi vahelist põhjuslikku seost. Seega ei piisa hüvitamisest keeldumiseks faktist, et kindlustusvõtja on oma kohustusi rikkunud, vaid lisaks tuleb tõendada, et nimetatud rikkumine omas mõju kindlustusjuhtumi tekkimisele või kindlustusandja hüvitamiskohustusele. Kui kindlustusvõtja tegevus ja kohustuse rikkumine ei omanud mõju kindlustusjuhtumile ja kindlustusandja täitmiskohustusele, ei tulene sellest kindlustusandja õigust kahju hüvitamisest keeldumiseks. Lisaks tuleb anda hinnang sellele, kas kindlustusvõtja suurendas kindlustusrisiki oma kohustuste rikkumisega ja kui palju kindlustusrisiki võimalikkus suurenes. Eeltoodust lähtuvalt tuleb kriitiliselt hinnata igat tüüptingimust, mis piirab või ulatuslikult modifitseerib kindlustuskaitset ning millele tuginedes oleks kindlustusandjal õigus täitmiskohustusest vabaneda. Sellised tingimused viitavad kindlustusandja selgele soovile kahjuhüvitise maksmisest vabaneda.

Hinnangu, kas ja kui palju suurenes kindlustusvõtja rikkumise tagajärjel kindlustusrisiki võimalikkus, peavad andma kohtud. Kohtupraktika analüüsi tulemusena selgus, et antud küsimusele lähenetakse subjektiivselt ning kindlustushüvitisi vähendatakse ilma objektiivsete kriteeriumiteta. Asjaolusid, mille alusel hüvitise vähendamise protsent on määratud, ei ole kohtuotsuste põhjendavas osas lähemalt käsitletud. VÕS-i kommenteeritud väljaandes ja PEICL-is on lahendusena välja pakutud võtta hüvitise vähendamise aluseks suhe tasutud kindlustusmaks ja hüpoteetilise suurenenud kindlustusriskide puhul tasutava kindlustusmaks vahel. Autori hinnangul oleks kohane VÕS-i täiendada PEICL-ile sarnaste hüvitise vähendamise põhimõtetega ja anda sellega kohtutele objektiivsed alused kindlustushüvitiste vähendamise otsuste tegemiseks.

Näiteks on kohtud leidnud, et autot juhtinud diabeedihaiigel isikul suurenes kindlustusrisk haigushoo tekkimise korral 30% võrra ning üleväsinud sõidukijuhi rooli taga magama jäämise korral suurenes kindlustusrisk vaid 50%. Kuigi tegemist on kindlustusvõtjat kaitsvate lahenditega, ei saa autori hinnangul kohtute pakutud kindlustusrisiki suurenemise protsente alati objektiivseks pidada. Teises näites on kohus pidanud hoone mõneks nädalaks elaniketa jätmist kindlustusrisiki võimalikkuse suurendamiseks, kuigi riski suurendavate ja vähendavate asjaolude omavahelise tasakaalu korral ei pruugi risk suurenedagi.

Käesolevas magistritöös leidis kinnitust, et kindlustusandjate poolt kindlustustingimustes sätestatud välistused on sageli teisendatavad kindlustusvõtjate varjatud kohustusteks. Kahjuks jätkavad kindlustusandjad samade tüüptingimuste kasutamist, millest järeldub, et VÕS ja senine kohtupraktika ei ole olnud piisavad kindlustusvõtjaid kahjustavate

kindlustustingimuste parandamiseks. Samuti tuleb tõdeda, et kohtupraktika ei ole antud küsimuste osas olnud järjepidev ning ei oska kindlustusjuhtumite välistuste taga näha varjatud kohustusi kindlustusvõtjatele.

Non-life insurance providers obligation of performance in case of increased insurance risk or violation of duty of care by the policy holder

Summary

In today's volatile world, higher numbers of people are exposed to different types of risk. Insurance providers provide the most widely known method to mitigate that risk. In the case of possible accidents or other types of damage, it is in the policyholder's interest to ensure that the damage is minimal and that the losses are covered by the insurer. The insurance also needs to cover the risks most relevant to the policyholder. Purpose of the insurance contract is to create a situation where the amount paid by insurer as damages mitigates the consequences of an insurance event to such extent as if the event had not occurred in the first place.

In most cases, the average policyholder has no influence over the standard terms and conditions used by the insurance provider. Since those terms are usually non-negotiable, the policyholder inevitably becomes the weaker side in the interaction. Once the contract has been signed, the policyholder will make the insurance payments in good faith, whilst being fully confident in the protection provided by insurance. Once an insurance event has taken place and the policyholder discovers that the insurer will only offer partial compensation or indeed refuse to pay compensation at all, controversial questions on the purpose of the insurance arise. Although the limitations to the insurer's obligations of performance and cases in which they apply should be clear to the policyholder before entering the contract, it is extremely likely that an average policyholder has not considered them to be a likely outcome in the event of a claim.

Insurance law in Estonia is regulated by the Law of Obligations Act (LOA), which came to force on 1st July 2002. The LOA is based on the principles of German contract law, although the German law has since been significantly modernised and hence offers an updated perspective on the developments in contract law that have taken place in recent years. The author also refers to the Principles of European Insurance Contract Law (PEICL). The PEICL has set out to establish a voluntary insurance contract law regime across the European Union and hence serves as a modern interpretation of insurance law in Europe. In comparison to the LOA, the PEICL sets out to balance the obligations of both policyholders and insurers, especially in the context of the insurer's limits in the duties of performance. The aforementioned new German insurance law has also taken a similar, more user-friendly approach.

The main aim of the thesis is to determine whether insurance law in Estonia offers equal protection to insurers and policyholders, especially in cases where the terms and conditions indicate that the responsibility to minimize insured risk or prevent it from increasing lies with the policyholder. Furthermore, the thesis investigates whether the terms and conditions used by insurance providers comply with the LOA or are (partially) void, as the terms that mention the limitations to the insurer's obligations are instead used for defining 'hidden' responsibilities of the policyholders. The thesis considers legal precedent from a variety of sources, including local, country and Supreme Courts. These cases are used to determine in which cases the limitations to the insurer's performance have been interpreted as the responsibilities of the policyholder. Additionally, an analysis of how the courts have interpreted the standard terms and conditions helps us understand what effects violations by the policyholders have on the size of the awarded damages. The author compares these findings to the theoretical approaches present in foreign literature, with the European Commission's PEICL in main focus.

Standard terms and conditions used by insurance providers are also considered in the thesis, focusing on the limitations to the insurer's obligations. The terms and conditions represented include a variety of different types of insurance, including voluntary motor vehicle insurance (CASCO), which appears most frequently in the context relevant legal precedents. In addition to the theoretical discussion and an analysis of legal precedent, analysis of the standard terms and conditions contributes to the holistic understanding of the topic. The author proposes a hypothesis that of the limitations to the insurer's performance should be interpreted as the policyholder's obligations, despite the fact that they have not defined as such in the insurance contract. Through an analysis of the standard terms and conditions used by insurance providers, as well as existing legal precedent from Estonian courts, the author determines whether the LOA offers enough protection for the policyholders in such cases.

The first chapter analyses the term insured event in insurance law. It also defines the affiliated insurance risk, its effects to the insured events, as well as different ways to define insured risk in contracts and determines the limitations of performance to the insurer's obligations.

The second chapter discusses the Law of Obligations § 445 subsection 2, which determines the limitations to the insurer's obligations of performance. The author has based this work on the principle that the limitations to the obligations of performance for the insurer are closely related to the obligations of the policymaker, as it becomes their responsibility to reduce insured risk or avoid the increase in insured risk.

The third chapter considers the effects of the policyholder's failure to reduce insured risk or avoid its increase to the insurer's obligation to indemnify. The analysis is based on the consequences of breaches of obligations outlined in the LOA, the terms and conditions used by insurers and legal precedent. The third chapter includes legal precedent from the three different levels of courts. The information is grouped in the following way: the lack of a causal relationship between the policyholder's breach of obligations and the occurrence of the insured event, the burden of proof on the parties to the contract, and lastly the hidden obligations of the policyholder in the standard terms and conditions. As the provisions of the LOA date back to 2002, the evidence is compared to the relevant subsections from PEICL to offer a modern perspective on the matter. Considering the direction taken by the PEICL, which is also reflected in the renewed German Insurance Law of 2008, the Estonian legislation should be reviewed to reflect on the need for balance between the rights and obligations of insurers. The LOA should take the policyholder-friendly approach and step in the defence of the policyholder.

Despite the innovative approaches of the PEICL, the author finds that the LOA still offers sufficient protection to the policyholder. For example, it expects the existence of a causal relationship between the policyholder's breach of obligations and the increase in insured risk and the insured event taking place.

The level of insured risk can increase or decrease throughout the duration of the contract. The law should regulate the obligations, as well as the limitations to obligations of both parties in these situations. The PEICL does not contain obligatory guidance to act in the case of an increase in insured risk, leaving the parties with the initiative of how (if at all) to regulate the it. If both parties decide to make changed to the obligations and limitations to obligations, such regulation cannot damaging to the policyholder. The LOA specifies the rules for increased insured risk, these are regulated by § 445 and § 452 subsection 2.

The insurer's terms and conditions regulate situations of increased risk, and also define the concept of an increase in insured risk. The general consensus suggests that an increase in insured risk is brought about by any changes affecting the levels of insured risk. Hence, insurance providers should make note the circumstances that significantly increase the likelihood of the insured event, or increase the indemnity, but unfortunately this is currently not widely practices by the insurers.

Insurers can be released from their obligations when the policyholder has violated the terms and conditions set out in the law or the insurance contract. The insurer's release from the

duties of performance is similar to the insurer's predetermined limitations of coverage. In the case of limitations, both sides have agreed on the circumstances in which the insurer has no obligation to pay the indemnity. These two circumstances, however, must be carefully distinguished, as in the case of limitations of coverage, the causal relationship between the policyholder's behaviour to increase the risk of insured risk is not important in terms of the outcome of the claim. In the case of the policyholder violating the terms and conditions, there needs to be a causal relationship between the policyholder's behaviour, the increase in insured risk as a result, and the insurance event taking place. Therefore, in the case of the policymaker's violation of the terms and conditions, the insurer's obligation to pay the indemnity is in correlation with the effect of the increase of the insured risk as a result of the violation.

The analysis of legal precedent and the terms and conditions as a part of this thesis showed that insurance providers place importance on limitations of coverage and specifying the obligations to the policyholder. It can also be noted that the insurers tend to use terms and conditions that are subject to interpretation and vague.

PEICL article 4:203 sets out that the insurer is not obliged to fulfil the contractual obligations in cases where they would have chosen not to enter the contract in the first place because of the higher level of insured risk. If the insurer would have entered the contract even with the increased level of risk, the indemnity needs to be reduced proportionally to the policymaker's premium and the hypothetical indemnity the insurer would have awarded in the circumstances of increased risk. The LOA also mentions using the proportional difference between the two factors as a potential solution.

The standard terms and conditions often fail to distinguish the limitations of coverage from the policyholder's obligations. In the case of ambiguity in the terms, they should be viewed as the obligations of the policyholder that originates from the *contra proferentem* principle. This means that the terms and conditions are interpreted in the favour of the insurer.

The analysis revealed that the terms and conditions rely on a standardised set of principles outlined as limitations of coverage, but in reality reflect on the obligations of the policyholders. This significantly damages the interests of the policyholders, as they would not be aware of these so-called 'hidden' obligations placed upon them by insurance contracts. Hence, it should be specified that when there are limitations of coverage to the insurer's contractual obligations, the responsibility for them falls on the policyholder.

The analysis of the terms and conditions show that insurance providers continue to use ambiguous terms to ‘punish’ the policyholder, despite contrary suggestions from the Supreme Court. Therefore, the situations where the insurance provider relies on a unilaterally established set of terms and conditions that would be incomprehensible to a reasonable individual should not be immediately considered as obligations of the policyholder.

If insured risk has increased because of circumstances caused by the policyholder and the policyholder had the obligation not to increase insurance risk then LOA § 445 section 2 determines that the insurance provider is released of paying the indemnity to the same extent that the increased risk caused by the policyholder. LOA § 444 has specified the term of increased the risk relatively abstractively, leaving the policyholder without compensation even in cases where the policyholder may not have realised that there was increased risk. Hence the LOA regulates the policyholders rather strictly. In comparison to the LOA, the PEICL has taken a more consumer-friendly approach regarding the insurer’s limitations of coverage. If the LOA allows the insurer to avoid pay-outs in the case of every form of failure of responsibility (including carelessness), then the PEICL obliges the insurer to award the damages even in the case of the policyholder’s carelessness. The insurance has to cover carelessness, since otherwise the purpose of the insurance would become questionable.

In its verdicts, the Supreme Court has limited the insurer’s capability to decline or reduce the amount of the indemnity in the case of an increased insurance risk or policyholder carelessness. The Supreme Court has stressed that in case the insurer refuses to award the indemnity or has reduced it, it is important to assess whether a causal relationship between the policyholder’s failure to fill contractual obligations and the insurance event taking place exists. Therefore, it is not enough for the insurer to rely on the fact that the policyholder has violated the terms and conditions – it needs to be clear that the named violation had an effect on the insurance case taking place or for the insurer’s obligation to indemnify. If the policyholder’s activity and violation of contractual terms did not affect the insurance event and the obligations of the insurer, there are no grounds for the insurer to refuse the compensation. Furthermore, it needs to be evaluated whether the policyholder increased insured risk by violating its obligations and how much the insured risk increased. Therefore, a critical evaluation of the terms and conditions that limit or modify the insurance coverage that would allow the insurance provider to escape liability must be undertaken, as these kinds of terms and conditions refer to the insurer’s clear intent on avoiding payouts.

It is up to the courts to evaluate if and how much the insured risk increased as a result of the policymaker’s violation of the terms and conditions. As a result of the analysis of legal

precedent in Estonia, the author has noted that this question is often approached subjectively and payouts are decreased without objective criteria. The verdicts also failed to elaborate on the circumstances that determined the decrease in the size of the indemnity. An annotated version of both the LOA and PEICL offers to base the decrease on the ratio between the premium and the hypothetical higher premium the policyholder would have paid. Therefore, the LOA could be modified with the reduced payouts scheme as this would help to avoid decreasing the payouts on a case-by-case basis without solid reasoning.

Even in cases that protect the policyholder, the percentage increase in insured risk cannot always be considered objective. As an example, the courts have found that because of the risk of a diabetic seizure, insured risk increases by 30% for a diabetic driver. In the case of an overtired driver, however, insured risk increases by 50%. Leaving a house uninhabited for a few weeks also increases the probability of insured risk according to legal precedent, although the relationship between the factors causing the increased risk and their potential to decrease risk are not clearly defined.

In conclusion, this master's thesis confirmed that the limitations to the insurer's obligations of performance in the terms and conditions often become hidden obligations for policyholders. Against the Supreme Court's guidance, insurance providers continue to use the same unclear terms and conditions. This trend clearly shows that the LOA and the existing legal precedent have not been enough to improve the balance between the obligations of policyholders and insurers. Furthermore, the existing legal precedent has not been consistent in terms of the questions discussed and cannot see the limitations to the insurers' obligations of performance as hidden obligations for policymakers.

Kasutatud allikad

Kasutatud kirjandus

1. K. Aavik. Kindlustusandja täitmiskohustuse piirangud vabatahtlikus kahjukindlustuses. Magistritöö. Juhendaja: Villu Kõve. Tartu Ülikool, 2009.
2. J. Basedow. Insurance Law as part of an optional European Contract Act. ERA-Forum, June 2003, Vol 4, No 2.
3. J. Basedow. The Optional Application of the Principles of European Insurance Law. ERA-Forum, September 2008, Vol 9.
4. M. Clarke. Policies and Perceptions of Insurance. Clarendon Press. Oxford 1997.
5. M. Clarke. Aggravation of risk during the insurance period. – Lloyds Maritime and Commercial Law Quarterly. 2003/1.
6. M. Clarke, H. Heiss. Towards a European insurance contract law? Recent developments in Brussels. – Journal of Business Law, 2006/September.
7. H. Cousy. The Principles of European Insurance Contract Law: the Duty of Disclosure and Aggravation of Risk. – ERA Forum 2008/9, Issue 1 Supplement.
8. M. Fontaine. An Academic View. – Edited by H. Heiss in co-operation with M. Lakhan on behalf of the Project Group Restatement of European Insurance Contract law. Principles of European Insurance Contract Law: A Model Optional Instrument. With a Postscript in Honour of Fritz Reichert-Facilides. Munich : Sellier European Law Publishers GmbH 2011.
9. H. Heiss. The Common Frame of Reference of European Insurance Contract Law. ERA-Forum, September, 2008.
10. E. Hoppu, M. Hemmo. Vakuutusõigus. Helsinki: WSOYpro 2006.
11. M. Kingisepp. Tüüptingimuste õigusliku reguleerimise vajadus ja põhimõtted lepinguteoorias. – Juridica 1998/IX.
12. T. Kontautas. Principles of European Insurance Contract Law: Law and Economic Insights. Economic Analysis of the DCFR. The work of the Economic Impact Group within CoPECL network of excellence. Munich : Sellier European Law Publishers GmbH, 2010.
13. J. Lahe. Kindlustusõigus. Tallinn: Juura 2007.
14. O.-J. Luik, K. Haavasalu. Kindlustusriski mõiste sisustamine ja kasutamine kindlustuslepingute tüüptingimustes. Juridica III/2008.
15. O.-J. Luik, M. Poola, M. Braun. Poolte teavitamiskohustus enne kahjukindlustuslepingu sõlmimist. – Juridica 2011/II.

16. A. McGee. The modern law of insurance. London, 2006.
17. R. Merkin. Colinvaux's Law of Insurance. Sweet & Maxwell limited. London, 1998.
18. J. Norio-Timonen. Vakuutus sopimuslain pääkohdat. Helsinki: Talentum, 2010.
19. Principles of European Insurance Contract Law (PEICL). Prepared by the Project Group Restatement of European Insurance Contract Law; established by F. Reichert-Facilides; Chairman: H. Heiss. Edited by the Drafting Committee: J. Basedow, J. Birds, M. Clarke, H. Cousy, H. Heiss in cooperation with L. D. Loacker. Munich : Sellier European Law Publishers, 2009.
20. K. Richardson. The principle of indemnity in valued marine policies. Kättesaadav: http://www.academia.edu/2762592/Marine_Insurance_Law_Principle_of_Indemnity_in_Valued_Marine_Policies, 17.03.2018.
21. G. Rühl. Precautionary Obligations (Insurance Contracts). - Encyclopaedia of European Private Law. Oxford: Oxford University Press 2012/3.
22. M. Schauer. Comments on Duration of Contract and Precautionary Measures. ERA Forum 2008/9, Issue 1 Supplement.
23. M.T. Schaper. Competition regulation, open markets and small business. European Competition Law Review. 2012, 33(8).
24. P. Varul jt (koost). Võlaõigusseadus II. 2.-7. osa (§§ 208-618). Komm vlj. Tallinn: Juura 2007.

Kasutatud õigusaktid

25. Gesetz über den Versicherungsvertrag (VVG). 23.11.2007 – BGBl. I S. 2631. Kättesaadav: http://www.gesetze-im-internet.de/vvg_2008/index.html. 29.03.2018.
26. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I 2005, 26, 197 ... RT I, 04.07.2017, 31.
27. Võlaõigusseadus. – RT I, 81, 487 ... RT I, 31.12.2017, 8

Kasutatud kohtupraktika

28. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus 04.03.2004, 3-2-1-25-04.
29. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus 01.06.2005, 3-2-1-59-05.
30. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus 19.12.2005, 3-2-1-144-05.
31. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus 05.04.2006, 3-2-1-17-06.
32. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus 18.06.2007, 3-2-1-76-07.
33. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus 09.04.2008, 3-2-1-17-08.
34. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus 01.04.2009, 3-2-1-10-09.
35. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus 07.06.2011, 3-2-1-35-11.

36. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus 07.11.2012, 3-2-1-133-12
37. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus 06.02.2013, 3-2-1-178-12.
38. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus 14.03.2014, 3-2-1-171-13.
39. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus 26.11.2014, 3-2-1-112-14.
40. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus 23.12.2014, 3-2-1-136-14.
41. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus 19.03.2015, 3-2-1-152-14.
42. Tallinna Ringkonnakohtu otsus 27.01.2006, 2-04-277.
43. Tallinna Ringkonnakohtu otsus 03.05.2006, 2-04-2076.
44. Tallinna Ringkonnakohtu otsus 06.11.2006, 2-05-24280.
45. Tallinna Ringkonnakohtu otsus 06.03.2007, 2-05-17012.
46. Tallinna Ringkonnakohtu otsus 10.02.2010, 2-07-59971.
47. Tallinna Ringkonnakohtu otsus 20.04.2010, 2-07-31792.
48. Tartu Ringkonnakohtu otsus 10.12.2010, 2-08-70614.
49. Tartu Ringkonnakohtu otsus 30.04.2012, 2-10-15145.
50. Tallinna Ringkonnakohtu otsus 10.09.2012, 2-10-38311.
51. Tallinna Ringkonnakohtu otsus 20.02.2013, 2-12-17116.
52. Tallinna Ringkonnakohtu otsus 05.12.2014, 2-14-6083.
53. Tartu Ringkonnakohtu otsus 13.04.2015, 2-14-11477.
54. Tartu Maakohtu otsus 10.03.2016, 2-15-15238.
55. Castellain v. Preston. Q.B.D. 380, 386. Inglismaa ja Wales'i apellatsioonikohus. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://login-westlaw-co-uk.ezproxy.utlib.ut.ee/maf/wluk/app/document?&suppsrguid=i0ad6ada7000001627121036c731565ba&docguid=I8329E7B0E42711DA8FC2A0F0355337E9&hitguid=I8329C0A0E42711DA8FC2A0F0355337E9&rank=1&spos=1&epos=1&td=123&crumb-action=append&context=20&resolvein=true>. 29.03.2018.
56. Irving v. Manning 1847. Inglismaa ja Walesi Ülemkohus. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://login-westlaw-co-uk.ezproxy.utlib.ut.ee/maf/wluk/app/document?&suppsrguid=i0ad832f2000001627151f54b7181def&docguid=I204ED5F161B311DCAE2ACA9795A4A3D7&hitguid=IBDCD7A301D8811DC81EE86361337D9EA&rank=1&spos=1&epos=1&td=80&crumb-action=append&context=16&resolvein=true>. 29.03.2018.
57. Macaura v. Northern Assurance (1925) AC 619. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://login-westlaw-co-uk.ezproxy.utlib.ut.ee/maf/wluk/app/document?&suppsrguid=i0ad832f10000016271530e23d84e6515&docguid=IE8FA0D90E42711DA8FC2A0F0355337E9&hitguid=IE8F9BF7>

1E42711DA8FC2A0F0355337E9&rank=1&spos=1&epos=1&td=110&crumb-action=append&context=27&resolvein=true. 29.03.2018

Kasutatud tüüptingmused

58. BTA Insurance Company SE Eesti filiaal.- Kindlustuslepingute üldtingimused nr GC.2012.
59. BTA Insurance Company SE Eesti filiaal.- Sõidukikindlustuse tingimused nr A6-02.
60. ERGO Insurance SE.- Kindlustuslepingute üldtingimused KT.0919.13.
61. ERGO Insurance SE.- Sõidukikindlustuse tingimused KT.0921.13.
62. ADB Gjensidige Eesti filiaal.- Kindlustuse üldtingimused Ü101-2016-1,
63. ADB Gjensidige Eesti filiaal.- Sõidukikindlustuse tingimused SK101-2016.
64. If P&C Insurance AS. – Kindlustuse üldtingimused TG-20131.
65. If P&C Insurance AS. – Sõidukikindlustuse tingimused TK-20171.
66. AB „Lietuvos draudimas“ Eesti filiaal.- Kindlustuslepingute üldtingimused U100/2017.
67. AB „Lietuvos draudimas“ Eesti filiaal.- Kaskokindlustuse üldtingimused A300/2017.
68. Salva Kindlustuse AS.- Kindlustuse üldtingimused KÜ-13.
69. Salva Kindlustuse AS.- Sõidukikindlustuse tingimused SKT-13.11.
70. Seesam Insurance AS.- Üldised lepingutingimused 1/2018.
71. Seesam Insurance AS.- Sõidukikindlustuse tingimused 1/2018.
72. Swedbank P&C Insurance AS.- Kindlustuslepingute üldtingimused, kehtivad alates 01.03.2008.
73. Swedbank P&C Insurance AS.- Kaskokindlustuse tingimused, kehtivad alates 01.10.2016.

Kasutatud muud materjalid

74. Ajakiri Maakodu.- Kas kodu tasub üldse kindlustada ja kui kitsi on kindlustus tegelikult? Kättesaadav: <http://maakodu.delfi.ee/news/maakodu/kodu/kas-kodu-tasub-uldse-kindlustada-ja-kui-kitsi-on-kindlustus-tegelikult?id=81126065> 14.04.2018.
75. M. Valdmaa. Kuidas tõrjuda kindlustusandja katset vähendada hüvitist? Äripäeva portaal põllumajandus.ee. Kättesaadav: <http://www.pollumajandus.ee/uudised/2013/04/24/kuidas-torjuda-kindlustusandja-katset-vahendada-huvitist>. 14.04.2018.
76. Finantsinspektsioon. Nõuded kindlustuslepingu kohta teabe esitamisele. Kättesaadav: http://www.fi.ee/public/Soovituslik_juhend_Nouded_kindlustuslepingu_kohta_teabe_esitamisele.pdf. 01.04.2018.
77. QBE European Operations plc. Kättesaadav: <https://qbееurope.com/products/political-risk-political-violence-and-terrorism/>. 29.03.2018.

78. Eesti Kindlustusseltside Liit. Kindlustusteenuse hea tava. Kättesaadav:

[https://www.lkf.ee/sites/default/files/Kindlustus_heatava\(10\)_0.pdf](https://www.lkf.ee/sites/default/files/Kindlustus_heatava(10)_0.pdf). 01.04.2018.

Lihthtsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Ralf Turman,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihthtsentsi) enda loodud teose „Kindlustusandja täitmise kohustus kindlustusriski suurenemise või kindlustusvõtja hoolsuskohustuse rikkumise korral kahjukindlustuses“, mille juhendaja on Janno Lahe,
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihthtsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 23.04.2018.